



T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

BANKACILIK KRİZLERİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Burak SERTKAYA

BURSA-2012



T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

BANKACILIK KRİZLERİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Burak SERTKAYA

Danışman:
Doç. Dr. Nejla ADANUR AKLAN

BURSA-2012

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

..... Anabilim Dalı,
..... Bilim Dalı'nda
numaralı'nın
hazırladığı
“.....
...” konulu Yüksek Lisans Tez çalışması ile ilgili tez savunma sınavı,/...../ 20.... günü
..... -saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda
adayın tez çalışmasının başarılı olduğuna (oybirliği/oy
çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav
Komisyonu Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

...../...../ 20.....

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Burak SERTKAYA
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : İktisat
Bilim Dalı : İktisat
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : VIII +
Mezuniyet Tarihi : / / 2012
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Nejla ADANUR AKLAN

BANKACILIK KRİZLERİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Bu çalışmanın amacı, Türk Bankacılık Sektörünün, 2001 krizi ile son küresel krizden ne derece etkilendiğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda bankacılık sektörünün her iki krizden etkilenme derecesi tartışılmıştır.

2008 yılında yaşanan küresel finansal kriz ülke ekonomilerini birçok açıdan etkilemiştir. Türkiye ekonomisi de hiç şüphesiz bu krizden etkilenmiştir. Fakat Türkiye ekonomisi 2001 krizinden sonra bankacılık sektöründe bir dizi düzenleme yapmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, 2001 krizinin ardından uygulamaya konulan yeniden yapılandırma programı ile bankacılık sektörü daha sağlam bir yapıya kavuşmuştur. Sektör 2001 krizindeki gibi olumsuz sonuçlar yaşamamıştır. Sektörün aktif yapısı ve karlılığı bozulmamıştır.

Anahtar Sözcükler: Kriz, Türk Bankacılık Sektörü, Regülasyon

ABSTRACT

Name and Surname : Burak SERTKAYA
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Economy
Branch : Economy
Degree Awarded : Master
Page Number : VIII +
Degree Date : / / 2012
Supervisor : Doç. Dr. Nejla ADANUR AKLAN

BANKING CRISES AND TURKISH CASE

The aim of this study is to show the effects of 2001 crisis and 2008 global financial crisis on Turkish banking sector. In this context, Impact levels of both of the crisis on the banking sector are discussed.

The global financial crisis in 2008 has affected economies of countries in many aspects. Turkey's economy was definitely affected by this crisis. But several regulations concerned banking sector have been made in Turkish economy after the 2001 crisis. With regard to the results of this study, banking system got a stronger structure by the restructuring program that has put into effect after 2001. The sector has not experienced any negative consequences, such as the crisis in 2001. Asset structure and profitability of the sector have not been distorted.

Keywords: Crisis, Turkish Banking Sector, Regulation

ÖNSÖZ

Tüm çalışmalarım boyunca benden desteğini, ilgisini ve iyi niyetini esirgemeyen, değerli bilgisiyle bana yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Nejla ADANUR AKLAN'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca çalışmanın yazım aşamasında ve çıktıya dönüşmesinde katkılarını gördüğüm Sayın Hocam Yrd. Doç. Dr. Gökben BAYRAMOĞLU'na ve Çağrı TEKATLI ile Mustafa NAL'a teşekkür ederim.

Son olarak her koşulda yanımda olup benden destek ve ilgilerini esirgemeyen aileme çok teşekkür ederim.

Burak SERTKAYA

Bursa, 2012

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
TEZ ONAY SAYFASI.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
TABLolar.....	XI
ŞEKİLLER.....	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KRİZ OLGUSUNUN AÇIKLANMASI

1. KRİZ KAVRAMI.....	4
1.1. Finansal Krizin Açıklanması ve Çeşitleri.....	5
1.1.1. Para krizi.....	8
1.1.1.1. Döviz krizi.....	9
1.1.1.2. Ödemeler dengesi krizi.....	9
1.1.2. Bankacılık krizi.....	10
1.1.3. İkiz krizler.....	11
1.1.4. Dış borç krizleri.....	12
1.1.5. Sistemik finansal krizler.....	13
2. FİNANSAL KRİZ TEORİLERİ.....	13
2.1. Birinci Nesil Kriz Teorisi.....	13
2.2. İkinci Nesil Kriz Teorisi.....	15
2.3. Üçüncü Nesil Kriz Teorisi.....	16

3. FİNANSAL KRİZLERİN NEDENLERİ.....	18
3.1. Aşırı Borç Birikimi.....	18
3.2. Bankacılık Sektöründe Yaşanan Panik.....	19
3.3. Kredi Tayınlaması.....	19
3.4. Asimetrik Bilgi.....	20
4. BANKACILIK KRİZLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ.....	21
4.1. Faiz Oranlarındaki Değişim	21
4.2. Bankaların Aşırı Risk Alması ve Yönetimsel Sorunlar.....	22
4.3. Döviz Kurunda Değişim.....	23
4.4. Finansal Liberalizasyon.....	23
4.5. Mevduat Sigortası.....	24
5. BANKALARIN KARŞILAŞABİLECEKLERİ RİSKLER.....	25
5.1. Kredi Riski.....	25
5.2. Likidite Riski.....	26
5.3. Döviz Kuru Riski.....	26
5.4. Faiz Oranı Riski.....	27
6. BANKACILIK KRİZLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ.....	28
6.1. Finansal Maliyetler.....	28
6.2. Reel Maliyetler.....	30
7. REGÜLASYON KAVRAMI VE TÜRLERİ.....	31
7.1. Regülasyonun Önemi ve Nedenleri.....	33
7.2. Regülasyon Teorileri.....	34
7.2.1. Kamu yararı teorisi.....	34
7.2.2. Özel çıkar grup teorisi.....	36
7.2.3. Kamu tercihi teorisi.....	37
7.3. Finansal Piyasalarda Regülasyon.....	38

7.4. Banka Regülasyonlarının Amaçları.....	40
7.5. Makro ve Mikro İhtiyati Regülasyonlar.....	42

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ VE YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİ

1. 1980 SONRASI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ, YAPISI VE TEMEL SORUNLARI.....	47
1.1. 1994 Krizi, Nedenleri ve Sonuçları.....	51
1.2. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri.....	52
1.3. Krizden Çıkış Politikaları.....	57
1.4. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı.....	57
2. 2001 KRİZİ SONRASI DÖNEMDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ VE YENİDEN YAPILANDIRILMASI.....	61
2.1. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK).....	62
2.2. Kamu Bankalarında Reform Uygulamaları.....	64
2.3. Özel Sektör Bankalarında Reform Uygulamaları.....	65
2.4. TMSF Bankalarının Yeniden Yapılandırılması.....	66
2.5. Yeniden Yapılanma Dönemi: 2002-2007.....	68
3. BASEL-I VE BASEL-II SERMAYE YETERLİLİĞİ UZLAŞILARI.....	72
3.1. Türk Bankacılık Sektörünün Basel –I ve Basel-II Düzenlemelerine Uyum Süreci... 75	
3.2. Basel-II Standartlarının Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri.....	76
3.3. Basel-III Düzenlemeleri.....	77
3.4. Türkiye Açısından Basel-III Düzenlemeleri.....	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL FİNANSAL KRİZİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÇALIŞMASI

1. KÜRESEL FİNANSAL KRİZİN BELİRTİLERİ, ÇIKIŞ NEDENLERİ VE SONUÇLARI.....	82
2. 2008 KRİZİNDE GENEL EKONOMİK GÖRÜNÜM VE ALINAN ÖNLEMLER.....	87
2.1. 2008 Küresel Krizde Türkiye Ekonomisinde Temel Makro Ekonomik Göstergelerdeki Değişim.....	87
2.2. 2008 Krizde Türkiye'nin Aldığı Önlemler.....	91
2.2.1. Likidite destekleri.....	92
2.2.2. Vergi indirimleri ve istihdam destekleri.....	93
2.2.3. Yatırım destekleri ve diğer teşvikler.....	95
2.3. 2008 krizde Türkiye'nin güçlü ve zayıf yönleri.....	96
3. 2001 VE 2008 KRİZİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	98
3.1.2000 Sonrası Dönemde Yeniden Yapılandırma Sürecinin Türk Bankacılık Sektörüne Olumlu Yansımaları.....	98
3.2. Küresel Krizde Türk Bankacılık Sektörünün Mali Yapısı.....	100
3.3. Finansal Sağlık Endeksi.....	104
3.4. 2001 Krizi ile 2008 Krizinin Bankacılık Oranları Açısından Karşılaştırılması.....	107
3.5.2008 Krizinde Türev Ürünler ve Menkul Kıymetleştirmenin Rolü ve Türk Bankacılığı.....	114
3.6. Türk Bankacılık Sektörünün Güçlü Yönlerinin Analizi.....	119
4. KÜRESEL FİNANSAL KRİZDE POLİTİKALARDA FARKLILAŞMA.....	120
4.1. 1929 Ekonomik Kriziyle 2008 Küresel Ekonomik Krizinin Karşılaştırılması.....	120
4.2. Serbest Piyasadan Denetlenen Piyasa Ekonomisine Geçilmesi ve Keynesyen Tedbirler.....	125
4.3. Küresel Krizden Çıkış Politikaları.....	126

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	129
KAYNAKLAR.....	133
ÖZGEÇMİŞ.....	147

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1: Birinci ve İkinci Nesil Kriz Teorilerinin Karşılaştırılması.....	16
Tablo 2: Bankaların Kur Riski Senaryoları.....	27
Tablo 3: Bankacılık Krizlerinin Yapılandırma Maliyeti.....	29
Tablo 4: Finansal İstikrarın Sağlanmasında Kullanılan Araçlar.....	43
Tablo 5: Makro ve Mikro İhtiyati Tedbirlerin Karşılaştırılması.....	45
Tablo 6: Kredilerin Toplam Aktif İçindeki Payı.....	63
Tablo 7: TMSF Kapsamındaki Bankaların Yeniden Yapılanma Süreci.....	68
Tablo 8: Basel-III Uygulama Takvimi ve Getirdiği Kriterler.....	79
Tablo 9: Gelişmekte Olan Ülkelere Net Yabancı Sermaye Akımı (Milyar Dolar.....	83
Tablo 10: Temel Makro Ekonomik Göstergeleri.....	88
Tablo 11: Seçilmiş Ülkelerin Açıkladıkları Mali Paketler (GSYH'ya Oranı, %).....	91
Tablo 12: Kriz Esnasında Ulusal ve Uluslararası Ortam.....	97
Tablo 13: Bankacılık Sektöründe İstihdam.....	99
Tablo 14: Bankacılık Sektörü Temel Finansal Verileri.....	100
Tablo 15: Türk Bankacılık Sisteminde Mali Oranlar (2000-2005 %).....	108
Tablo 16: Türk Bankacılık Sisteminde Mali Oranlar (2006-2010 %).....	109
Tablo 17: 2001 Krizi İle 2008 Krizinin Bazı Göstergeler Açısından Karşılaştırılması...	113
Tablo 18: ABD ve Avrupa'da Menkul Kıymetleştirme Uygulamaları.....	116
Tablo 19: Finansal Sektörün Aktif Büyüklüğü (Milyar TL).....	118

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1: Finansal Krizlerin Sınıflandırılması.....	7
Şekil 2: GSMH (sabit fiyatlarla % değişme).....	54
Şekil 3: Kamu Kesimi Borç Stoku (Bankacılık Sektörü Toplam Aktiflerine oranı).....	56
Şekil 4: Enflasyonun Seyri (2002-2007, %).....	59
Şekil 5: Toplam Aktiflerin GSMH'ya Oranı (%).....	76
Şekil 6: Mevduatın Krediyeye Dönüşme Oranı (2002-2007, %).....	77
Şekil 7: Krediler ve Net Takipteki Krediler (%).....	78
Şekil 8: Tüketici Güven Endeksi.....	92
Şekil 9: Özel Sektöre Açılan Ticari Banka Kredileri/GSYİH (%).....	104
Şekil 10: Ticari Bankaların Toplam Varlıkları/GSYİH (%).....	105
Şekil 11: Finansal Sağlamlık Endeksi.....	109
Şekil 12: Dünya Sanayi Üretimi: Küresel Kriz ve Büyük Buhran.....	124
Şekil 13: Dünya Borsaları: Küresel Kriz ve Büyük Buhran.....	125
Şekil 14: Para Arzı: Küresel Kriz ve Büyük Buhran.....	126

GİRİŞ

Ekonomik krizlerin gemişı çok eski zamanlara dayanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde dünya ekonomisi; birçok finansal kriz, bankacılık krizi ve ekonomik krizlerle çalkalanmış ve gelecekte de benzer krizlerin yaşanacağı beklenmektedir. Ekonomik krizler genellikle herhangi bir mal ya da hizmet veya üretim faktörleri fiyatının beklenmedik ve ani bir şekilde değişmesi ya da dalgalanması şeklinde meydana gelmektedir. Bankacılık krizleri ise, bankaların genellikle yükümlülüklerini yerine getirememesi veya dönmeyen krediler nedeniyle varlılarıyla borçlarını ödeyemez duruma gelmesi neticesinde ortaya çıkar.

Küreselleşme ile birlikte ülkeler arasında sınırların kalkması, bir ülkedeki finansal krizin çok kısa bir süre içerisinde diğer ülkelere de sıçramasına ve bu şekilde krizlerin etkisinin daha da katlanmasına neden olabilmektedir. Finansal sistemin önemli bir ayağını oluşturan bankacılık sektörünün finansal sistemle i içe olmasından dolayı, finans sektöründe meydana gelen gelişmelerden önemli derecede etkilendiği bilinmektedir. Söz konusu sektörde hem büyüklük hem de önem açısından akla ilk gelen bankacılık sektörüdür. Özellikle finansal liberalleşme sonrası artan risklere bağlı olarak geri dönmeyen krediler şeklinde yaşanan bankacılık problemleri bu sektörde yaşanan krizlerin temel sebepleri arasında sayılabilmektedir. Dolayısıyla finansal istikrarsızlıklar ya da finansal sorunlar bankacılık sektörünü doğrudan etkileyebilmektedir.

Sermaye, globalleşmeyle birlikte ülkeler arasında rahatça dolaşabilmektedir. Yüksek getiri potansiyeli olan piyasalara girişleri yoğun olmaktadır. Özellikle 1970’li yıllardan sonra uluslararası finansal piyasaları yoğun karşılıklı etkileşimi sonucu birçok ülke benzer finansal krizler yaşamıştır. Yaşanan bu finansal krizler hem ülke ekonomilerinde hem de dünya ülkeleri üzerinde olumsuz tahribatlara yol açmıştır. Özellikle 1980’lerden itibaren sermaye hareketlerinin liberalleşmesi, iletişim teknolojisinin ilerlemesi dünya ekonomisinde finansal işlemlerinin payının hızla artmasına neden olmuştur. Bu durum sonuç olarak, bölgesel ve küresel krizlerin bir ülkeyle sınırlı kalmayıp hızlı bir şekilde yayılmasına yol açmıştır. Yaşanan son küresel kriz bu duruma verilecek en iyi örnektir.

Türkiye’de 1980 sonrası dışa açılmayla beraber küresel ekonomiye entegre olma kararı almıştır. Fakat Türkiye, yapısal ekonomik sorunları nedeniyle bu süreçte ciddi krizlerle karşılaşmıştır. Özellikle makroekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar bu yapısal sorunlarla birleşince Türkiye Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizi olan 2000 ve 2001 krizlerini yaşamıştır.

Çalışma finansal krizlerin kavramsal düzeyde incelenmesiyle başlayacaktır. Öncelikle, kriz kavramı, finansal krizlerin açıklanması, finansal liberalizasyon ve finansal krizlerin nedenleri ve bu krizleri önlemeye yönelik politikalar üzerinde durulmuştur. Daha sonra, finansal krizlerin bankacılık sektörüyle ilişkisi, bankacılık krizlerinin nedenleri ve finansal kriz teorileri ele alınmıştır. Son olarak finansal kurumların gözetiminin önemini ve bu gözetim sürecinde düzenleyici ve denetleyici otoritelerin hedefleri açıklanmıştır. Bunun yanında, regülasyon teorileri açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise Türk bankacılık sektöründe yaşanan krizler ve yaşanan bu krizlerin değerlendirilmesi ve çözüme yönelik yapılması gerekenler açıklanmıştır. Genel hatlarıyla Türk bankacılık sektörünün 2001 krizi sonrasında yeniden yapılandırılması incelenmiş ve sektörün kriz sonrası görünümü ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bunun yanında, Uluslararası piyasalarda, risk yönetimi ve denetim yaklaşımlarında meydana gelen önemli değişiklikler sonrasında, yeni sermaye standartlarının oluşturulması gerekmiştir. Dolayısıyla Basel kriterleriyle bankacılık faaliyetleri uygulama farklılıklarını gidermek amacıyla belli standartlara bağlanmıştır. Çalışmanın bu kısmında Basel standartları ve bu standartların Türk bankacılık sektörüne etkileri analiz edilmeye çalışılacaktır.

Türkiye çalışması başlığı altındaki son bölümde ise, Küresel krizin Türkiye ekonomisine genel etkileri analiz edilmiştir. Bu açıdan, 2001 krizi ile 2008 krizinin temel mali göstergeler açısından karşılaştırılmıştır. Bu bölümde ağırlık verilen yorumlar, son küresel krizde Türk bankacılık sektörünün ne derecede etkilendiğidir. Ayrıca iktisat politikaları ışığında, dünyanın şu ana kadar yaşadığı iki büyük ekonomik kriz olan 1929 buhranı ile 2008 küresel krizinin benzerlikleri ve farklılıkları ele alınmıştır. İlaveten, 2008 krizi ve sonrasında iktisat politikalarında yaşanan değişimler açıklanmıştır. Özellikle krizin derinleşmesi ile birlikte Neo-liberal politikaların sorgulanmasının önu daha da açılmıştır.

Bu çalışmada amaçlanan ise, Türk bankacılık sektörünün küresel finansal krizden etkilenip etkilenmediğini araştırmaktır. 2001 krizi sonrası BDDK, TMSF gibi kurumların aldığı tedbirlerin son küresel krizde Türk bankacılık sektörünün performansı üzerinde ne derece etkili olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KRİZ OLGUSUNUN AÇIKLANMASI

Birinci bölümde, kriz olgusunun içeriği, finansal krizlerin açıklanması, bankacılık krizlerinin nedenleri ve sonuçları incelenmektedir. Bu bölümde bankacılık krizlerine geçmeden önce, krizlerin ortaya çıkışını açıklayan teorik altyapı oluşturulacaktır.

1.KRİZ KAVRAMI

Kriz, günlük konuşma dilinde yaygın bir şekilde kullanılan kavramlardan birisidir. Kriz kelimesi Yunanca “Krinei” sözcüğünden gelmektedir. Günümüzde de kriz “fırsat ve tehlike” anlamı taşıyan sembollerle kullanılmaktadır. Kriz kavramı iktisat literatüründe, çöküntü, bunalım, durgunluk, güç dönem ya da buhran gibi terimlere karşılık gelmektedir. Genel olarak ülke ekonomisini önemli derecede sarsacak ani ve beklenmedik olayların bir sonucu olarak oluşmaktadır.¹

Kriz türlerini reel ve finansal kriz olmak üzere iki kısma ayırabiliriz. Reel krizler, ekonominin daha çok üretim miktarının azalması ve işsizliğin artmasıyla kendini gösterir. Mal-hizmet ve işgücü piyasalarındaki bu durum ekonomiyi durgunluğa sürükler. Finansal krizler ise; döviz ve hisse senedi piyasaları gibi finans piyasalarında şiddetli fiyat dalgalanmaları veya bankacılık sisteminde bankalara geri dönmeyen kredilerin aşırı derecede artması sonucunda yaşanan ciddi ekonomik sorunlar olarak kabul edilir.²

20’nci yüzyılda dünyada pek çok kriz yaşanmıştır. 1970 ve 1980’lerde borç krizleri, 1980’lerin sonlarına doğru bankacılık ve ödemeler dengesi krizleri ve 1990’larda para ve finansal krizler yaşanan başlıca krizlerin temel sebepleridir. 1980’nden itibaren ülkelerin

¹ Fatih Yücel – Hüseyin Kalyoncu, “Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği” **Maliye Dergisi**, S.159, Temmuz- Aralık 2010, s.54.

² Aykut Kibritçioğlu, “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler,1969-2001”, **Yeni Türkiye Dergisi**, **Ekonomik Kriz Özel Sayısı**, Y.1, C.1, S.41, 2001, ss.175-176.

finansal sistemlerinin serbestiyetlik kazanması, bilgi teknolojilerinin gelişmesi ve uluslararası sermaye hareketlerinin hızla artması krizlerin yaygınlaşmasına ve aynı anda birçok ülkeyi etkilemesine yol açmıştır.³

Literatürde değişik kriz tanımları yapılmıştır. Örneğin Kindleberger (1978)'e göre krizler, panik veya psikolojik yığılmaların sonucu olarak kendiliğinden gerçekleşir. Kindleberger, insanların kriz beklentisi içerisinde olmasının da kriz yaratan bir unsur olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Eğer herkes bir krizin gerçekleşeceğini beklerse kriz gerçekleşir. Tersine kimse bir kriz beklemezse kriz gerçekleşmez.⁴ Bir başka tanıma göre söz konusu kavram, “Genel olarak herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya finans piyasasındaki fiyat veya miktarlarda kabul edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmaları ifade etmektedir”.⁵ Yine bir başka tanıma göre krizler; Makro ekonomik politikaların yol açtığı krizler, finansal panikler, finansal fiyatlardaki şişkinliklerin patlaması sonucu oluşan krizler ve ahlaki tehlike krizleri olmak üzere ayırma tabi tutulmuştur.⁶

1.1. FİNANSAL KRİZİN AÇIKLANMASI VE ÇEŞİTLERİ

Finansal krizler; döviz ve hisse senedi piyasaları gibi finans piyasalarındaki şiddetli fiyat dalgalanmaları veya bankacılık sisteminde bankalara geri dönmeyen (batık) kredilerin aşırı derecede artması sonucunda yaşanan ciddi ekonomik sorunlar olarak kabul edilebilir.⁷

İktisat teorisinde finansal kriz kavramının nasıl ifade edilmesi gerektiği tartışma konusu olmuştur. Örnek olarak Bordo v.d.(1995)'ne göre gerçek finansal krizler ile gerçek olmayan finansal krizler arasında ayırım yapılması gerekir. Buna göre bankacılık için potansiyel bir panik niteliği taşımayan krizler gerçek olmayan finansal krizlerdir.⁸ Finansal krizleri asimetrik bilgi çerçevesinde tanımlamak da mümkündür. Finansal sistem, bireylerin ve firmaların fonlarını üretken yatırım olanaklarına dönüştüren kanaldır.

³ Şeref Kalaycı, **Bankacılık Krizleri ve Öncü Göstergeleri**, Asıl Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, ss.23-24.

⁴ Franklin Allen – Douglas Gale, “An Introductin To Financial Crises”, **The International Library of Critical Writings in Economics**, ed. Mark Blaug, No.07-20, August 2007, p.6.

⁵ Kibritçioğlu, a.g.e., s.175

⁶ Steven Radelet – Jeffrey Sachs, “The Onset Of The East Asian Financial Crisis”, **NBER**, No.6680, 1998, pp.1-6.

⁷ Kibritçioğlu, a.g.e. ss.175-176

⁸ Micheal D. Bordo - Bruce Mizrach - Anna J. Schwartz, “Reel Versus Pseudo-International Systemic Risk: Some Lessons From History”, **NBER**, Working Paper No.5371, December 1995, pp.7-9.

Finansal piyasalardaki katılımcıların her türlü yatırım kararının verilmesinde doğru bilgiye sahip olması gerekir. Finansal kriz, ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarının ileri boyutlara varması ve böylece finansal piyasaların etkinliğini kaybetmesi ile gerçekleşir. Diğer bir deyişle, finansal krizler, finansal piyasaların fonksiyonlarını etkin bir şekilde yerine getiremediğinde gerçekleşir. Bu durum ekonominin hacminde daralmalara yol açar.⁹ Finansal krizlere yol açan nedenler arasında şu unsurlar sayılabilmektedir.¹⁰

- a) Faiz oranlarındaki artış
- b) Hisse senedi fiyatlarında ani ve hızlı düşüşler
- c) Belirsizliğin artması
- d) Banka panikleri
- e) Enflasyonda beklenmeyen bir düşüş

Finansal krizlerin oluşum süreci genellikle üç farklı aşamada meydana gelir. Birinci aşama, finansal liberalizasyonun başlamasıdır. Bu aşamada kredilerin genişlemesine bağlı olarak parasal serbestleşme başlamaktadır. Kredi arzında meydana gelen genişleme menkul ve gayrimenkul varlıkların fiyatlarında artışa yol açarak baloncuk (bubble) oluşmasına neden olur. Bu fiyat artışı belirli bir süre hatta yıllarca sürebilir. İkinci aşama ise reel varlıklarda oluşan baloncunun patlamasıyla oluşur. Bu gelişme bazen birkaç gün veya birkaç ay gibi kısa sürede, bazen de daha uzun bir sürede ortaya çıkabilir. Finansal krizin üçüncü aşamasında da gerçek değerinin üzerindeki fiyatlardan varlık satın alan çok sayıda firma ve yatırımcılar borçlarını ödeyemez duruma gelebilirler. Sonuçta bir bankacılık krizi veya döviz krizi ortaya çıkar. Bu koşullarda ekonominin reel cephesi de zarar görebilir ve bu olumsuz sonuçlar uzun yıllar sürebilir.¹¹

Son yıllarda bankacılık ve para krizleri şeklinde kendini gösteren finansal krizleri yaşayan ülke sayısı artmıştır. IMF tarafından yapılan bir açıklamaya göre, IMF'in üyesi

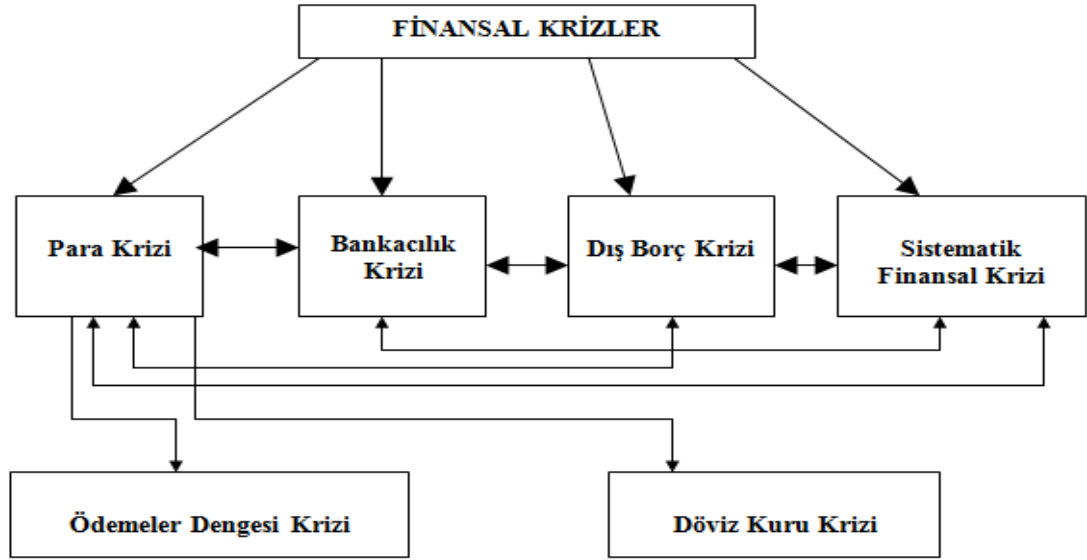
⁹ Frederic S. Mishkin, "Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective", **NBER**, Working Paper No.5600, 1996, pp.2-6.

¹⁰ Frederic S. Mishkin, "Preventing Financial Crises: An International Perspective", **NBER**, Working Paper No.4636, February 1994, p.9.

¹¹ Franklin Allen, "Financial Structure and Financial Crises", **International Review of Finance**, Vol.2, No.1/2, 2001, p.5.

olan 180 ülkenin 130' u 1980 ile 2001 yılları arasında bankacılık sorunlarına dayalı finansal krizler yaşamıştır.¹²

Finansal krizler (para, bankacılık, dış borç ve sistemik finansal krizler) birbirinden bağımsız olmayıp, birçok durumda birbirlerini etkileyebilmektedir. Aşağıda finansal krizlerin sınıflandırılması ve krizler arasındaki ilişkiler ele alınmıştır.



Şekil.1. Finansal Krizlerin Sınıflandırılması

Kaynak: Güven Delice, “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 20, 2003, s.63

Finansal krizin tanımlanması konusunda fikir ayrılıkları bulunmakla birlikte temel olarak finansal kriz; para krizi, bankacılık krizi, ikiz krizler, borç krizleri ve sistemik finansal kriz başlıkları altında incelenebilir.

¹² George G. Kaufman, “Banking and Currency Crises and Systemic Risk: A Taxonomy and Review”, **Conference on Regulation and Stability in The Banking Sector**, Loyola University Chicago and Federal Reserve Bank of Chicago, November 1999, p.1.

1.1.1. Para Krizi

Para krizi, döviz krizi olarak da ifade edilmektedir. Literatürde değişik para krizi tanımları yapılmıştır. Para krizi, paranın genellikle büyük ölçüde değer kaybetmesi ve yabancı para rezervlerinin geniş ölçüde azalmasıdır.¹³ Para krizi ayrıca, sadece nominal döviz kurundaki ani bir değişiklik olduğunda kendini gösteren kriz şeklinde de tanımlanabilir.¹⁴ Bir başka tanıma göre ise para krizi, paranın bir önceki yıla göre %25 değer kaybetmesi ve kaybın önceki yıldan %10 daha fazla olmasıdır.¹⁵

Bir ülke parasının üzerindeki spekülasyonla veya şiddetli değer kaybıyla sonuçlanırsa veya Merkez Bankası büyük miktarlarda rezerv satmak veya faiz oranlarını önemli oranlarda yükseltmek suretiyle parayı korumaya zorlanırsa bir döviz veya para krizi ortaya çıkmaktadır. Para krizi, bir ülke parasına güvenin kaybolması dolayısıyla spekülasyon fonlarının ülkeyi terk etmeye başlaması ve Merkez Bankasının tüm destekleme çabalarına rağmen mevcut kurun sürdürülemez olarak ulusal paranın devalüe edilmesi veya tümünden dalgalanmaya bırakılması biçiminde de tanımlanmaktadır.¹⁶

Döviz krizlerinin belirleyicilerini şu beş grup altında toplayabiliriz.¹⁷

- a) Zayıf makroekonomik göstergeler ve hatalı iktisat politikaları
- b) Finansal altyapının yetersizliği
- c) Ahlaki risk (moral hazard) ve asimetric enformasyon olgusu
- d) Piyasadaki kreditorlerin ve uluslararası finans kuruluşlarının hatalı öngörülleri
- e) Siyasal istikrarsızlıklardır

Öte yandan bir ülkede başlayan bir krizin, ülkelerin birbirlerine olan finansal bağılıklarından dolayı başka bir ülkeye geçmesine bulaşma etkisi denir. Günümüzde de ülkelerin birbirlerine olan finansal bağılıklarının artmasıyla ülkelerin birinde meydana

¹³ Kaufman, a.g.e. pp.1-2.

¹⁴ Gerardo Esquivel – Felipe B. Larrain, “Explaining Currency Crises”, **Harvard Institute for International Development**, June 1998, p.10.

¹⁵ Jeffrey A. Frankel – Andrew K. Rose, “Currency Crashes in Emerging Markets: An Empirical Treatment”, **Journal of International Economics**, No.41, December 1995, p.352.

¹⁶ Ahmet Turgut, “Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler”, **İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, S.4-5, C.20, Kasım 2006-Şubat2007, s.36-37.

¹⁷ Kibritçioğlu, a.g.e., ss.176-177.

gelen bir para krizi başka bir ülkeye bulaşabilmektedir. Bu bulaşıcı etki özellikle finansal bağlılığın güçlü olduğu ülkelerde daha hızlı gerçekleşir.¹⁸

Para krizleri; döviz krizleri ve ödemeler dengesi krizleri şeklinde ortaya çıkabilmektedir.

1.1.1.1. Döviz krizi

Literatürde çoğu zaman para krizleri; döviz krizleri ve ödemeler dengesi krizleri olarak iki kısımda incelenir. Esnek kur sistemi uygulayan ülkelerdeki krizlere döviz krizi adı verilir.¹⁹

Özellikle sabit döviz kuru sisteminde piyasa katılımcılarının taleplerini aniden yabancı paralı aktiflere kaydırılmaları sonucu, Merkez Bankasının döviz rezervlerinin tükenmesi şeklinde ortaya çıkan krizlerdir.²⁰

Döviz kurlarında ortaya çıkabilecek istikrarsızlıklarla finansal krizler arasında yakın bir ilişki vardır. Döviz kurunun sabitlenmesi finansal sektörü krizlere daha açık hale getirir.²¹ Gelişmekte olan ülkelerde döviz kuru üzerindeki spekülasyon saldırıları her zaman bu ülkelerde yurtiçi finansal istikrarı tehdit etmektedir. Sanayileşmiş ülkelerde ise, para ve döviz piyasalarında yaşanan istikrarsızlıklar genellikle yurtiçi finansal piyasalara yayılmakta ve yurtiçi finansal sorunlar her zaman döviz ve ödemeler dengesi krizlerine yol açmaktadır.²²

1.1.1.2. Ödemeler dengesi krizi

Ödemeler bilançosu, bir ülkede yerleşik gerçek kişi, işletme veya kurumların yabancı ülkelerle yaptıkları ekonomik işlemlerin sistematik olarak tutulan kaydı şeklinde

¹⁸ Marcel Fratzscher, "On Currency Crises and Contagion", **Institute for International Economics**, No:00-9, December 2000, pp.1-3.

¹⁹ Kibritçioğlu, a.g.e., s.175.

²⁰ Turgut, a.g.e., s.36.

²¹ Koray Duman, "Finansal Krizlerin Nedenleri, Etkileri ve Bankacılık Sektörüne Yansımaları", **Finans Politik, Ekonomik Yorumlar Dergisi**, No.8, 2002, ss.40-50.

²² Güven Delice, "Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.20, Ocak-Haziran 2003, s.64.

tanımlanır. Ödemeler bilançosundaki dengesizlik kendini dış açık ya da dış fazla şeklinde gösterir. Bu açık ya da fazlalığı gidermek için denkleştirici işlemlerin yapılması gerekir.²³

Ödemeler bilançosu ülke ekonomisinin işleyiş yapısıyla ilgili önemli bilgiler verir. Ülkeler ödemeler bilançosu açıklarını kapatmak için genellikle devalüasyon yöntemine başvurur. Bu yöntemde ulusal paranın değeri düşürülür böylece ihracat artışı olup ithalat daralması meydana gelir.

Ödemeler dengesi krizleri genellikle ulusal parada bir devalüasyon veya döviz kuru oranlarında bir dalgalanmayla sonuçlanır. Öte yandan merkez bankaları tersi bir politika da uygulayabilir. Para politikasını devam ettirip döviz piyasasını spekülatif ataklara karşı koruyabilir. Fakat bu uygulama yurtiçi faiz oranlarında hızlı artış ve yabancı döviz rezervlerinde büyük miktarda kayıpla sonuçlanır.²⁴

1.1.2. Bankacılık Krizi

Bankacılık krizleri bir ülkede parasal güvenin kaybolması nedeniyle tasarruf sahiplerinin mevduatlarını aniden çekmek istemeleriyle başlar. Bankacılık krizlerinin tanımlanmasında literatürde farklı yaklaşımlar vardır. Buna göre bankacılık krizi, sistemdeki bankaların sermayelerinin tamamının veya büyük bir kısmının yok olması ve/veya bankalara geri dönmeyen kredilerin toplam kredilerin içinde %15 – %20 oranında olması durumunda gerçekleşir.²⁵ Bir başka tanıma göre bankacılık krizleri, ticari bankaların borçların vadesinin uzatılmaması nedeniyle oluşur.

Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda, 1980 ve 1990'lı yıllarda bankacılık krizleri görülmüştür. Bankacılık krizleri, hanehalkı ve yatırımcıların faaliyetlerini sınırlandırmakta, yatırım ve tüketimin azalmasına neden olmakta ve kredi sisteminin sağlıklı işlemlerini engellemektedir. Ayrıca bankacılık krizleri sermayenin yurt dışına kaçışını hızlandırdığından, finansal kurumlara karşı güvenin yok olmasına neden olmaktadır. Sonuçta zayıf bir bankacılık sistemi güven kaybına yol açar.²⁶

²³ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, Güzem Yayınları, 14. Baskı, İstanbul, 2001, s.384.

²⁴ Graciela L. Kaminsky – Carmen M. Reinhart, “The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-of-Payments Problems”, **The American Economic Review**, Vol.89, No.3, June 1999, pp.475-476.

²⁵ Caprio, Jr., Gerard – Klingebiel, Daniela, “Bank Insolvencies: Cross Country Experience”, **The World Bank**, Policy Research Working Paper, No.1620, 1996

²⁶ Aslı Demirgüç – Kunt – Enrica Detragiache, “The Determinants of Banking Crises in Developing and Developed Countries”, **IMF Staff Papers**, Vol.45, No.1, March 1998, p.81.

Bankacılık krizleri, finansal krizlerin ortaya çıkmasıyla son yıllarda en fazla tartışılan konuların başında gelmektedir. Birçok iktisatçı bankacılık krizlerini farklı kriterlere bağlamıştır. Örneğin bu kriterlerden bazılarına göre, bankaların ödenmemiş borçların toplam varlıklara oranı en az %10 olduğunda kurtarma operasyonlarının maliyetlerinin GSYİH'nın en azından %2' sine ulaştığında, ani mevduat çekilişleri söz konusu olduğunda bankacılık sektöründe kriz meydana gelmektedir.²⁷

Genel olarak bankacılık krizlerine neden olan faktörler; makroekonomideki dışsal ve içsel değişkenler, borçlanmanın artması, varlık fiyatlarının artması, altyapısı zayıf finansal liberalizasyon, aşırı kamu müdahalesi, sermaye giriş ve çıkışlarında ani ve aşırı artışlar, vade ve kur uyumsuzluğu olarak ifade edilebilir.²⁸

Son dönemde özellikle gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan bankacılık krizleri, ülke ekonomileri üzerinde ağır tahribatlara yol açmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda finansal liberalizasyonla birlikte artan sermaye akımları ülke ekonomilerini ciddi biçimde tehdit etmektedir. Finansal liberalizasyona bağlı olarak gelişen yüksek faiz oranları, gelişmekte olan ülkelerdeki bankacılık sektörü krizlerinin önemli sebeplerinden birini teşkil etmektedir. Faiz oranlarındaki yükselme gelişmekte olan ülkelerdeki finansal istikrarsızlığın önemli bir göstergesidir. Çünkü yüksek faiz oranlarından borç verme işlemleri, piyasada riski seven yatırımcıların olduğunu ve kredi riskinin yükseldiğini ortaya koymaktadır.²⁹

1.1.3. İkiz Krizler

İkiz krizler, bankacılık ve para krizlerinin bir arada olduğu krizler olup, zayıf ekonomik yapıya sahip olan ülkelerde ortaya çıkma eğilimi daha güçlü olmaktadır.

Bankacılık krizleri, para krizlerinden daha uzun süreli olma eğilimi taşımakta ve ekonomik faaliyet hacmi üzerinde daha şiddetli etkiler doğurmaktadır.³⁰ İkiz krizler özellikle geniş ölçüde üretim düşüklüğüyle ilişkilendirilmiştir.³¹

²⁷ Demirgüç - Detragiache, a.g.e.,pp.90-100.

²⁸ Morris Goldstein – Philip Turner, “Banking Crises in Emerging Economies: Origins and PolicyOptions”, **BIS Economic Papers**, No.46, October 1996, pp.8-49.

²⁹ Nejla A. Aklan, “Finansal Krizlerin Anatomisi”, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hakemli Dergisi**, C.5, S.19, Ocak 2003, s.156.

³⁰ Delice, a.g.e., s.61.

1970'lerden 1990'lara uzanan süreçte yapılan araştırmaların sonuçları, 1970-85 arasında daha çok para krizlerinin olduğunu, 1980'lerin ortalarından itibaren de bankacılık krizlerinin artığını göstermektedir. Gelişmekte olan ÷lkelerde ortaya çıkan para krizlerinin sayısı, sanayileşmiş ÷lkelerin iki katı iken; bankacılık krizlerinin sayısı daha fazladır. Bankacılık krizleri bazen bir veya iki yıl içerisinde para krizlerine yol açarken, bazı krizlerde (özellikle 1990'dakiler) ise her iki kriz aynı zamanda ortaya çıkmıştır.³²

1.1.4. Dış Borç Krizleri

Finansal krizlerin bir diğer türü olan borç krizi, daha önce borçlarını ödeyen bir ÷lkenin, döviz ve ödeme sorunları nedeniyle bu borçların anapara ve faizlerini ödeyemeyeceğini açıklaması (default) durumudur. Dış borç krizi ağırlıklı olarak resmi dış borçların ödenememesi durumunda ortaya çıkar.³³

Dış borçlar özel veya kamu borcundan kaynaklanabilir. Devletlerin borçlarını zamanında ödeyememesi iç ve dış piyasalarda devlete olan güvenin kaybolmasına neden olur. Borcunu ödemeyen veya ödemekte güçlük çeken ÷lkelerde sermaye çıkışları hızlanır. Dolayısıyla bu durum ÷lkeleri ekonomik yönden zorlayarak, yaşanan krizin derinleşmesine sebep olur. Borçlu ÷lke üzerinde yaptırımların artması o ÷lkede borç krizlerini ortaya çıkarır.

÷lkelerin borç servisini ödeme güçleri finansal sistemin gelişmişliğine bağlıdır. Dış borçlanmanın sürdürülebilirliği ise, borçlanmadan elde edilen kaynaklarla, hükümet gelirlerinin borç servisini karşılayacak şekilde artırılması ile mümkündür. Mali bir dengesizlik durumunda, para otoriteleri yeni kaynaklar sağlamak zorundadır. Bu kaynakların maliyeti ise faiz oranıdır. Borç almanın sürdürülebilirliği alınan kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasıyla mümkündür. Ancak bu şekilde borç servisi yeni kaynaklara başvurmaksızın karşılanabilir.³⁴

³¹ Franklin Allen – Douglas Gale, "An Introductin To Financial Crises", **The International Library of Critical Writings in Economics**, ed. Mark Blaug, No.07-20, August 2007, p. 5.

³² Gülsüm Gürkan Yay, "1990'lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi", **Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı II**, S.42, Kasım – Aralık 2001, ss.5-6.

³³ Mehmet şişman, "Parasal Kriz Teorileri ve Gelişmekte Olan ÷lkeler", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.21, S.1, 2006, s.16.

³⁴ Nejla Adanur Aklan, "Dış Borçlanma Gelişmekte Olan ÷lkeler İçin Etkin Bir Finansman Yöntemi midir?" **Dış Ticaret Dergisi**, C.5, S.25, 2002, ss.7-17.

1.1.5. Sistemik Finansal Krizler

Sistemik finansal krizler, finansal piyasaların etkin olarak çalışmasını engelleyerek ekonomi üzerinde önemli etkilere sahiptir. Söz konusu krizler ekonomik, politik ve sosyal yaşamın yapısından ve değişkenliğinden kaynaklanır.³⁵ Diğer bir deyişle, sistemik finansal krizler, finansal sistemde ortaya çıkan ve finansal sistemin, varlık değerlemesi, kredi tahsisi ve ödemeler gibi önemli işlevlerini kesintiye uğratan bir kriz türüdür. Potansiyel olarak finansal piyasaların ciddi biçimde bozulmasını ifade etmektedir. Sistemik kriz dönemlerinde, ülkede üretim kayıpları meydana gelmekte, milli gelir düşmekte, ekonomik kayıplar büyümekte ve ülke ekonomik etkinlikten uzaklaşmaktadır.³⁶

Sistemik finansal krizlerde mutlaka bir yayılma süreci bulunmaktadır ve pek çok sorun sistemik finansal krizlere neden olmaktadır. Firmaların finansman güçlükleri ve finansal piyasaların dışsal sorunları sistemi bir bütün olarak etkilemektedir.³⁷

Para krizlerinin sistemik finansal krizlere kaynaklık etme olasılığı oldukça yüksektir. Örneğin 1980'lerin başlarında Güney Amerika'da, 1990'ların başlarında İskandinavya'da, 1995'de Meksika'da ve 1997'de Asya'da yaşanan para krizleri sistemik finansal krizlere dönüşmüştür.³⁸

2. FİNANSAL KRİZ TEORİLERİ

Finansal kriz olgusunu açıklamaya yönelik farklı teoriler geliştirilmiştir. Bunlar Birinci, İkinci ve Üçüncü Nesil Kriz Teorileri olarak adlandırılmaktadır.

2.1. BİRİNCİ NESİL KRİZ TEORİSİ

Spekülatif Atak Kriz Teorisi olarak da adlandırılan Birinci Nesil Kriz Teorisi, Latin Amerika ülkelerinde dış borç krizleri şeklinde kendini gösteren krizleri açıklamak amacıyla, 1979 yılında Paul Krugman tarafından ortaya atılmıştır. Daha sonra 1984 yılında

³⁵ Delice, a.g.e., s.62.

³⁶ Turgut, a.g.e., ss.38-39.

³⁷ Mustafa Özer, "Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar", **T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları**, No.1096, Eskişehir, ss.34-36.

³⁸ Delice, a.g.e., s.63.

Flood ve Garber'ın çalışmasıyla geliştirilmiştir. Bu teorinin ayırt edici özelliği, krizlerin kökeninde makroekonomik dengesizliklerin yattığını vurgulamasıdır. 1970'li yılların sonlarına doğru Latin Amerika ülkelerinin bütçe açıklarının parasal finansmanını sürdürülememeleri uluslararası rezervlerde kalıcı azalmaya yol açarak bir döviz krizine neden olmuştur.³⁹

Söz konusu teorinin temelinde bütçe açıklarının para basılarak finanse edilmesi yatmaktadır. Sabit döviz kuru sisteminde para arzı dışsal olarak belirlenir. Para arzındaki artış merkez bankasının resmi rezervlerinin erimesine neden olur. Bu noktada dövize aşırı talep spekülasyon eğilimleri artırır. Merkez bankası bu durumda döviz rezervleri miktarına üst limit koyacağından, sabit döviz kuru rejimini sürdürülemez duruma gelmektedir. Söz konusu süreçte ulusal para ya devalüe edilir ya da dalgalanmaya bırakılır. Devalüasyon beklentilerinin arttığı durumlarda yatırımcılar ulusal para yerine yabancı paraya yönelirler. Spekülatörlerin bu çabası rezervlerdeki hızlandırmayı artırır. Sonuçta rezervler tükendiğinde sabit döviz kuru terk edilir.⁴⁰

Birinci Nesil Kriz Modellerinin temel vurgusu, bütçe açıklarının neden olduğu bir bozulmanın döviz kurunu sabitleştirme girişimi ile tutarsızlığıdır. Sorunun kaynağında hem zayıf bir bankacılık sistemi hem de bütçe açıklarının parasal finansmanı vardır. Hükümet belirgin biçimde sermaye piyasalarına girip fon sağlayamadığında, harcamalar parasallaşmaktadır. Bu bağlamda bir faiz oranı paritesi sermaye çıkışına ve döviz rezervi kaybına neden olur. İlerleyen aşamalarda ise ekonomi döviz rezervi üzerinden spekülasyon bir saldırı ile karşılaşır ve bu noktada sabit döviz kuru uygulaması sona erer. Bu saldırının zamanlaması döviz kurundaki kritik seviyeye bağlıdır. Rezerv miktarı eşik seviyelere indiği zaman spekülatörler sermaye kaybına uğramamak için kısa bir zaman dilimi içinde kalan rezervleri de eritir.⁴¹

Sonuç olarak, Mali açıkların büyük ölçekli parasal finansmana dayandığı, bunun da bir rezerv erozyonu ortaya çıkaracağı ve sonunda bir para çöküşü ile sonuçlanacağına

³⁹ Graciela L. Kaminsky, "Currency and Banking Crises: The Early Warnings of Distress", **International Finance Discussion Papers**, No.629, October 1998, p.3.

⁴⁰ Sweta Chaman Saxena, "Perspective on Currency Crises", **Indian Council for Research on International Economic Relations**", Working Paper No.74, July 2001, pp.1-2.

⁴¹ Esquivel – Larrain, a.g.e., p.3.

vurgu yapılan bu modellerde, makroekonomik verilerin kütüleşmesi krizlerin temel nedeni olarak gösterilmektedir.⁴²

2.2. İKİNCİ NESİL KRİZ TEORİSİ

İkinci Nesil Kriz Teorisi, Avrupa döviz krizi mekanizması (1992) ve Meksika Pesosu'nun çöküşü(1994) üzerine kurulmuştur. Birinci nesil kriz teorisinin yetersizliklerinin giderilmesi amacıyla ikinci nesil kriz teorisi ortaya çıkmıştır. Söz konusu teori, Maurice Obstfeld'in çalışmalarıyla şekillenmiş ve daha sonra başka araştırmacıların çalışmalarıyla genişlemiştir.

Avrupa ülkelerinin 1992-1993 döneminde yaşadığı süreci, sabit döviz kuru ve yurtiçi kredilerin genişlemesi ile açıklanamamıştır. Döviz üzerinde ciddi spekülasyon atakları nedeniyle Avrupa Para Sisteminin üye ülkeleri 1993'de döviz kuru mekanizması oranlarını \pm %2.25 yerine \pm %15'lik bant içerisinde hareket ettirerek döviz kurlarının daha esnek olmasına izin vermiştir. Fakat yine de döviz kurları kriz öncesi seviyelere dönmüştür. Sonuçta Avrupa ülkeleri makroekonomik problemlerine kalıcı çözüm bulamamış ve böylece döviz krizi baş göstermiştir.⁴³

Avrupa Para Krizinin, Birinci Nesil Kriz Teorisiyle açıklanmasının mümkün olmadığı görülünce İkinci Nesil Teori öne sürülmüştür. Dünya sermaye piyasalarına erişim imkanı olan Avrupa'nın sanayileşmiş ülkeleri için rezervlerin yeterli olamaması söz konusu değildi. 1992-93 yıllarında hükümetler bu krize farklı tepkiler göstermiştir. Bunun nedeni ise, yüksek faiz oranları ile artan işsizlik gibi faktörlerdir.⁴⁴

Obstfeld (1996)'e göre, krizin en önemli nedeni, iktisadi birimlerin bekleyişleridir. iktisadi birimlerin devalüasyon beklentisi arttığında, yerli parayı yabancı paraya dönüştürerek merkez bankası üzerinde baskı oluştururlar. Yeterli sayıda iktisadi birimin bu şekilde hareket etmesi, merkez bankasının döviz rezervlerinin tükenmesine neden olur. Bu şekilde kriz kendi kendini besleyen bir sürecin sonunda gerçekleşir.⁴⁵

⁴² Delice, a.g.e., s.65.

⁴³ Saxena (2004), a.g.e., p.328.

⁴⁴ Maurice Obstfeld, "The Logic of Currency Crises", **NBER**, Working Paper No.4640, February 1994, p.2.

⁴⁵ Sweta Chaman Saxena "The Changing Nature of Currency Crises", **Journal of Economic Surveys**, Vol.18, No.3, 2004, pp.328-329.

Bu teorinin dikkate değer bir diğer özelliği, çoklu bir denge durumunda kendi kendini besleyen spekülasyon ataklara dayanmış olmasıdır. Bu noktada ikinci nesil krizlerin birinci nesil krizlerden en önemli farkı, yurt içindeki para ve maliye politikaları tutarlı olsa, devletin elinde sabit döviz kurunu sürdürmek için yeterli rezerv bulursa, bir ülkenin parasına yönelik kendiliğinden oluşan spekülasyon saldırılarının krize neden olabileceği ve sonuçta döviz kurunu değiştirebileceğidir. Bu süreçte otoritelerin, döviz kuru paritesini sürdürmesi durumunda sağlayacağı fayda ile maliyeti karşılaştırması gerekir.

İkinci nesil teorinin temel özelliği, ekonomik faaliyetlerde bir kötüleşme olmaksızın kriz çıkma olasılığı üzerinde durmasıdır.⁴⁶

Tablo.1. Birinci ve İkinci Nesil Kriz Teorilerinin Karşılaştırılması

Birinci Nesil Kriz Teorileri	İkinci Nesil Kriz Teorileri
Krizler kaçınılmazdır	Krizler bulaşıcıdır
Krizler tahmin edilebilir	Krizler önceden tahmin edilemez
Beklentiler krizleri ilerletir	Beklentiler kendi kendini besler ve krizlere neden olur
Temel göstergelerdeki bozulmalar krizlere neden olur	Temel göstergedeki bozulmalar kendi kendini besleyen krizlerin oluşmasına izin verir
Hükümetlerin yanlış politikaları krizlere neden olur	Hükümetler makroekonomik politikalar arasından seçim yaparlar

Kaynak: Pablo Bustelo - Clara Garcia – Iliana Olivie“Global and Domestic Factors of Financial Crises in Emerging Economies: Lesson From The East Asian Epidos (1997-1999)”, **Comlutense Institute for International Studies**, University of Madrid, No:16, November 1999, p.50

2.3. ÜÇÜNCÜ NESİL KRİZ TEORİSİ

Birinci ve ikinci nesil teorileri, geçmişte meydana gelen finansal krizlerin anlaşılmasında yararlı olmasına rağmen, Asya krizini açıklayamamıştır. Asya krizi diğer krizlerden farklı özellikler taşımaktadır. Asya krizinin farklılıkları dört grupta toplanabilmektedir. Birincisi, birinci nesil kriz teorilerinde vurgulanan temel ekonomik sorunların Asya ekonomilerinde görülmemesidir. Kriz öncesinde söz konusu ülkelerin e mali dengeleri sağlam enflasyon oranları ise düşüktü. İkincisi, 1996 yılında büyüme hızlarında bir yavaşlama olsa da kriz başladığında bu ülkelerde önemsenecek bir işsizlik

⁴⁶ Esquivel – Larrain, a.g.e., p.4.

sorunu yoktu. Üçüncüsü, kriz öncesinde krizden etkilenen ülkelerin tamamında varlık piyasalarında iniş-çıkış süreci hızlanmıştır. Varlık fiyatları önce ani ve şiddetli bir şekilde yükselmiş (boom) sonra sert biçimde düşmüştür (bust). Sonuncusu ise, krizden etkilenen ülkelerin tümünde finansal araçların, esas aktörler olarak ortaya çıkmasıdır.⁴⁷

Asya'nın yükselen piyasaları için krizden önce övgüyle söz ediliyordu. Asya ülkeleri için sermaye akımlarının önemli bir bölümü doğrudan yabancı sermaye şeklindeydi. Bu ülkelere yönelen sermaye akımları yatırımları artırarak büyüme oranlarına katkı yapmakta idi. Sonrasında yüksek büyüme, sermaye akımlarını daha da cezbetmiştir. Asya mucizesinin yaratılmasında ki en büyük pay, sermaye akımlarıdır. Ancak Asya ülkeleri yatırımcı beklentilerinin aniden değişmesiyle sermaye akımlarının piyasayı terk etmesinin yarattığı şoka dayanamamıştır.⁴⁸

Doğu Asya'daki ülkelerin finansal liberalizasyon sonrasında aşırı risk almalarının iki nedeni vardır. Bunlardan ilki, banka yöneticilerinin liberalizasyonla birlikte oluşan yeni kredilendirme fırsatlarının riskliliğini değerlendirecek yeterli uzmanlığa sahip olmamalarıdır. Bunun yanında borçlardaki hızlı büyümeyle bankalar gerekli yönetsel sermayeyi (iyi eğitilmiş çalışanlar, risk değerlendirme sistemleri v.b.) yeterince hızlı elde edememişlerdir. İkincisi, düzenleyici ve denetleyici sistemin yetersizliğidir. Bu ülkelerde hükümetlerin bankacılık sistemi için açık bir garantisi olmamakla birlikte bankalar ahlaki tehlikeye neden olmuştur. Mevduat sahipleri ve kredi veren yabancılar Güney Doğu Asya bankalarının hükümet garantisi altında bulduklarını bildiklerinden riske yönelik yatırımlara yönelmekteydiler.⁴⁹ Sonuç olarak Asya ülkelerinde yaşanan krizin nedenlerini, makroekonomik bozukluklar, finansal sektörün zayıflığı olarak ifade edebiliriz.

Asya tipi kriz modellerinin en çok görülen şekillerinden bir tanesi bulaşıcı olmalarıdır. Küreselleşmeyle birlikte finansal krizler giderek bulaşıcı bir özellik göstermeye başlamışlardır. Bu durumun oluşmasının arkasında, iletişim teknolojisindeki gelişmeler, finansal yenilikler, finansal sistemdeki liberalleşmeler yer almaktadır.⁵⁰

⁴⁷ Paul Krugman, "What Happened To Asia?", January 1998, <http://web.mit.edu/krugman/www/DISINTER.html>, (02.01.2012).

⁴⁸ Takatoshi Ito, "Capital Flows in Asia", **NBER**, Working Paper No.7134, Cambridge, May 1999, p.2.

⁴⁹ Frederic S. Mishkin, "Lessons From The Asian Crises", **NBER**, Working Paper No.7102, April 1999, pp.2-3.

⁵⁰ Kadir Eser – Nuran Halise Belet, "Yeni Bir uluslararası Ekonomik Düzene Doğru Asya Krizinden Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Çıkarılabilecek Dersler", **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, C.15, S.173, Ağustos 2000, s.76.

Parasal krizin yayılması ile ilgili nedenler beş kategoride ele alınmıştır. Bunlar; ilgili ülkeler arasında doğrudan ya da dolaylı dış ticaret ilişkisi, parasal krize yakalanan ülke ile söz konusu krizden etkilenen ülke arasındaki makroekonomik benzerlikler, yatırımcıların *sürü psikolojisine* dayalı karar almaları, para piyasaların uluslararasılaşması ve son olarak uluslararası yatırımcıların likidite yetersizlikleridir. Buradaki bulaşma etkileri tek başına anlamlı olabileceği gibi birbirlerini destekler şekilde de olabilirler.⁵¹

3. FİNANSAL KRİZLERİN NEDENLERİ

3.1. AŞIRI BORÇ BİRİKİMİ

Finansal krizlerin en önemli nedenlerinden bir tanesi ülkelerin aşırı borçlanmasıdır. Kamu kesimi borçlanma gereğinde ortaya çıkan aşırılık, bu ülkelere yatırım yapan yatırımcılar açısından belirsizlik riskini artırmaktadır.⁵²

Borç yükünün fazla olduğu ülkelerdeki temel sorun, kredileri doğru yatırım alanlarına yönlendirecek finansal sistemin olmamasıdır. Bankacılık sisteminin gelişmiş olduğu ülkelerde hem krediler doğru yatırım alanlarına yönlendirildiği gibi hem de yabancı kaynak girişleri finansal ve makroekonomik istikrarsızlık yaratmamaktadır.⁵³ Dış borçlar GSMH'nin büyüklüğünü de etkiler. Dış borç alındığında GSMH artar, ödendiğinde ise azalır. Dış borçlar ekonomide verimlilik artışına ve azalmasına neden olur. Bununla beraber iç borçlar, dış borçlar ile ödenirse veya bütçe açıkları kapatılırsa verimlilik düşer. Fakat dış borçlar doğru alanlarda kullanılırsa verimlilik artar ve büyüme olumlu yönde etkilenir.⁵⁴

Aşırı borçlanma durumunda ülkeler borçlarını ödeyebilmek için yeniden borçlanırlar. Alınan borçların verimli yatırım alanlarına aktarılamaması ülke kırılganlığını artırır.

⁵¹ Şişman, a.g.e.,ss.21-22.

⁵² Erişah Arıcan, **Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları**, Kardeşler Matbaası, İstanbul, 2002, s.25

⁵³ Aklan (2002), a.g.e., ss.5-13.

⁵⁴ Murat Şeker, "Dış Borçlanmaya Teorik Bir Bakış ve Dış Borçların Ekonomik Etkileri", **Sosyo ekonomi**, No.1, Ocak-Haziran 2006, s.81.

3.2. BANKACILIKTA YAŞANAN PANİK

Bir ya da birkaç bakaya karşı güvenin sarsılması sonucu ekonomik birimlerin, mevduatlarını çekmek için genel olarak bütün bankalara ani ve büyük çapta hücum etmeleridir. Bu tür bir panik sağlam bankaların dahi iflasına yol açmıştır.

Parasalcı görüş, bankacılık sektöründe meydana gelen paniklerin temel sebebinin parasal istikrarsızlık olduğu savunur. Bankacılık sektöründe meydana gelen panik para arzı üzerinde önemli etkilerde bulunur ve bu durum ekonomik gelişmeleri etkiler. Bankacılık sektörü paniği parasal otoriteler tarafından önlenmezse birçok banka iflasa sürüklenir. Bankacılık sektörü açısından için panik niteliği taşımayan mevcut çekişleri parasal otoritenin müdahalesini gerektirmez. Bu tür krizler yalancı (preudo) krizler olarak adlandırılır. Krizleri bu şekilde biçimlendirilen parasal yaklaşım finansal krizleri banka paniklerine dayandırır. Buna göre mevduat sahiplerinin ani bir şekilde paralarını çekmek için bankalara yönelmesi ve bankaların mevduat sahiplerinin bu isteğinin tamamını karşılayamaması nedeniyle finansal kriz oluşur. Bu panik ortamı bazı kurumlara güvenin yitirilmesi ile hızlanır. 1930-33 krizinde olduğu gibi banka panikleri hem mevduat nakit oranının hem de mevduat rezerv oranının düşmesine neden olarak, para stokunun azalmasına ve ekonomik faaliyetler üzerinde olumsuz etkilere yol açmıştır.⁵⁵

3.3. KREDİ TAYINLAMASI

Kredi tayinlaması, kredi piyasalarında talebin arzı aşması diğer bir ifade ile kredi talep edenlerin cari faiz oranından diledikleri kadar kredi alamamaları şeklinde tanımlanır. Kredi tayinlaması; kredi talebinde bulunanların bir kısmının kredi alıp diğerlerinin alamaması durumunda meydana gelir. Bu durumda kredi alamayanlar, daha yüksek faiz oranını ödemeye mecbur kalırlar.

Bankaların karşı karşıya kaldığı temel bilgi problemi, kredi olarak verdikleri paranın nasıl kullanıldığını bilmemeleridir. Kredi kullananlara uygulanan faiz oranındaki artışlar yatırımcıların bu kredilerle finanse ettikleri projelerin ortalama riskini artırmaktadır. Bu, ödünç alanların daha riskli projeleri tercih etmesinden ya da risksiz projelerin daha az çekici hale gelmesinden ve böylece bu projeleri gerçekleştirilmeyi

⁵⁵ Bordo - Mizrach - Schwartz, a.g.e., pp.6-7.

düşünen yatırımcıların kredi için başvuramamalarından kaynaklanır. Kredilerin riskleri üzerindeki etki bankanın faiz oranlarını arttırmak suretiyle uygun bir kazanç elde etmesini sağlayabilir. Böylece, borç verilebilir fonlar için aşırı bir talebin olduğu faiz oranında, banka kârını maksimize edebilir. Öte yandan, kredi piyasasının mükemmel olarak ve tam bilgi ile çalışması halinde, kredilerin etkin bir şekilde kullanıcılara aktarılması beklenecektir. Bu özelliklere sahip bir kredi piyasasında denge, faiz oranı vasıtasıyla sağlanacaktır.⁵⁶

Bankalar, kredi kullanırken her zaman geri ödeme olasılıkları fazla olan borçluları tercih edecektir. Yüksek faiz ödemeye istekli borçluların riskliliği fazladır. Faiz oranlarının yükselmesi borçlanmaların ortalama riskliliğini artırır. Bu gelişme bankaların kârlılığını düşürür.⁵⁷

Sonuç olarak kredi tayinlaması, kredi faizlerin yükseltilip ters seçim ve ahlaki tehlike sorununa yol açılmak istenilmemesinden kaynaklanmaktadır.⁵⁸

3.4. ASİMETRİK BİLGİ

Asimetrik bilgi yaklaşımına göre finansal kriz, finansal piyasalardaki bilgi akışından kaynaklanır. Finansal kriz, asimetrik bilgi teorisine göre tanımlandığında: *“Finansal kriz finansal piyasaların doğrusal olmayan bir bozukluğudur. Ters seçim ve Ahlaki tehlike problemleri durumunda piyasalar istikrarsızlaşır. Üretken yatırım fırsatlarına dahi fon alışı sağlanamaz duruma gelinir”*.⁵⁹

Bankaların, dürüst bireyleri ve risksiz projelere sahip firmaları diğerlerinden ayırt edip, kredileri uygun kullanılacağını düşündükleri başvuru sahiplerine vermeleri durumunda dahi, kredileri alanların bu kredileri belirttikleri yerlerde kullanacaklarına ilişkin herhangi bir garanti yoktur. Kredilerin, alındıktan sonra belirtildiğinden farklı yerlerde kullanılması olayı ahlaki tehlike olarak açıklanır. Ters seçim problemi, piyasaları olumsuz şekilde etkileyecek sorunlar doğurmaktadır. Bu sorunla, piyasada bulunan taraflardan birinin malların tipini veya kalitesini gözlemleyemediği durumlarda karşılaşılır.

⁵⁶ Güler Aras - Alövsat Müslümov, “Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Vol.19, S.222, 2004, ss.58-59.

⁵⁷ Joseph E. Stiglitz – Andrew Weiss, “Credit Rationing in Markets with Imperfect Information”, **The American Economic Review**, Vol.71, No.3, June 1981, p.393.

⁵⁸ Aras - Müslümov, a.g.e., ss.56-60.

⁵⁹ Mishkin (1996), a.g.e., p.17.

Bu ise bir sözleşmeyle ilgili olarak, bilginin bir tarafça bilindiği, diğer tarafça bilinmediği durumlarda meydana gelir. Sonuçta, ikinci taraf maliyete katlanmak durumunda kalır.⁶⁰

Asimetrik bilgi problemine ve dolayısı ile finansal bir krize yol açan faktörler şunlardır:⁶¹

a) Faiz oranlarındaki artışlar: Faiz oranlarının yükselmesi, ters seçim problemine neden olabilir. Yani kredi verenin, riskliliği yüksek projeleri kredilendirmesine yol açabilir.

b) Finansal Sektör bilançoların bozulması: Finansal kurumların kredilendirme yeteneklerinin zayıflaması ekonominin daralmasını beraberinde getirir

d) Belirsizlikteki artış: Belirsizlikteki bir artış, finansal piyasalardaki bilgiyi asimetrik hale getirir ve ters seçim problemini artırır.

4. BANKACILIK KRİZLERİN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ

Son yıllarda birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke bankacılık krizleri ile karşı karşıya kalmıştır. Ülkelerin makroekonomik dengelerinde ani bir değişme, bankacılık sistemini olumsuz etkiler. Bankacılık krizlerine neden olan faktörleri belirlemek bu noktada önem kazanmaktadır. Dolayısıyla bankacılık krizlerinin nedenlerini tespit edebilmek için birtakım makro büyüklükleri dikkate almak gerekir. Bunlar; faiz oranlarındaki değişim, bankaların aşırı risk alması ve yönetsel sorunlar, kurlardaki değişim, finansal liberalizasyon ve mevduat sigortasıdır.

4.1. FAİZ ORANLARINDAKİ DEĞİŞİM

Ulusal faiz oranlarındaki değişimler bankaların varlık ve yükümlülüklerinin değerinde ani oynaklıklara sebep olabilirler. Faiz oranlarındaki hızlı bir artış kısa vadeli fonları uzun vadeli kredilere çevirmeye aracılık eden bankacılık sektörünü olumsuz etkiler. Faiz oranlarındaki değişim sonucunda kârlılığın azalması veya ülkeye duyulan güvenin

⁶⁰ Meltem Erdoğan, "Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.20, Nisan 2008, ss.2-4.

⁶¹ Frederic S. Mishkin, "Financial Policies and The Prevention of Financial Crises in Emerging Market Countries", **NBER**, No.8087, 2001, s.2-20.

kaybolmasıyla sermaye çıkışı artar. Bu durum ani mevduat çekilişlerine yol açarak bankaları likidite krizine açık hale getirir. Bankalar swap (hedging) gibi işlemler vasıtası ile faiz oranı riskinden korunmaya çalışırlar.⁶²

Uluslararası faiz oranlarındaki değişkenlik diğer önemli bir makroekonomik faktördür. Uluslararası faiz oranlarındaki dalgalanmalar sadece ülkenin borçlanma maliyetini değil bu ülkelere yapılacak olan yatırımların büyüklüğünü de etkiler. Gerçekten de, araştırmalar göstermiştir ki 1990'larda uluslararası faiz oranlarındaki iniş çıkışlar gelişmekte olan ülkelere yönelen sermaye akımlarının üçte ikisini açıklamıştır. Dolayısıyla uzun vadede faiz oranlarındaki değişkenliğin gelişmekte olan ülkelere yönelen sermaye akımlarını etkilediği söylenebilir. Örneğin, Latin Amerika'da 1981'de sermaye akımları GSYİH'nin %6'na ulaşmıştır. 1983-1990 döneminde düşüşe geçen sermaye akımları 1993-1995 arası tekrar yükselerek GSYİH'nin %5-6'na ulaştığı gözlenmiştir. Benzer bir durum Asya ülkelerinde de görülmüştür. 1984-1988 döneminden 1989-1993 arasına kadar sermaye akımları yaklaşık iki kat artmıştır. Sterilize olmayan sermaye akımları mevduatlarının genişlemesine neden olmuştur. Kredi kalitesinin düşmesiyle düşük kredilerde artış yaşanmıştır. Sonrasında beklenmeyen sermaye çıkışı ve piyasa güvenin yitirilmesi, mevduatlarda ani çekilmeye neden olmuştur. Sonuçta bu gelişmeler banka varlıklarının zararına satışına yol açmıştır.⁶³

4.2. BANKALARIN AŞIRI RİSK ALMASI VE YÖNETİMSEL SORUNLAR

Bankacılık sektörü doğası gereği krizlere elverişli bir sektördür ve son yıllarda giderek daha riskli bir hale gelmiştir. Özellikle yasal düzenlemelerin gevşetilmesi önemli bir etken olarak ortaya çıkmıştır. Türev ürünlerde olağanüstü büyüme temel istikrarsızlık kaynağıdır. Bu konunun önemi, türev ürünlerin büyük ve hızla dalgalanan bir risk kaynağı olması ve düzenleyici otoritelerin riskleri kontrol edememesinden kaynaklanır.⁶⁴

1980'lerde çok sayıda banka iflas etmiştir. Aynı yıllarda bazı sektörlerde de ciddi ekonomik sorunlar yaşanmıştır. Dolayısıyla banka iflaslarının, bu olumsuz ekonomik koşullardan kaynaklandığı varsayılabilir. Olumsuz ekonomik şartlar önemlidir fakat

⁶² Seçil Uyar, **Bankacılık Krizleri**, Ziraat Matbaacılık, Ankara, 2003, s.44.

⁶³ Goldstein – Turner, a.g.e., p.10.

⁶⁴ Ali İhsan Karacan, **Bankacılık ve Kriz**, Creative Yayıncılık, 1996, s.38.

bankanın başarısı ya da başarısızlığını büyük ölçüde bankanın yönetimi belirler. Bundan dolayı başarısız bankaların ortak paydası kötü yönetimdir.⁶⁵

4.3. DÖVİZ KURUNDA DEĞİŞİM

Bankacılık krizlerine neden olan bir diğer faktör döviz kurlarıdır. Döviz kurlarındaki değişkenlik bankalar için doğrudan veya dolaylı olarak istikrarsızlık kaynağıdır. Örneğin son 20 yılda gelişmekte olan 22 Latin Amerika ülkesinin reel döviz kurlarındaki değişkenlik gelişmiş ülkelerin yaklaşık iki katıdır.⁶⁶

Bilindiği gibi döviz kurlarındaki ani değişimler bankaları zor durumda bırakabilir. Kurlardaki ani yükselişler açık pozisyona sahip bankaları ciddi risklerle karşılamaktadır. Borçların döviz cinsinden ifade edilmesi reel faiz oranlarını düşürmede daha esnek para politikasını gerektirir. Bu durum borçların reel değerini düşürmede devalüasyon gibi kötü sonuca ulaşan daha az etkin stratejilerin gerçekleşmesine neden olur.⁶⁷

Döviz kurunun sabitlenmesi veya reel değerinin altında tutulması bankacılık sektörünü krize daha açık hale getirir. Ayrıca döviz kurunun baskılanması bankaların açık pozisyonlarının artmasına neden olup döviz risklerini artırmaktadır. Böyle bir politika gelişmekte olan ülkelerde enflasyonist ortamında etkisiyle finans kurumları dışındaki işletmelerin döviz borçlarını borç portföylerinde önemli bir yer tutmasına neden olmaktadır. Bu durum döviz krizleri ile bankacılık krizleri arasındaki mekanizmayı güçlendirmektedir.⁶⁸

4.4. FİNANSAL LİBERALİZASYON

Özellikle 1990'lı yıllardan sonra yaşanan finansal krizlerin nedenlerinin başında finansal liberalizasyon gelmektedir.

⁶⁵ Kalaycı, a.g.e., s.41.

⁶⁶ Goldstein – Turner, a.g.e.,pp.10-11.

⁶⁷ Goldstein – Turner, a.g.e., p.15.

⁶⁸Gökhan Karabulut, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri**, Der Yayınları, İstanbul, 2002, s.103.

Finansal piyasaların daha etkin ve baskılanmamış bir ortamda müdahalelerden uzak bir şekilde çalışması sonucuna yönelik liberalizasyon uygulamaları, beraberinde ciddi riskler de getirmiştir. Faiz kontrollerinin kalkması, zorunlu rezervlerin azaltılması, piyasaya girişin hem yerli bankalar hem de yabancı bankalar için kolaylaştırması yerli paranın konvertibilitesinin sağlanması, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi gibi iç ve dış finansal deregülasyon uygulamaları bankacılık sisteminin faiz, döviz kuru, likidite ve ödeyebilirlik risklerini önemli ölçüde arttırmıştır. Finansal liberalizasyon süreci ile birlikte gelişmekte olan ülkelerde yüksek reel faiz oranından yabancı sermaye girişi teşvik edilmiştir. Sermaye girişi, ulusal paralarını dolara sabitleyerek sabit döviz kuru sistemini uygulayan hükümet politikalarıyla da desteklenmiştir. Finansal liberalizasyona bağlı olarak gelişen yüksek reel faiz oranları, gelişmekte olan ülkelerde finansal sektörün likidite krizlerinin önemli nedenlerini oluşturmaktadır.⁶⁹

Finansal liberalizasyon sonrası dönemde ülkeler arasında transfer olan akımlarının büyüklüğü artmıştır. Bu sermaye akımları içindeki net transferlerin payı oldukça küçüktür. 1990'lı yıllar boyunca gelişmiş ekonomilerden gelişmekte olan ekonomilere akan net sermaye miktarı yıllık 150 milyar dolar civarındadır. Fakat spekülasyon sermaye akımlarının günlük tutarı ise yaklaşık 1,5 trilyon dolardır. Son yıllarda ise uluslararası sermaye akımları fiziki sermaye yatırımları ile mal ticaretinin ötesine geçmektedir.⁷⁰

4.5. MEVDUAT SİGORTASI

Devletin mudilere banka iflaslarından kaynaklanan zararlara karşı sigorta etmesine mevduat sigortası denir. Mevduat sigortası açık ya da gizli olmak üzere iki şekilde tanımlanabilir. Açık mevduat sigortası, bankaların mudiler adına devletten ya da özel sigorta kurumlarından tam veya kısmi sigorta almasıdır. Gizli mevduat sigortası ise mudilerin hükümetin bankaların batmasını engelleyeceğini ve kendi zararlarını gidereceği inancında olmalarıdır.⁷¹

Mevduat güvencesinin tam veya çok yüksek olduğu durumlarda bu güvenceye dayanarak bankalar irrasyonel hareket edebilirler veya daha fazla risk alırlar. Bu tarz bir

⁶⁹ Turgut, a.g.e., ss.39-40.

⁷⁰ Erol Balkan – Gül Biçer – Erinç Yeldan, “Patterns of Financial Capital Flows and Accumulation in The Post-1990 Turkish Economy”, August, 2002, p.2.

⁷¹ Demirgüç – Detragiache, a.g.e. pp.85-100.

sigortanın söz konusu olmadığı durumlarda tasarruf sahipleri bankaların riskli işlemlere yönelişlerini daha dikkatli takip edeceklerdir.⁷²

Bankaların mevduat sigortalarına sahip olmaları mudilerin bankaların kredi değerliliğini izlemelerini azaltmaktadır. Bu noktada temel sorun ödeyebilirliğini yitirmiş olan bankaları kurtarmak için devlet müdahalesinin gerekmesidir.⁷³

5. BANKALARIN KARŞILAŞABİLECEKLERİ RİSKLER

Bankaların karşılaşılabilecekleri riskleri; kredi riski, likidite riski, döviz kuru riski ve faiz oranı riski şeklinde açıklayabiliriz.

5.1. KREDİ RİSKİ

Kredi riski, banka mudilerinin yükümlülüklerini belirlenen zamanda kısmen veya tamamen gerçekleştirememeleri riskidir. Diğer bir deyişle kullandırılan kredinin geri dönmeme olasılığını ifade eder.

Caprio ve Klingebiel (1996)'in çalışmalarında, kriz dönemlerinde geri ödenmeyen kredi miktarlarının artması ve geri dönmeyen kredilerin toplam banka kredilerinin %15-20'si düzeyine çıkması bankacılık krizi göstergesi saymışlardır.⁷⁴

1980'li yıllardan itibaren birçok banka açısından gerek sermaye piyasalarının hızlı gelişimi gerekse türev ürünlerinin artmasıyla kredi riskini yükselmiştir.⁷⁵ Bu çerçevede kredi riskinin azaltılması için portföy çeşitlemesinin yapılmasının ve kredilerin sağlam teminatlar karşılığında kullandırılmasının önemi artmıştır.⁷⁶

⁷² Uyar, a.g.e. s.74.

⁷³ Goldstein – Turner, a.g.e. pp.29-30.

⁷⁴ Caprio Gerard Jr. – Daniel Klingebiel, “Bank Insolvencies: Cross Country Experience”, **World Bank**, Working Paper No.1620, 1996

⁷⁵ Ebru Ogan Erdoğan - Burak Dolgun, “Dünya’da ve Türkiye’de Kredi Riski Uygulamaları”, **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, No.18, 2001, s.78.

⁷⁶ Uyar, a.g.e., s.21.

5.2. LİKİDİTE RİSKİ

Diğer bir deyişle, bankaların vadesi geldiğinde borçlarını ödeyememesi riskidir. Bir bankanın varlıkları borçlarını ödemeye yetecek kadar olabilir. Fakat varlıkları kısa süre içerisinde nakde çevrilemeyince o bankanın likidite riski artmaktadır.

Piyasaya ilişkin likidite riski, bankanın piyasaya gerektiği gibi girememesi bazı ürünlerdeki sıkı piyasa yapısı nedeni ile pozisyonlarını yeterli tutarda ve hızlı kapatamaması durumunda ortaya çıkan zarar etme olasılığıdır.⁷⁷

Bankaların bilançosundaki aktif-pasif arasında ortaya çıkan uyumsuzluklar likidite riskinin birincil nedenidir. Aynı zamanda bankanın piyasalardaki gelişmeleri doğru tahmin edememesi bankanın likidite sorununu yaşamasına neden olup bankanın geleceği hakkında önemli riskler oluşturur.⁷⁸

5.3. DÖVİZ KURU RİSKİ

Bankacılık sektörünün taşıdığı döviz kuru riski faiz riskine benzer şekilde içsel ve dışsal dinamiklerden etkilenir. Bankalar döviz kuru riskinden korunmak (hedging) için swap ve döviz opsiyonu gibi araçlara başvururlar. Ülkemizde döviz kuru riskinin temel belirleyicisi, politika yapıcılarının uyguladığı döviz kurudur.⁷⁹

Bankanın belirli bir döviz cinsinden yükümlülükleri döviz cinsinden varlıklarını aştığında banka açık pozisyon verir. Dövizin değer kazandığı durumlarda ise banka zarar eder. Ters durumda, bankanın döviz cinsinden yükümlülükleri döviz cinsinden varlıklarından az ise yabancı paranın değer kaybetmesi durumunda banka zarar ederken, değer kazanması halinde kâr elde eder. Görüldüğü gibi bankalar bu risk kaynağından kâr edebilecekleri gibi zarar da edebilirler.⁸⁰

⁷⁷ A. Anderson., “**Risk ve Risk Yönetimi**”, Seminer Notları, Ziraat Basımevi, Ankara, 2001, s.12.

⁷⁸ A. Ünsal. “**Bankacılıkta Likidite Riski Yönetimi**”, BDDK Yetki Etüdü Raporu, Ankara, s.82.

⁷⁹ Ömer Faruk Çolak - Aslan Yiğidim, **Türk Bankacılık Sektöründe Kriz**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Ekim 2001, s.46.

⁸⁰ Kalaycı, a.g.e., s.14.

Tablo.2. Bankaların Kur Riski Senaryoları

	Açık Pozisyon	Fazla Pozisyon	0 Pozisyon
Devalüasyon	Zarar	Kâr	-
Revalüasyon	Kâr	Zarar	-

Kaynak: Ziya Tunç Aloğlu, “Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri”, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB, Ankara, Mart 2005, s.38.

Bankalar döviz pozisyon açıklarından doğan risklerden vadeli işlemler, döviz swap işlemleri opsiyon işlemleri gibi yöntemlerle korunmaya çalışırlarsa da bu araçların kullanılmasıyla bankalar yeni birtakım risklere girerler.⁸¹

5.4. FAİZ ORANI RİSKİ

Faiz oranı riski, faiz hadlerinde meydana gelen dalgalanmalar sonucunda oluşur. Bilindiği gibi faiz, bankacılık sektörünün hem gelirlerinde hem de maliyetlerinde önemli bir yer tutar. Banka bilançosunun piyasa değeri değişime uğramaktadır. Aktiflerin ortalama vadesi pasiflerin ortalama vadesine eşit olmadığı takdirde faiz riski kaçınılmazdır. Dolayısıyla en doğru faiz riski yönetimi, banka mevduat ve kredilerin aynı vade yapısı ve para birimi cinsinden belirlenmesidir.⁸²

Bankalar genelde uzun vadeli kredi verip, kısa vadeli mevduat topladıkları için faiz riskiyle karşılaşır. Yükümlülüklerin vadesi uzun olduğundan bankalar için faiz oranı artışı zarara sebep olur. Örneğin, faiz riskine karşı koruyucu önlemlere sahip olmayan Demirbank 2001 yılında hazine bonosu nedeniyle iflas etmiştir.⁸³

Bu risk sadece yüksek faiz oranlarının olduğu ekonomilerde değil aynı zamanda düşük faiz oranının olduğu durumda da geçerlidir. Çünkü bankalar diğer sektörlerden farklı

⁸¹ Uyar, a.g.e., s.26.

⁸² Hayri Kozanoğlu, **Uluslararası Bankacılıkta Risk Yönetimi**, Marmara Üniversitesi, 1996, ss.6-8.

⁸³ Pınar Evrim Mandacı, “Türk Bankacılık Sektörünün Taşıdığı Riskler ve Finansal Krizi Aşmada Kullanılan Risk Ölçüm Teknikleri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.5, S.1, 2003, s.71.

biçimde aktif ve pasif tarafıyla ürün yaratan tek sektördür. Bu ürünler için uygulanan fiyat tek başlık altında ifade edilebilir. Bu ise faizdir. Ortaya çıkan faiz oranı bankanın mevduat ve kredi faiz oranı olarak işlev görür.⁸⁴

Bankalar için uzun pozisyonların kısa pozisyonlardan fazla oluşu olası faiz artışının banka tarafında zararlar sonuçlanmasına neden olur. Özellikle 1980'lerden itibaren faiz oranlarının volatilitesi aşırı artış göstermiştir ve bu da bankalarda faiz riskini önemli derecede artırmıştır.⁸⁵

6. BANKACILIK KRİZLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

6.1. FİNANSAL MALİYETLER

Bankacılık sektöründe ortaya çıkan bir kriz toplumun hemen her kesimini etkiler. Tasarrufların tamamını ya da bir kısmını kaybeden banka sahipleri bankacılık krizinden doğrudan etkilenen kesimlerin başında gelir.⁸⁶ Bu noktada, finansal sistemin yeniden yapılandırılmasını sağlamak amacıyla hükümetler, hem bankalara hem de mevduat sahiplerine açık ya da gizli güvenceler verebilmektedir. Hükümetler, bankaların taleplerini tamamını karşıladıklarında katlanılan finansal maliyetler gerçek bir ekonomik maliyete dönüşebilmektedir. Bununla birlikte finansal maliyetler, krizlerin nasıl ortadan kaldırılacağına bağlı olarak değişim göstermektedir. Krizlerin önlenmesine yönelik olarak uygulanmaya konan zayıf önlemler, krizlerin uzun süre devam edebileceğini ve etkisinin artabileceğini göstermektedir.⁸⁷

Finansal maliyetlerin hesaplanması genel olarak aşağıdaki dört farklı yöntem kullanılarak gösterilebilir:⁸⁸

a) Yükümlülüklerini yerine getiremeyeceği anlaşılan bankalara para otoritesi tarafından sağlanan kredilerin geri dönmemesi durumunda oluşan maliyet

⁸⁴ Çolak - Yiğidim, a.g.e.,ss.42-43.

⁸⁵ Karabulut, a.g.e., s.40.

⁸⁶ Oğuz Esen, "Bankacılık Krizleri Yeniden Yapılandırma Programları ve Türk Bankacılık Sektörü", İzmir Ekonomi Üniversitesi, **ESİAD**, S.1, 2005, s.3.

⁸⁷ Halil Altıntaş, "Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.22, 2004, ss.49-50.

⁸⁸ P. Honohan - D. Klingebiel, "The Fiscal Cost Implication of An Accomadating Approach to Banking Crises", **Journal of Banking And Finance**, 2002, p.4.

- b) Sermayelerini güçlendirmek ve sağlam bir bankacılık sistemine sahip olmak amacıyla zor durumdaki bankalara hazine kâğıtları ve hisse senedi enjekte edilmesinin getireceği maliyet
- c) Yükümlülüklerini yerine getiremeyen bankalara yönelik olarak sübvansede edilen sermaye desteğinin ekonomik değeri
- d) Mevduat sahipleri ve diğer alacaklılara yapılan ödemelerin toplam maliyeti

Tablo.3. Bankacılık Krizlerinin Yapılandırma Maliyeti

	Kriz sayısı (1994-2003)	Ortalama Kriz süresi	Maliyet	Krizlerin Birikimli Maliyeti
Tüm ülkeler	30	3,7	18	16,9
Gelişmekte olan ülkeler	23	3,3	20	13,9
Gelişmiş ülkeler	7	4,6	12	23,8
Bankacılık Krizi	11	3,3	5	5,6
İkiz Kriz	19	4,1	25	29,9

Kaynak: Agustin G. Carstens - Daniel C. Hardy - Ceyda Pazarbaşıoğlu, “Avoiding Banking Crises in Latin America”, **Finance&Development**, September 2004, p.31.

Tablo-3’de’ de görüldüğü üzere,1994-2003 yılları arasında görülen bankacılık krizlerinin %15-%30 arasında üretim kaybına yol açtığı görülmüştür.

Bankacılık krizlerinin uzun dönem maliyetlerini; düşük tasarruf oranları, mali ilişkilerde sınırlanma, dış kaynaklara bağımlılık, yüksek faiz oranı marjı, dolarizasyon, aşırı kamu borcu yükü ve finansal sistemde güvenin kaybolması şeklinde sıralayabiliriz. Ayrıca finansal krizler, finansal aracılık sisteminin zayıflamasına neden olur. Sonuçta kredi bulamayan firmaların durumu ekonomiyi olumsuz etkiler ve yatırımlar azalır.⁸⁹

⁸⁹ Agustin G. Carstens - Daniel C. Hardy - Ceyda Pazarbaşıoğlu, “Avoiding Banking Crises in Latin America”, **Finance&Development**, September 2004, p.31.

6.2. REEL MALİYETLER

Bankacılık krizleri iki kanalla üretim ve milli geliri etkiler. Birincisi, sektörde meydana gelen kriz para stokundaki beklenmedik bir daralma yaratarak ekonomik durgunluğa yol açar (para kanalı). İkincisi, gerek bazı bankaların piyasadan çekilmesi gerekse mevcut bankaların sermaye baskısı altında kalmalarına bağlı olarak kredi arzı daralmasıyla gerçekleşir. Kredi arzının daralması hane halkının ve işletmelerin harcamalarının azalmasına ve üretimin daralmasına yol açar (kredi mekanizması).⁹⁰

Bankacılık krizlerinin maliyeti gelişmekte olan ekonomilerde daha büyüktür. Gelişmiş ülkelerde bankacılık krizlerinin maliyeti bu ülkelerdeki GSMH'nin %12'si kadarken, gelişmekte olan ekonomilerde GSMH'nin ortalama %17'si kadardır. Örneğin, son Asya krizinde Endonezya ve Tayland GSMH'nin yaklaşık olarak % 40 ile % 50 arasında bir ekonomik maliyete katlanırken, 1990'lı yıllarda İskandinav ülkelerinde görülen finansal krizlerin maliyeti bu ülkelerin GSMH'nin %10'ndan daha düşük seviyede gerçekleşmiştir. Bu farkın nedeni gelişmiş ülkelerdeki bankacılık sisteminin şoklara karşı daha duyarlı olmasıdır.⁹¹

Krizin bankacılıktaki etkileri değişik biçimlerde ve genelde birbirine bağlı sonuçlar olarak ortaya çıkmaktadır. En önemli etkilerinden biri de bankalara yönelik tahaccümdür (bankruns). Bu gelişmeyi, bankaların mevduat çekilişlerini karşılamak için varlıklarını zararına satış yaparak elden çıkarması izler. Eğer sistemde ortaya çıkan bu gelişmeler münferit riskler olarak algılanırsa, son kredi merci işlevini yerine getirerek krizin yaygınlaşmasını önler. Bunun yanında, mevduatın sigortalanmış olması krizin doğmasını baştan önleyebilir. Krizin yaygınlaşması durumunda ise, bankalardan çekilen mevduat güvenli olduğu kabul edilen diğer bankalara yönelir. Eğer sisteme olan güven tamamen yok olmuş ise bu kez fonlar nakite yönelir. Bu gelişmeler sonucunda çok sayıda banka sektörden elenmiş olur veya iflas eder. Aynı zamanda bu durum faiz oranlarının yükselmesine neden olarak bankaların gelir-gider dengesini önemli ölçüde bozar.⁹² Dolayısıyla tüm bu gelişmeler reel sektörü olumsuz etkiler. Bankalar ellerinde kaynak kalmayacağından, kredi kullandırma konusunda isteksiz davranacaktır. Sonuçta kaynak

⁹⁰ Esen, a.g.e.,ss.4-5.

⁹¹ Glenn Hoggart - Ricarda Reis - Victoria Saporta, "Cost of Banking System Instability: Some Empirical Evidence", **Bank of England**, No.144, 2001, p.13.

⁹² Karacan, a.g.e.,ss.55-56.

bulamayan firmalar yatırım yapamayacaktır. Böylece üretim ve refah kayıpları görülecektir.

7. REGÜLASYON (DÜZENLEME) KAVRAMI VE TÜRLERİ

Regülasyon kavramı, temel ekonomik ve sosyal faaliyetlerin siyaseten bağımsız idari kurullarca düzenlenmesini ve denetlenmesini ifade etmektedir. Bu anlamda regülasyon, yalnızca ekonomik faaliyetler ile ilişkilendirilerek kullanılan bir kavram değildir. Devlet, iktisadi hayat içinde faaliyette bulunan kuruluşlar üzerinde düzenleyici ve denetleyici rolünden dolayı ekonomik karar birimi olarak büyük bir öneme sahiptir. Birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede piyasa aksaklıkları nedeniyle, devlet dolaylı ya da dolaysız olarak piyasalara müdahale etmektedir.⁹³

Her ne kadar son çeyrek yüzyılda deregülasyon en çok telaffuz edilen terim halindeyse de, devletlerin regüle ettikleri alanlar yaşamımızda önemli bir yer edinmektedir. Ekonomi ve toplumun yapısının farklılaşması ile beraber devlet, yeni hizmetlerin ortaya konması ve hızla gelişen ekonominin yarattığı dışsallıkların yönetilmesi için yeni yönetim anlayışlarının uygulanması ihtiyacını ortaya koyar.⁹⁴

Yukarıdaki açıklamaların ortak noktaları birleştirildiğinde regülasyonun, devletin piyasa faaliyetlerini ve özel sektörün ekonomi içindeki davranışlarını gözlemleyerek bir hakem gibi davrandığı görülür. Bir başka ifade ile regülasyonlar, seçilmiş temsilciler tarafından oluşturulan ve öncelikleri yansıtan politik araçlardır.⁹⁵

Regülasyon kavramını, devletin piyasada yaptığı yasal ve iktisadi düzenlemeler anlamında kullandığımızda, karşımıza amacına ve uygulandığı piyasaya göre farklı regülasyon türleri çıkmaktadır. Örneğin; doğal tekellerin düzenlenmesi, çevre düzenlemeleri, finansal piyasaların, sigortacılık sektörünün ve sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi gibi çok farklı alanlarda, devlet düzenleme yapabilmektedir. Bu durumda

⁹³ Ali Petek, “Kamu Kesiminde Düzenleyici Kurumlar Ve Politikalar Üzerine Bir Teorik Çerçeve”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.7, Yıl. Aralık 2002, s.252-253

⁹⁴ Berna Tepe – Şahin Ardiyok, “Devlete Yeni Rol: Regülasyon”, **Amme İdaresi Dergisi**, C.37, S.1, 2004, ss.106-109.

⁹⁵ Şahin Ardiyok, “Doğal Tekeller Ve Düzenleyici Kurumlar, Türkiye İçin Düzenleyici Kurum Modeli”, **Rekabet Kurumu Lisansüstü Tez Serisi**, No.9, 2002, s.7

regülasyonlar; uygulanan piyasaya, yöntem ve amacına göre; iktisadi regülasyon, sosyal regülasyon ve idari regülasyon şeklinde üç türe ayrılabilir.⁹⁶

İktisadi Regülasyonlar: İktisadi regülasyon, belirli endüstriler için fiyat, miktar, giriş ve çıkış koşullarındaki sınırlamalara karşılık gelmektedir. İktisadi regülasyon ve kontrol tartışmaları, temelde ortodoks refah iktisatçılarının görüşlerine dayanmaktadır. Bu görüşe göre, devletin piyasaya doğrudan veya dolaylı olarak müdahale etmesi, ölçek ekonomileri ve dışsallıklar nedeniyle olmaktadır. İktisadi regülasyon teorisinin temel amacı ise, regülasyon uygulamaları sonucu ortaya çıkan yükün kimler tarafından yükleneceğini veya faydalarının kimler tarafından elde edileceğini, regülasyonların hangi yöntemlerle uygulanacağını ve uygulanan regülasyonların kaynak dağılımı üzerindeki etkilerinin ne olacağını incelemek ve araştırmaktır.

Sosyal Regülasyonlar: Sosyal regülasyonlar, geniş anlamıyla toplumun haklarını korumaya ve refahını artırmaya yönelik regülasyon faaliyetleridir. Sosyal regülasyon, geniş ölçüde çok fazla endüstriyi etkileyen regülasyonlara karşılık gelmektedir. Genellikle çevre, kamu sağlığı ve güvenlikle ilgili regülasyonlar bu kategoride yer almaktadır. Çevre kirliliği ve çalışanların güvenliği ile ilgili konularda kurum davranışlarını sınırlayıcı düzenlemeler devlet tarafından yapılabilir veya sosyal faydası olan davranışlar teşvik edilebilir. Sosyal regülasyon olarak adlandırılan bu regülasyon türü; kamu sağlığı, güvenliği, refahı veya iyileşmeyi tehdit eden davranışları sınırlamayı amaçlamaktadır. Sosyal regülasyonun iktisadi etkileri ikinci plandadır; asıl amaç, sosyal refahı artırmaktır.

İdari Regülasyonlar: Günümüzde devletin işlemleri daha karmaşık ve bilgiye dayalı hale gelmekte ve bu yoğun işlemlerin maliyetlerine katlanmak; bir başka ifade ile formlar doldurmak, rapor sunmak, bildirimde bulunmak, kayıt tutmak gibi bürokratik işlemleri gerçekleştirmek, üretici ve tüketicilere düşmektedir. İşte devletin müdahil olduğu işlemlerin ne şekilde gerçekleşeceğine ilişkin kurallar bütününe idari regülasyon denir. Devletin trafiğin iyi işlemesi için oluşturduğu kurallar ve yaptığı düzenlemeler idari regülasyona bir örnek oluştururlar.

⁹⁶ Sinan Sarısoy, “Düzenleyici Devlet ve Regülasyon Uygulamalarının Etkinliği Üzerine Tartışmalar” **Maliye Dergisi**, S.159, Temmuz-Aralık 2010, ss.284-285.

7.1.REGÜLASYONUN ÖNEMİ VE NEDENLERİ

Regülasyon işlevi, yukarıda da belirtildiği gibi devletin belirli görevleri yerine getirmesinde aksaklıkların olması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu aksaklıkların giderilmeye çalışılması Bağımsız İdari Otoritelerin (BOİ) ortaya çıkmasına neden olmuştur. BİO'lar işlevlerini yerine getirirken karar almaya (kendi görev alanlarıyla ilgili düzenlemeler yapabilirler, örneğin yönetmelikler çıkarabilirler, karar, tebliğ gibi adlar altında düzenlemeler yapabilirler) ve denetim yapmaya ilişkin yetkiler kullanırlar. Karar almaya ilişkin yetki bu otoritelerin idari işlem yapabilmeleri anlamına gelir. Denetim yetkisinin kapsamında ise araştırma ve inceleme yapma (gerekli gördüğü bilgi ve belgeleri ilgili kimselerden istemek, bu kimselerin bilgilerine başvurmak), soruşturma yapma ve yaptırım uygulayabilme (yüksek para cezalarının verilmesi, daha önce verilen izinlerin iptali), yargıyı harekete geçirme yer almaktadır.⁹⁷

Cevaplamaya çalışılan soruların başında, serbest piyasa ekonomisinde regülasyonlara neden ihtiyaç duyulduğu, neden pazar ekonomisi içerisinde regülasyon olarak hükümet müdahalesine gerek olduğudur. Bunun temel sebebi, piyasa ve hükümet başarısızlıklarıdır. Piyasa başarısızlığı olduğu takdirde bunu gidermek için regülasyonlar gerekir. Eğer hükümet başarısızlığı varsa, bu hükümet başarısızlığından yararlanıp karlı durumlar elde eden gruplar ortaya çıkar. Sonuçta da belirli bir rant meydana gelir. Bu teorilerle açıklanmaya çalışılan diğer bir husus ise, bu regülasyon politikalarının kimin çıkarlarının gözetilerek oluşturulduğudur. Gerçekleştirilmeye çalışılan kamu yararının gözetilmesi ise eğer, regülasyonlarla toplum refahının gözetileceğini söyleyebilirsiniz. Fakat bunun tersi de mümkündür. Yani özel çıkar grupları, ya da belirli endüstri gruplarının çıkarlarının gözetilmeye çalışıldığı da söylenir. Cevaplamaya çalışılan diğer bir soru ise neden bazı firma ve endüstrilerin regüle edildiği ve diğer bazılarının da regüle edilmediğidir. İşte tüm bu sorular çerçevesinde farklı ekonomik ve iktisadi regülasyon teorileri oluşturulmuştur.⁹⁸

O halde önemli olan, regülasyon olup olmayacağı değil, regülasyonun boyutu ve bu süreçte piyasanın disipline edici etkisinin ne olacağıdır. Bir başka ifadeyle sorun daha fazla piyasa disiplinine doğru hareket etmenin gerekli olup olmadığından öte, piyasa

⁹⁷ Mehmet Karakaş, “Devletin Düzenleyici Rolü ve Türkiye’de Bağımsız İdari Otoriteler”, **Maliye Dergisi**, S.154, Ocak-Haziran 2008, s.108.

⁹⁸ İbrahim Tokatlıoğlu, “Doğal Tekeller ve Regülasyon”, **Ekonomik Yaklaşım**, S. 47, C.14, 2003, s.145.

disiplininin, kamu güvenlik ağırları bağlamında nasıl daha etkili yapılabileceğidir. Piyasa disiplinine doğru atılabilecek en önemli adım daha bütüncül ve daha detaylı finansal bilginin kamuoyuna açıklanmasının sağlanması olacaktır. Bankaların, hissedarlarına, mudilerine ve diğer müşterilerine kılavuzluk eden önemli bir faktör olduğu için finansal bilgilerin kamuoyuna sunumu, etkin bir piyasa disiplini sisteminin ön şartı veya temelinde yer alan faktör olarak görülmelidir. Aktiflerin kalitesiyle ilgili daha detaylı bilgi sunumları, piyasa katılımcılarının yararına olacaktır.⁹⁹

7.2. REGÜLASYON TEORİLERİ

Regülasyona teorik yaklaşımlar; kamu yararı teorisi, özel çıkar grup teorisi, kamu tercihi teorisi, başlıkları altında incelenmektedir.

7.2.1. Kamu Yararı Teorisi

Kamu yararı teorisine göre regülasyon, piyasa dengesinin pareto optimal durumlara ulaşmayı engelleyen unsurları ortadan kaldıracak ve pareto optimal duruma yaklaşmasını sağlamak için, ana araç olarak hükümet emirlerinin rekabetin yerini açıkça alması durumu olarak tanımlanabilir.¹⁰⁰ Diğer bir ifadeyle kamu yararı teorisinde regülasyon, kamu yararı ve toplum refahı gözetilerek piyasa başarısızlığının gidermek amacıyla yapılır. Bu sonuca ulaşmak için şu varsayımlar kullanılmaktadır:¹⁰¹

Bunlardan birincisi, piyasaların kendi başlarına çalışmalarına izin verilirse bu piyasalarda piyasa başarısızlığından dolayı optimal sonuca ulaşılamayacağıdır. İkinci varsayım ise hükümet regülasyonlarının tamamen maliyetsiz olduğudur. Yani, piyasa başarısızlıklarını gidermenin en etkin ve maliyetsiz yolunun hükümet regülasyonları olduğudur. Bu teoriye göre regülasyon gerektiren piyasa başarısızlıkların nedenleri ise; doğal tekeller, eksik bilgilenme, dışsallıklar olarak ele alınmıştır.

İyi fonksiyon gören bir finansal sistem tasarruflar için en verimli kullanımı seçecek ve ayrıca fonların kullanımını gözetleyerek, verimli bir şekilde kullanılmasının

⁹⁹ Güven Delice – Adem Doğan – Meral Uzun, “Finansal Regülasyon ve Piyasa Disiplini”, **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.5, S.1, 2004, s.119.

¹⁰⁰ Tokatlıoğlu, a.g.e., s.144

¹⁰¹ Tokatlıoğlu, a.g.e., s.146

sürekliliğini sağlayacaktır. Finansal piyasaların bu seçim ve gözetim fonksiyonları esas olarak bilginin sağlanması ve işlenmesi ile ilgilidir. Fakat piyasada bilgi eksikliği vardır. Bu yüzden finansal piyasalar, piyasa başarısızlıkları ve piyasa aksaklıkları ilişkilendirilir. Piyasa başarısızlıklarının finansal sektörde yaygın olması gerçeği çoğunlukla finansal sektör liberalizasyonun takibinde ya gözden kaçırılmış, ya da ihmal edilmiştir. Finansal regülasyonun gerekliliği, genellikle piyasa başarısızlıklarının önlenmesi veya kamu yararının gerçekleştirilmesi ile açıklanmaktadır. Piyasa başarısızlığı teorisine göre, kamu müdahalesinin gerekçesi piyasanın aksayan yönlerinin düzeltilmesi ve etkin kaynak dağılımının sağlanmasıdır. Kamu yararı teorisine göre ise, kamu düzenlemeleri piyasa mekanizmasının optimal kaynak dağılımını sağlayamamasına bir tepkidir. Kamu yararı teorisi bu noktada düzenlemenin piyasa başarısızlıkları ve dışsallıklarla ilgili olduğunu kabul etmektedir.¹⁰²

Kamu yararı regülasyonu, piyasa ekonomisinin korunması, geliştirilmesi ve etkin kaynak dağılımının sağlanması için kusurlu rekabetin dezavantajlarını ortadan kaldırılması ve dengesiz piyasa işlemlerinin, istenmeyen pazar sonuçlarını yenmek için bir araçtır. Böylece devletin düzenlemeler yoluyla müdahale etmesi tüketicilerin bilgi eksikliği ve teknelci güçler nedeniyle doğabilecek maliyetlerini önleyebilecek ve etkin kaynak dağılımını sağlayabilecektir. Bu teoriye göre regülasyon, sadece aksak rekabeti değil, aynı zamanda dengesiz piyasayı istikrara kavuşturmak için vardır. Etkin kaynak dağılımını sağlamak için regülasyon, bireysel tercihler yerine kollektif karar uyumu sağlamaktadır.¹⁰³ Dolayısıyla geleneksel regülasyon analizi kamu yararı yaklaşımından hareket eder. Bu anlayışın temelinde, regülatörlerin görevlerini yerine getirirken sadece kamu yararını maksimize etmeyi amaçlaması yatmaktadır. Çünkü bağımsız idari otoriteler temel amacı, ilgili piyasada rekabeti sağlamak yoluyla tüketicileri korumak ve sosyal refahı artırmaya yardımcı olmaktır. Ekonomik etkinliği asıl amaç olarak kabul ettiğimiz takdirde, bağımsız bir regülasyon kurumunun toplum açısından refahı artıracak yönde düzenlemeler yapması gerektiğini kabul etmiş oluruz.¹⁰⁴

İktisadi regülasyon teorileri arasında, pozitif ve normatif teoriler açısından da bir ayırım yapılabilir. Pozitif teori, uygulanan regülasyonların iktisadi gerekçelerine ve

¹⁰² Delice – Doğan - Uzun, “a.g.e., ss.107-108.

¹⁰³ Johan den Hertog, “General Theories of Regulation”, **Encyclopedia of Law and Economics**, Vol. III, 2000, pp.225-226

¹⁰⁴ Fuat Oğuz, “Bankacılık Regülasyonu ve Ekonomik Etkinlik”, **Piyasa Dergisi**, S.5, C.2, 2003, s.28.

uygulama sonuçlarının çıkarsamalarına yönelmiştir. Normatif teori ise hangi tip regülasyonun daha etkin olacağını araştırmaktadır. Normatif teori genellikle etkin bir biçimde uygulanan regülasyonların arzulanacağı varsayımına göre hareket etmektedir. Normatif teoriler ayrıca, çeşitli regülasyon araçlarının fayda-maliyet analizini de yapmaktadır.¹⁰⁵

7.2.2. Özel Çıkar Grup Teorisi

Bu teorinin önemli isimlerinden birisi olan George Stigler'e göre regülasyonlar kamusal rantları paylaşma konusunda yapılan yoğun faaliyetlere dönüşmektedir. Sektörlerin en büyükleri, yapılacak regülasyonlarda kendi menfaatlerini ön plana çıkaran, rekabeti engelleyen ve kendileri için ekonomik rant oluşturan düzenlemeleri yapmaya çalışacak ve kamu yararını ikinci plana iteceklerdir.¹⁰⁶

Bu teori aslında kamu yararı teorisine yöneltilen eleştiriler doğrultusunda ortaya çıkmış bir teoridir. Teorinin ana önermesi, regülasyon kurumlarının regüle ettikleri endüstrilerin çıkarlarını koruduğudur. Çünkü bu endüstriler ya yasama organını ya da regülasyon kurumunu ele geçirip denetimi altına almışlardır. Ele Geçirme Teorisi ya da Chicago Teorisi olarak da bilinen bu teorinin varsayımlarının başında; kapitalist sistem içinde her kapitalist kurumun, kapitalistlerin lehine davranacağı ve kapitalist sistem içerisinde her kurumu denetim altına almış oldukları gelmektedir.¹⁰⁷

Özel Çıkar Grupları Teorisine göre regülasyona tabi tutulan sektörler bir süre sonra adeta o sektörün temsilcisi haline geleceklerdir. Şöyle ki; regüle edilen firmalar, yapılacak düzenlemelerin menfaatleri doğrultusunda gerçekleşmesi için kendilerine yardımcı olacak regülasyon kurumlarındaki kimselerin görevde kalmalarını sağlamaya çalışacaklardır.¹⁰⁸ Bu teori aynı zamanda politikacıların da çıkarlarını maksimize etmek amacıyla hareket ettiklerini vurgulamıştır. Buna göre regülatörler, partilerin, seçmenlerin veya diğer çıkar

¹⁰⁵ Hertog, a.g.e., p.225

¹⁰⁶ George J. Stigler, "The Theory of Economic Regulation", The **Bell Journal of Economics and Management Science**, Vol.2, 1971, p.3.

¹⁰⁷ Tokatlıoğlu, a.g.e., s.147

¹⁰⁸ Karakaş, a.g.e., s.155.

gruplarının çıkarlarını yansıtmaktan ibarettir. Elde edilmek istenen; politikacıların seçim sürecince çıkar gruplarından destek istemesidir.¹⁰⁹

7.2.3. Kamu Tercihi Teorisi

Kamu tercihi teorisi piyasa dışı karar vericilerin iktisadi analizinden oluşur. Diğer bir deyişle bu regülasyon teorisi, regülasyonların piyasa dışı ve piyasadaki karar verici mekanizmaların mücadeleleri sonucu oluştuğunu öngörür. Yani burada kendi çıkarları peşinde koşan iktisadi ve politik birimlerin analizi yapılmaktadır. Regülasyon süreci içerisinde, siyasi partiler, yasama organı, regülasyon kurumu, çıkar grupları vardır. Çıkar grupları rant maksimizasyonu peşinde koşarken, siyasi partiler oy maksimizasyonu, regülasyonu kurumu da bütçe maksimizasyonu peşinde koşar. Bu özel çıkar varsayımı sonucunda her çıkar grubu kendi çıkarlarını temsil edip, hem yasama hem regülasyon kurumu çerçevesinde, elde etmek istedikleri regülasyon politikalarını belirler.¹¹⁰ Kamu tercihi yaklaşımında, regülasyonun iddia edildiği gibi kamu yararını değil de politikacıların ve bürokratların çıkarlarını korumak için uygulandığını belirtilmiştir. Politikacılar ve bürokratlar, mutlaka kendi çıkarlarını korumaya çalışacaklardır. Dolayısıyla her rasyonel birey gibi politikacılar ve bürokratlar da öncelikli olarak, kamu yararından ziyade kendi çıkarlarının maksimizasyoncusu olabilirler.¹¹¹

Kamu Tercihi teorisi Chicago yaklaşımını regülasyon sürecinin ortaya çıkardığı etkinsizlikleri vurgulamamaları nedeniyle eleştirmektedir. Bu etkinsizlikleri ve sosyal kayıpları ifade etmek için rant arama kavramı kullanılmaktadır.¹¹²

Sonuç olarak Kamu Tercihi teorisi, regülasyonu, rant arama ve sosyal refah kayıpları perspektifinden ele aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira bir yanda kamu yararından ziyade kendi faydasını maksimize etmeye çalışan ve bürokratlarla siyasilerden oluşan arz cephesi varken, diğer yanda çıkarları peşinde koşan firma ve tüketicilerin oluşturduğu baskı-çıkar gruplarının temsil ettiği talep cephesi vardır. Herkesin kendi

¹⁰⁹ Sam Peltzman, “The Economic Theory of Regulation After a Decade of Deregulation”, **Brooking Institution**, 1989, pp.5-10.

¹¹⁰ Tokathoğlu, a.g.e., s.147

¹¹¹ Tamer Çetin, “Regülasyon İktisadi Üzerine Farklı Yaklaşımlar”, **Telekomünikasyon ve Regülasyon Dergisi**, Yıl.1, S.2, 2005, s.113.

¹¹² Fuat Oğuz, “Bilgi, Regülasyon, Rekabet: Bir Piyasa Süreci Yaklaşımı” **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, S.6, C.2, 2005, s.225.

çıkarcının peşinden koştuğu böyle bir piyasada regülasyonun, rant arama faaliyetlerinin ve sosyal refah kayıplarının en temel nedeni haline gelmesi kaçınılmaz olmaktadır.¹¹³

7.3. FİNANSAL PİYASALARDA REGÜLASYON

Belirli bir gelişmişlik düzeyine ulaşmış ülkelerde, piyasaların etkin çalışmaması nedeniyle, özellikle 1930'da yaşanan ekonomik buhran ve ardından Keynes'in çalışmaları, devletin piyasalara müdahalesi gereğini ortaya çıkarmıştır. 1930'lu yıllarda yaşanan krizden sonra düzenleyici devletin, ikinci dünya savaşı sırasında giderek artan asıl işlevi ise, ekonominin yönetilmesi olmuştur. Şu anda mevcut düzenleyici kurum ve kuralların büyük çoğunluğu o dönemde oluşmuş ve daha sonra o dönemde oluşan fikirlerden etkilenmiştir. Bu noktada İktisadi regülasyonlar, piyasada mevcut aktörler arasında yeterli düzeyde rekabet oluşmasına yönelik bir ortam hazırlayarak ya da aktör sayısı az ise bunların davranışlarını rekabet halinde olsalardı göstermeleri muhtemel davranışlara benzer hale getirecek kurallar koyarak, piyasaların etkinliğini sağlamayı amaçlar.¹¹⁴ Finansal piyasalar ise, bünyelerinde ekonominin reel kesimine oranla daha fazla risk ve değişkenlik taşırlar. Bu çerçevede regülasyon, işlem yapanların kendilerini güven içerisinde hissedecekleri, sağlam, istikrarlı ve etkili bir finansal sistem oluşturmak için dizayn edilir.¹¹⁵

1980'li yıllardan itibaren uygulanmaya konan liberal ekonomi politikaları ve teknoloji alanında meydana gelen hızlı gelişmeler, belirgin olarak finansal piyasalarda etkisini hissettirmiştir. Finansal piyasalar ve kurumlar büyük bir hızla gelişmektedir. Bu gelişim, kısmen yasal reformlar ve düzenleyici yapılanmalardaki önemli değişiklikler tarafından yönlendirilmektedir. Hukuki ve düzenleyici engellerin erozyonu, bankaların faaliyetlerinin kapsamını genişletmesine olanak sağlamış ve bankaların ulusal sınırlar arasında işlem yapmasını kolaylaştırmıştır. Finansal düzenleyicilerin, özellikle de bankacılık analındaki düzenleyici otoritelerin başlıca amacı, hükümet garantileri sunmak ve bu garantilerin doğurabileceği sistemik riski minimize etmektir.¹¹⁶ Bu noktada bankacılık piyasasının düzenlenmesi hem finansal sistemin hem de ekonominin işleyişinin

¹¹³ Çetin, a.g.e., s.114

¹¹⁴ Tepe – Ardiyok, a.g.e., ss.106-109.

¹¹⁵ Delice – Doğan – Uzun, a.g.e., s.106

¹¹⁶ Delice – Doğan – Uzun, a.g.e., s.112.

istikrarlı olması açısından önem taşımaktadır. Çünkü bankalar, ekonomik büyümenin finansmanında tasarrufların toplanması açısından önemli rol oynarlar.¹¹⁷ Günümüzde ise, piyasa başarısızlıklarının giderilmesi çerçevesinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde devletin piyasalara müdahalesi söz konusu olmakta ve bu müdahale genellikle kurallar koyarak piyasayı düzenleme şeklini almaktadır. Regülasyon, belli kurallar setinden ve bu kuralların uygulanmasından oluşmaktadır. Bu uygulama, düzenlemeye konu olan birimlerin uyuma zorlanmasını ve bu kapsamda gözetlenmesini gerektirir.¹¹⁸ Bu çerçevede ekonomik regülasyonu, piyasa kuralları konulması ve bu kuralların uygulanmasını denetlemek şeklinde tanımlayabiliriz. Herhangi bir finansal regülasyonun ana hedefi finansal kurumların davranışlarını kısıtlamaktır. Ayrıca finansal kurumların davranışlarına sınırlama getirmek için düzenleyici kurumların bilgi akışı üzerine odaklanmaları gerekir. Özellikle, bir ülkenin ödemeler sisteminde finansal kurumların rolü ile olan dışsallıklar nedeniyle birçok toplumda finansal düzenleyicilere üç önemli görev düşer.¹¹⁹ Bunlar:¹²⁰

- a) Finansal işlemlerdeki sahtekârlık, ayrımcılık ve sözleşmelerin yerine getirilmemesi risklerini sınırlamak,
- b) Finansal kurumların, borçlarını ödemeyenlerden ve haksız bir şekilde müşteri kaçışlarının beraberinde getirdiği riskleri minimize etmek için bir finansal güvenlik ağı oluşturmak,
- c) Sistemdeki hilelerin ve yanlışlıkların kontrolünü ve finansal güvenlik ağını güçlü bir şekilde ve vergi ödeyenlere minimum maliyet ile işletecek bir sistem geliştirmek.

Normal bir düzenleme rekabete aykırı davranışların engellenmesi ve piyasa sisteminin işleminin sağlanması amacı ile yapılır. Finans sektöründe ise; mudilerin ve ekonomik dengelerin korunması amacı ile piyasaya girişi zorlaştırıcı ve faaliyetleri sürdürürken uyulması gereken kurallar koyan, piyasa ajanlarını disipline eden, izleyen, denetleyen ve yaptırım uygulayan düzenlemeler şeklinde gerçekleşir. Bankacılık alanındaki düzenlemeler ile ilgili kabul gören ilke ise; düzenlemeler ile birlikte sistematik riskleri ve muhtemel krizleri elimine etmek veya azaltmak şeklinde gerçekleşmiştir.¹²¹

¹¹⁷ Selami Er, “Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması”, **İstanbul Ticaret Odası Yayınları**, Yayın No.2009-34, İstanbul, 2009, s.65.

¹¹⁸ Delice – Doğan - Uzun, “a.g.e.”, s.103.

¹¹⁹ Edward J. Kane, “Using Deferred Compensation To Strengthen The Ethics of Financial Regulation”, **NBER**, Working Paper No.8399, July 2001, p.2.

¹²⁰ Kane, a.g.e., p.3

¹²¹ Er, e.g.e., s.61.

7.4. BANKACILIK REGÜLASYONLARININ AMAÇLARI

Mevduat Sahiplerini Koruma: Bankacılık sektörünün regülasyonun öncelikli amaçlarından biri banka müşterilerin korunmasıdır. Zira mevduat sahipleri, bankalarla ilgili eksik bilgiye sahip olabilmektedir. Özellikle bankaların sermayesi, yönetimi, bilanço yapısı, aktif kalitesi gibi yapısal özelliklerinin değerlendirilmesi konusu, mevduat sahipleri için maliyetlidir. Bu nedenle, bankalara ve firmalara tam ve zamanında bilgi açıklamaları konusunda yükümlülükler getirilmektedir.¹²²

Rekabetin Korunması ve Etkinliğin Sağlanması: Banka regülasyonunun bir amacı da, etkinli ve rekabeti artırıcı düzenlemeler yapmaktır. Finansal sistemde rekabetin sağlanması ve etkinlik birbirine bağlı kavramlardır. Rekabetçi piyasa yapısında finansal kurumlar etkin faaliyet göstereceklerdir. Rekabetin olduğu bir durumda yüksek fiyatlama yapamayacaklar, müşterilerine yeni ürünler sunma konusunda yenilikçi bir tutum izleyeceklerdir. Ayrıca, piyasalarda rekabetin sağlanması, piyasaya etkin kurumların girişini sağlarken, etkin olmayan kurumların ayrılmasına neden olacaktır.¹²³

Parasal ve Finansal İstikrarın Sağlanması: Bankacılık regülasyonları finansal istikrarın sağlanmasıyla da yakından ilişkilidir. Parasal istikrarın önemli bir tarafı bankacılık sisteminin denetim ve düzenlemeleridir. Dolayısıyla banka regülasyonları, bireylerin ve firmaların parasal işlemlerini yürütebilmeleri için istikrarlı bir ortam yaratmalıdır. İstikrarın sağlanması konusunda bankacılık regülasyonları, yeterli likiditeye sahip güçlü bankaların gelişmesini sağlamalı ve mevduat sahiplerine zarar verecek ve ödeme sistemini bozacak eylemlerden uzak durmalıdır. Dolayısıyla, finansal krizler ve para arzında beklenmedik dalgalanmalar, temelde bankalara olan güveni destekleyerek ve mevduat sahiplerini garanti altına alınarak önlenir. Bu yüzden regülasyon, mevduat sahibini korumayı ve istikrarlı bir parasal mekanizmayı oluşturmayı amaçlar.¹²⁴

Sistemik Risklere Karşı Korunma: Sistemik risk, finansal piyasalarda bir ya da birden fazla kurumda ortaya çıkan aksaklığın finansal sistem ile sınırlı kalmayıp, tüm ekonomiyi olumsuz etkileyen sonuçlarının oluşmasıdır. Örneğin, bir bankayı ciddi biçimde

¹²²Kenneth Spong, **Banking Regulation: Its Purposes, Implementation, and Effects**, Division of Supervision and Risk Management Federal Reserve Bank of Kansas City, Fifth Edition, 2000, pp.6-7

¹²³ Spong, a.g.e., pp.9-10

¹²⁴ Spong, a.g.e., pp.7-8

etkileyen bir şok diğer bankalara yayılabilmektedir. Bunun sonucunda yalnız baskı altındaki spesifik bankaların sermayelerini yok eden değil, aynı zamanda finansal sektörün kapasitesini azaltan bir bankacılık krizi ortaya çıkabilmektedir. Bankaların varlıkları hakkında olumsuz bir bilgi olmasa da, hatta bankaların varlıkları hakkında tam bilgiye sahip olursa dahi, bir banka paniği sırasında sağlam bankalara hücum olabilmektedir. Eğer bankaların sahip olduğu risk yapısı kamuya açık ise ve doğru biliniyorsa mudilerin sistemik riske karşı tamamen korunmuş olabileceği düşünülebilir. Ancak sektör de ciddi boyutlarda asimetrik bilgilenme söz konusu ise, mudiler sistemik riske karşı korunamaz duruma gelir. Dolayısıyla, bankacılık sektöründe gözlenen sistemik risk bu piyasalara müdahalenin ve regülasyonlarının en önemli sebeplerinden birini teşkil etmektedir.¹²⁵

Asimetrik Bilgi Sorunu: Asimetrik enformasyon problemi ve bu problemin finansal piyasalar üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda, üzerinde önemle durulması ve etraflıca tartışılması gereken noktalardan biri de, iyi işleyen bir düzenleyici sistemin sahip olması gereken niteliklerdir. Çünkü düzenleyici politikaların temel hedefi, piyasada var olan riskleri en aza indirmek ya da ortadan kaldırmaktır.¹²⁶ Çünkü banka hakkında piyasaya olumsuz bir bilgi yayıldığında öncelikle mevduat sahiplerinin bankaya hücumuna sebep olacak ve bankanın ödeme gücü sorunu olmasa bile, likidite sorunu ciddi boyutlara ulaşabilir. Kredi müşterileri açısından bakıldığında asimetrik bilgi sorunu, kredi verme aşamasında ve kredi verdikten sonra ortaya çıkabilmektedir. Banka açısından kredi müşterileriyle ilgili bilgi edinme maliyetinin yüksekliği hatalı seçim ve ahlaki risk sonuçlarını besleyebilmekte ve bu çerçevede piyasa başarısızlığının ortaya çıkabilmesine yol açabilmektedir.¹²⁷ Dolayısıyla, asimetrik enformasyonun finansal piyasalarında neden olduğu etkinsizliği önlemenin yolu, enformasyonu arttırmaya yönelik düzenlemelerdir.

Dışsallıklar: Genelde bankaların kredi portföyleri ve gerçek bilançoları tüketicilerin eline ulaşmayan bilgilerdendir. Dolayısıyla mevduat sahipleri tasarruflarını yatırdıkları bankaların risk durumu hakkında yeterli bilgiye sahip olmadan bankaların müşterileri olabilmektedir. Mevduat sahiplerinin bu davranışı önemli bir dışsallık sorununu ortaya çıkarır. Aşırı risk üstlenmiş bankaların, bu riskli yapıyı dengeleyecek bir risk primiyle hareket etmesi gerekir. Fakat bu bankalar piyasa fiyatından mevduat

¹²⁵ İbrahim Tokatlıoğlu – Selahattin Togay, “Bankacılık Regülasyonu ve Ekonomik Etkinlik Üzerine Bazı Düşünceler”, **Piyasa Dergisi**, S-6-7, C.2, 2003, ss.72-73.

¹²⁶ Petek, a.g.e, ss.262-263

¹²⁷ Tokatlıoğlu – Togay, a.g.e., s.71

toplayabilmektedir. Mudilerin eksik bilgilenmesinden yararlanarak mevduat toplayan aşırı riskli bankalar piyasada başka bir dışsallığa neden olmaktadır. Çünkü piyasa fiyatını ödeyerek topladığı mevduatı riskli kredi ya da aktiflere yatıran bankaların iflası diğer bankalara sıçrayabilir ve piyasada bir panik havası yaratabilir. Sistemik bu tür dışsallıkların kontrol edilmesi gerekmektedir.¹²⁸ Pozitif ya da negatif bir dışsallık durumunda rekabetçi bir piyasa, etkin bir fiyatlama yapısı sağlayamaz. Neo-klasik teoriye göre piyasa mekanizması içinde, güzel bir evin çiçekli bahçesini balkonundan seyreden bir aile, bu bahçenin bakım maliyetlerine ve yaptığı üretim sonucu nehri kirleten fabrika, nehri arıtma maliyetlerine katlanmak istemeyecektir. Firma kar ederken toplum, neden olmadığı bir maliyete katlanacaktır. Dolayısıyla rekabetçi marjinal maliyet-fiyat eşitliği sağlanamaz. Bu bir piyasa başarısızlığıdır ve bu durumda devlet regülasyonunun yokluğunda, sosyal açıdan etkin bir fiyat sistemi piyasa mekanizması içinde kendiliğinden oluşmaz. O halde kamu yararı gereği regülasyon, piyasada etkinliği sağlayabilir.¹²⁹

7.5. MAKRO VE MİKRO İHTİYATİ REGÜLASYONLAR

Finansal sektörlerin sağlamlığını izleme çalışmaları, sektörün istikrarını değerlendirmeye yönelik bazı göstergelerin varlığını gerektirir. Makro ihtiyati göstergeler olarak adlandırılan bu göstergeler birkaç nedenden dolayı önem kazanmaktadır. Öncelikle mali sistemin sağlamlığının değerlendirilmesi, objektif ölçülere dayandırılmaktadır. Bunun yanında temel mali göstergelerin kamuya açık olması, ulusal ve uluslararası düzeyde piyasaların bilgi edinmesine ve karşılaştırma yapmasına yardımcı olmaktadır. Bu amaçla IMF, Eylül 1999 ve Ocak 2000'de makro ihtiyati düzenlemelerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla, Merkez Bankası ya da düzenleyici otoritelerle çeşitli çalışmalar yürütmüştür.¹³⁰

Merkez Bankaları finansal istikrarın sağlanmasında etkili kurumların başında gelmektedir. Merkez Bankalarının finansal istikrarın sağlanmasına yönelik tek başlarına kullanacakları araçların yanı sıra diğer kamu otoriteleriyle birlikte kullanabilecekleri araçları da mevcuttur. Bununla birlikte son yıllarda finansal krizlere yönelik makro ihtiyati tedbirler önem kazanmış görünmektedir. Finansal istikrarsızlıkların ortaya çıkması

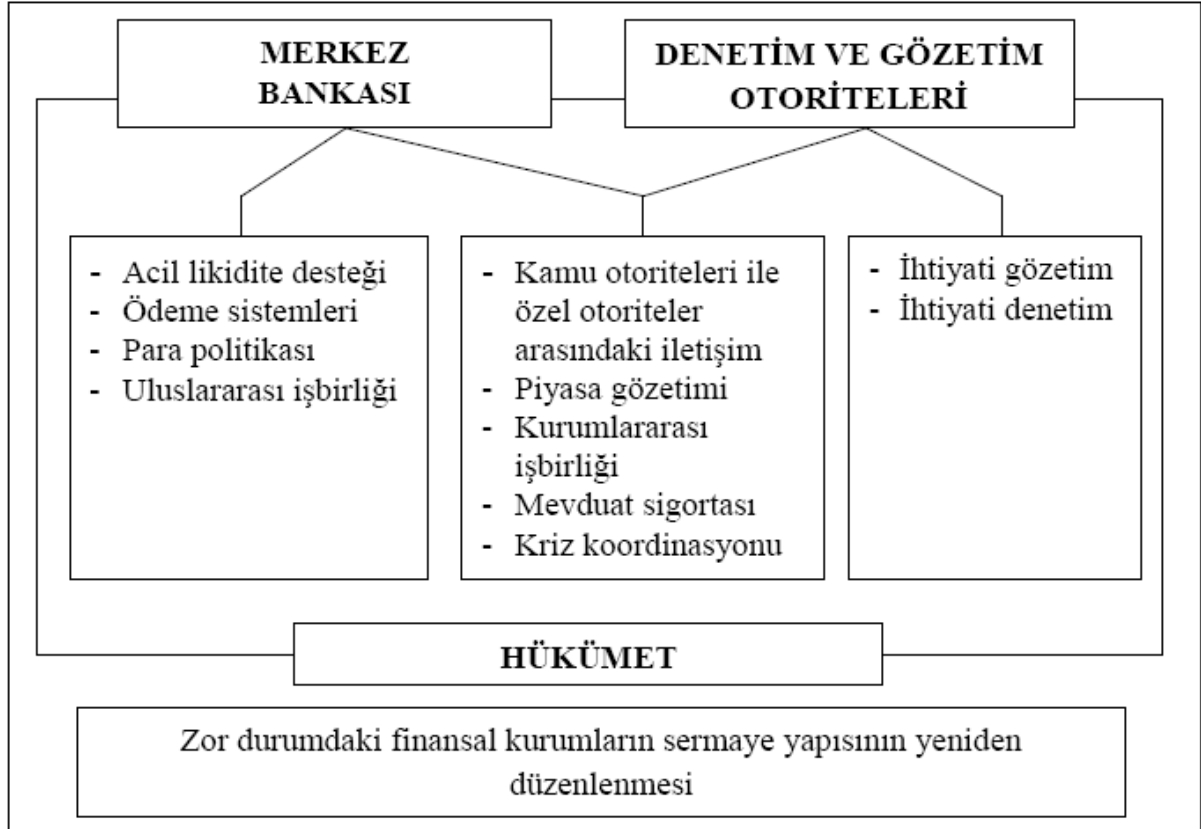
¹²⁸ Tokathioğlu – Togay, a.g.e., s.72

¹²⁹ Çetin, a.g.e., s.109

¹³⁰ Yay – Gürkan Yay – Yılmaz, a.g.e., ss.111-112.

durumunda kullanılabilir araçlar, söz konusu istikrarsızlıkların nedenine bağlı olarak değişecektir. Örneğin, finansal istikrarsızlıkların kaynağı, sistemdeki finansal kurumların likidite sorunuysa, kurumlara para politikasının geçici olarak gevşetilmesiyle piyasaya acil likidite desteği sağlanacaktır. Böylece, finansal istikrarsızlık ortadan kalkacaktır.¹³¹

Tablo.4. Finansal İstikrarın Sağlanmasında Kullanılan Araçlar



Kaynak: Seyhun Doğan – Çiğdem Börke Tunalı, “Küreselleşme Sürecinde Finansal İstikrar-Para Politikası İlişkisi: Türkiye İçin Bir Değerlendirme (2001 Krizi Sonrası)”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C.61, S.2, 75. Yıl Özel Sayısı, s.66.

IMF ve Dünya Bankası bununla yetinmeyip, finansal sektörün ulusal ve uluslararası düzeyde istikrarını amaçlayan mikro (firma) temelli makro ihtiyati göstergelerden oluşan Finansal Sektör Değerlendirme Programı geliştirmiştir. Ülkenin finansal sağlamlığının

¹³¹ Seyhun Doğan – Çiğdem Börke Tunalı, “Küreselleşme Sürecinde Finansal İstikrar-Para Politikası İlişkisi: Türkiye İçin Bir Değerlendirme (2001 Krizi Sonrası)”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C.61, S.2, 75. Yıl Özel Sayısı, ss.65-66.

makro göstergelere göre değil, aynı zamanda mikro göstergelere de bağlı olduğunu açıklayan proje, CAMELS Çerçevesi olarak adlandırılmaktadır. Buna göre, firmaların finansal sağlamlığı, Sermaye Yeterliliği, Aktif Kalitesi, Yönetimde Sağlamlık, Karlılık, Likidite ve Piyasa Risklerine Duyarlılık gibi göstergelerden oluşmaktadır.¹³²

Yukarıda değinilen CAMELS çerçevesinin göstergelerinin açıklanması:¹³³

a) Sermaye Yeterliliği: Bir mali kuruluşun bilançosunun herhangi bir şokla karşılaştığında nasıl hareket edeceği ile ilgilidir.

b) Aktif Kalitesi: Kalitesi bozulan mali kuruluşların ödeyememe riski doğacağından (ödenmeyen kredilerin genişleme trendi, bankalardan kredi alan kişi ya da kurumların sağlamlığı) aktif kalitesini izleme göstergeleri önem kazanır.

c) Yönetim: İyi yönetim, bankaların performanslarında en önemli etkenlerden bir tanesidir. Fakat ölçülmesi zor ve niteliksel bir etken olduğundan çeşitli kriterlerle nicelleştirilmeye çalışılır.

d) Karlılık: Karsız finansal kuruluşlar ödeyememe riski ile karşı karşıyadır. Genellikle yüksek karlılık, yüksek risk alma anlamına gelmektedir.

e) Likidite: Bir mali kuruluş ödeyememe sorunu olmasa bile, likidite yönetimi sorunu nedeniyle kapanma durumuyla karşılaşılabılır. Bu nedenle göstergeler, fon kaynaklarını ve vade uyumsuzlukları ile ülke parası ve yabancı para uyumsuzluklarını dikkate almalıdır.

f) Piyasa Risklerine Duyarlılık: Bankacılık işlemleri, uluslararası sermaye hareketlerinin artması ve yeni mali araçların gelişmesi ile birlikte giderek genişlemektedir. Aynı zamanda işlemler daha da karmaşıklaşmaktadır. Bu nedenle, faiz, döviz kuru riskleri ve mal fiyatlarının değişme riski de izlenmelidir.

Bir de mali sistemin işleyişinin, ekonominin genel gidişine bağlı olduğu ve bu nedenle mali kuruluşların makroekonomik değişkenlerdeki gelişmelerden önemli ölçüde etkilendiği göstergeler vardır. Belli başlı makroekonomik değişkenleri; bütüncül veya sektörel büyüme oranları, ödemeler bilançosundaki gelişmeler, enflasyon oranı ve

¹³² Turan Yay, “Küreselleşme Karşısında Piyasa ve Devlet”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, C.1, S.1, 2009, s.5.

¹³³ Yay – Gürkan Yay – Yılmaz, a.g.e., ss.112-114.

enflasyon oranındaki değişkenlik, faiz ve döviz kurları, kredi hacmindeki gelişmeler, menkul ve gayrimenkul varlıkların fiyatlarındaki değişmeler şeklinde sıralanabilir.¹³⁴

Dolayısıyla makro ihtiyati yaklaşımın amacı, ekonominin bir bütün olarak reel hasılası üzerinde önemli kayıplar verdiren mali daralma dönemlerinin riskini sınırlamaktır. Mikro ihtiyati yaklaşımın amacı ise, mali daralma dönemlerinin tekil kurumlar üzerindeki riskini sınırlamaktır.¹³⁵

Tablo.5. Makro ve Mikro İhtiyati Tedbirlerin Karşılaştırılması

	Makro İhtiyati Perspektif	Mikro İhtiyati Perspektif
Yakın Hedef	Finansal sistemdeki geniş çaplı sorunları sınırlamak	Bireysel kurumların mali sorunlarını sınırlamak
Nihai Hedef	Çıktı Maliyetlerinden(GSMH) sakınmak	Tüketiciyi ve yatırımcıyı korumak
Risk Modeli	İçsel (kısmi olarak)	Dışsal
Kurumlar Arası Genel Riskler (exposure)	Önemli	İlgisiz
İhtiyati Kontrollerin Ayarlanması	Bütün sistem bağlamında sorunlar baştan aşağıya	Bireysel kurumların riskleri bağlamında aşağıdan yukarıya

Kaynak: Claudio Borio, “Towards a Macroprudential Framework for Financial Supervision and Regulation?”, CESifo Economic Studies, Vol.49, No.2, 2003, p.183.

Makro ihtiyati politikaların hedefleri arasında farklı vurgulamalar olsa da, genel görüş sistemle ilgili krizlerin risklerini ve maliyetlerini sınırlamaktır. Aynı zamanda makro ihtiyati politikalar finansal istikrarı hedeflemektedir.¹³⁶ Krizleri önlemede başarısız olduğunda, özellikle makro ihtiyati düzenlemelerle, onları belli oranda düzenlemeye tabi tutarak etkisi azaltılmaya çalışılır. Örneğin, genel görüş, son küresel krizin düzenleyici kuruluşların eksikliğinden kaynaklanmış olmasıdır.¹³⁷ Çünkü Finansal kriz ile birlikte sermaye yeniden yükselen piyasa ekonomilerine yönelmektedir. Gelişmekte olan ülkeler

¹³⁴ Yay – Gürkan Yay – Yılmaz, a.g.e., s.114.

¹³⁵ Claudio Borio, “Towards a Macroprudential Framework for Financial Supervision and Regulation?”, CESifo Economic Studies, Vol.49, No.2, 2003, p.183.

¹³⁶ Gabriele Galati - Richhild Moessner, “Macroprudential Policy – A Literature Review”, De Nederlandsche Bank Working Paper, No.267, December 2010, p.5.

¹³⁷ The World Bank, “Crisis Responses: Macro-Prudential Regulation”, July 2009, <http://rru.worldbank.org/documents/CrisisResponse/Note6.pdf>, (21.03.2012), pp.1-2.

açısından bu arzu edilen bir durumdur. Fakat sermaye girişleri aynı zamanda bazı riskleri de taşımaktadır. Faiz oranlarının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki görece farklılığı sermayenin sürekli yer değiştirmesine neden olmaktadır. Yüksek sermaye girişleri finansal varlıklarda şişkinliklere yol açabilmektedir. Dolayısıyla sistemdeki riskleri önlemek için hem makro hem de mikro ihtiyati düzenlemelerin uygulanması sistemin yararına olabilir.¹³⁸

¹³⁸Jonathan D. Ostry, et al. “Capital Inflows: The Role of Controls”, **IMF Staff Position Note**, February 2010, p.4.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ VE YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİ

1. 1980 SONRASI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ, YAPISI VE TEMEL SORUNLARI

Finansal sistem içerisinde önemli işlevleri olan ve finansal aracılık sürecinin önemli bir halkasını teşkil eden bankacılık sektörü, Türkiye’de geçmişten günümüze birçok sorun yaşamıştır. Bankaların çağdaş bankacılık seviyesine ulaşması ve uluslararası bankalarla rekabet edebilecek düzeye erişmesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de 24 Ocak 1980 kararları sonrasında dışa açılma, serbest piyasa ekonomisine geçiş ve liberalleşmeden en çok etkilenen ve değişim içine giren sektörlerin başında bankacılık sektörü gelmektedir. 1980’li yıllarda bankacılık sektöründe uygulanan liberalleşmeye yönelik politikaların temel unsurları şu şekilde özetlenebilir: Seçici kredi politikaların kaldırılması, faiz oranlarının serbest bırakılması, sektöre bankaların girmelerinin özendirilmesi, yabancı bankaların Türkiye’de faaliyet göstermesi için uygun ortam hazırlanması.¹ Bunların dışında bankacılık sektörünün uluslararası piyasadan fon temin etmesi serbest bırakılmış ve sektörde yer alan bankaların yabancı para cinsinden işlem yapmalarına izin verilmiştir.²

1980’li yılların başlarında uygulanmaya konan liberalizasyon politikaların başlaması sonrasında Türk finansal sisteminin karşılaştığı ilk kriz 1982 Bankerler Krizi olmuştur. 1980’lerde finansal liberalizasyonun ilk ayağı, faiz oranlarının serbestleştirilmesi olmuştur. Bu amaçla öncelikle Temmuz 1980’de kredi faiz oranları serbest bırakılmıştır. Bu dönemde finansal kesimde denetim boşluğunun olması bankerlik kuruluşlarının yasal düzenlemelerden uzak bir şekilde artmasına neden olmuştur. Böyle bir ortamda bazı bankerlerin bankalarla faiz yarışına girmesi ve bankalardan daha yüksek faiz vermesi

¹ Melek Acar Boyacıoğlu, “1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler, Krizlerin Sektör Üzerindeki Etkileri ve İyileştirici Önlemler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.9, 2003, s.524.

² Çolak - Yiğidim, a.g.e., s.14.

birçok bankanın mali yapısını olumsuz etkilemiştir. Sonuçta kaçınılmaz olarak sistem çökmüş ve hükümet beş bankaya el koymak zorunda kalmıştır. Krizin ekonomiye maliyeti 1982 yılında GSMH'nin %2,5'i oranında olmuştur.³ 1980'lerde tüm dünya ile birlikte Türkiye'de de bir deregülasyon ve finansal liberalizasyon yaşanmış ve sonrasında kontrolsüz finansal liberalizasyon ülkeyi spekülatif saldırılara ve krizlere açık bir hale getirmiştir. Yaşanan finansal krizlerin ardında, bankaların düzenleme, denetim ve muhasebe altyapılarının güçlendirilmeksizin hızlı bir finansal liberalizasyona gidilmesi yatmaktadır.⁴

Türkiye 1989 yılında "Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararla" ile liberalleşme sürecinin ikinci aşamasını tamamlayarak sermaye hareketlerini tamamen serbestleştirmiş ve uluslararası finansal sermayenin giriş ve çıkışlarını önleyen kısıtlamaları kaldırmıştır. Bu sayede konvertibiliteye yönelik önemli bir adım atılmıştır. Bu girişimle, yurt içindeki ekonomik işlemlerin yabancı paralar cinsinden yapılabilmesinin önü açılmış oldu.⁵

1990'ların başından itibaren Türk bankacılık sektörü büyük oranda kamu kâğıtlarından elde edilen kârlarla faaliyetlerini sürdürmüştür. Temel fonksiyonu finansal aracılık olan Türk bankacılık sektörünün bu dönemde bu görevinden hızla uzaklaştığı ve kamuya finansman sağlayan bir yapıya dönüştüğü görülmektedir. Bu dönemde öz kaynak yetersizliği, düşük aktif kalitesi, küçük ölçekli ve çok şubeli bankacılık yapısı, muhasebe uygulamalarındaki yetersizlikler, yetersiz risk yönetimi ve iç kontrol sistemleri gibi yapısal sorunlar Türk bankacılık sektörünün sistemik risklere karşı duyarlılığını artırmıştır. Makro ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar da bu yapısal sorunlarla birleşince sektör yakın geçmişte 1994, 2000 ve 2001 krizlerini yaşamıştır.⁶ Ayrıca bu dönemde, makro ekonomik istikrarsızlık, yüksek kamu kesimi açıkları, kamu bankalarının sistemi çarpıtıcı etkisi gibi nedenlerle bankacılık sektörü kaynaklarını uzun vadeli yatırımlara yönlendirememiştir. Nitekim kredilerin bankacılık sektörünün toplam aktifleri içindeki payı 1990 yılında %47

³ Cevdet A. Denizer - Mustafa N. Gültekin - Nihat Bülent Gültekin, "Distorted Incentives and Financial Development in Turkey", **World Bank**, January 2000, pp.6-7.

⁴ Yener Coşkun, "Repo ve Ters Repo Düzenlemeleri: Banker Krizi Sonrası Ortaya Çıkışı ve Finansal Başarısızlık Dersleri Işığında Politika Önerileri", **Business and Economics Research Journal**, Vol.3, No.1, 2012, ss.67-68.

⁵ Zeynep Karaçor - Volkan Alptekin, "1980 Sonrası İstikrar Politikaları Işığında Türkiye Ekonomisinin Trend Analizi Yardımıyla Değerlendirilmesi", **Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S.11, 2006, s.310.

⁶ Semra Öncü - Rabia Aktaş, "Yeniden Yapılandırma Döneminde Türk Bankacılık Sektöründe Verimlilik Değişimi", **Yönetim ve Ekonomi**, C.14, S.1, 2007, s.249.

iken 2000 yılında bu oran %32,8'e gerilemiştir. Benzer şekilde kredi/mevduat oranı 1990 yılında %84 iken, 2000 yılında %51'e inmiştir. Aynı zamanda Türkiye'de kredilerin GSMH'ya oranı benzer kategorideki ülkelerle kıyaslandığında oldukça düşük düzeyde kaldığı görülmektedir.⁷

Yukarıda değinilen yapısal sorunlar Türk bankacılık sektörünü iç ve dış şoklara karşı oldukça duyarlı ve kırılabilir bir hale getirmiştir. Sonuç olarak sektör, 1994 yılında önemli kayıplarla sonuçlanan bir krizle karşı karşıya kalmıştır. Yaşanan bu krizle birlikte bankacılık sistemi küçülmüş ve ülkeden dışarı sermaye kaçışları hızlanmıştır. Gerçekten de, 1994 yılında ortaya çıkan ve sonrasında bankacılık sektörünü olumsuz etkileyen kriz, bankacılık sektörüne olan güvenin yitirilmesine yol açmıştır. Sektöre karşı güveni tekrar sağlamak amacıyla tasarruf mevduatları %100 devlet garantisi altına alınmıştır. Bu durum başta bankacılık sektörü olmak üzere tüm ekonomiye zarar vermiş, bir yandan haksız rekabete yol açarken, diğer yandan sektörde piyasa disiplininin sağlanmasında önemli bir engel teşkil etmiştir. Bu gelişme ayrıca, daha sonraki yıllarda meydana gelen bankacılık krizlerinin de önemli nedenleri arasında yer almıştır.⁸

1994 yılında Türkiye ekonomisinde yaşanan kriz önemli kayıplarla sonuçlanmıştır. Bu dönemde üç banka tasfiye sürecine alınmıştır. Buna rağmen 1994 krizinin olumsuz etkileri kısa sürede atlatılmış ve bankacılık sektörü 1995 sonrası dönemde dolar bazında yıllık ortalama %18 dolaylarında bir büyüme kaydetmiştir. Fakat bu dönemde sektöre yönelik kalıcı çözümler getirilememiştir. Sonraki dönemde Uzakdoğu ve Rusya krizleri ile 1999 yılında yaşanan deprem felaketleri nedeniyle Türkiye ekonomisindeki ciddi daralma bankacılık sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir.⁹ Tüm bu gelişmelerin yanında, yüksek faiz, yüksek enflasyon, aşırı borç yükü ve yıllardır süregelen yapısal sorunlar Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin habercisiydi.

2000 yılına Türkiye ekonomisi makro ekonomik dengeler açısından kötü bir başlangıç yapmıştır. 1990'lı yılların ekonomik sorunları yeni bir yüzyıla girerken de devam etmiştir. Bu amaçla ekonomide var olan dengesizlikleri önemli yapısal reformlar yaparak ortadan kaldırmayı hedefleyen bir istikrar programı devreye sokulmuştur. Bu yapısal reformlar tarım kesimi reformundan, kamu ve özel bankacılık reformuna, sosyal güvenlik

⁷ BDDK, "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu", Temmuz 2002, ss.3-4.

⁸ Boyacıoğlu, a.g.e.,ss.526-527.

⁹ BDDK, "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu", Temmuz 2002, s.4.

sistemi reformundan bütçe dışı fonlarda yapılacak reformlara kadar uzayıp gitmektedir. Fakat bankacılık sektörünün var olan kırılğan yapısının bu süreçte devam etmesi ve öngörülen bankacılık reformlarının yapılmamış olması kasım ayı öncesinde ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle sermaye yapısı yetersiz olan, bilançolarının aktifinde yüksek devlet tahvili tutan ve yetersiz dövizli olan bankalarda önemli bir faiz riski olduğu gözlenmiştir.¹⁰ Bu gelişme 2000 yılının son aylarına doğru bankaları likidite sıkışıklığı içine sokarak açık pozisyonlarının artmasına yol açıp, bankaları daha yüksek maliyetle kaynak bulmak zorunda bırakmıştır. Eylül 2000’de 57 milyon kâr TL kâr eden sektör, Kasım 2000 krizi nedeniyle bu yılı 2.724 milyon TL zararla kapatmıştır.¹¹

Türkiye 2000 Kasım ayında dövize yönelen yoğun spekülative saldırıyı, çok yüksek faiz ile, önemli döviz rezervi kayıplarıyla ve önemlisi IMF’den sağlanan 7,5 milyar dolar büyüklüğündeki ek rezerv ile kısmen de olsa önleyebilmiş ve mali piyasaları sakinleştirebilmiştir. Fakat bu gelişmeler daha sonra olabilecek benzer bir spekülative atağa karşı ülkenin savunma gücünü azaltmıştır. Yaşananlardan üç ay sonra Türkiye, 19 Şubat 2001’de Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasındaki bir tartışma ikinci bir spekülative saldırıyı başlatmıştır. Yaşanan bu kriz daha çok bir döviz krizi olarak gözükmektedir. 21 Şubat’ta bankalar arası para piyasasında gecelik faiz %6200’e kadar çıkmıştır. 16 Şubat’ta 27,94 milyar dolar olan Merkez Bankası döviz rezervi 23 Şubat’ta 22,58 milyar dolara düşmüştür. Kasım krizinde dövize saldırı yabancılarla sınırlı kalmıştır. Şubat krizinde ise yerlilerin de dövize hücum ettiği görülmüştür. Dövize yapılan saldırıya karşı kur, 21 şubat gecesi dalgalanmaya bırakılmıştır.¹²

Sonuç olarak bankacılık sektörü Kasım 2000 krizi sonrasında temelde faiz riski, Şubat 2001 krizi sonrasında da hem faiz hem de kur riski ile karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda bankacılık sektörü ile yaşanan krizler arasındaki bağ; tasarruf mevduatına devlet güvencesinin uzun süre devam etmesi, iç borçlanmanın ağırlıklı olarak bankalardan yapılması, kur çıpası politikası ve kamu bankalarının hükümetlerin popülist politikaların bir finansman aracı haline gelmesiyle kurulmuştur.¹³

¹⁰ Nurhan Yentürk, **Körlerin Yürüyüşü. Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler**, İstanbul, Ekim 2005, ss.88-95.

¹¹ Metin Toprak - Osman Demir, “Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C.2, S.2, 2001, ss.14-15.

¹² Ercan Uygur, “Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 2001, s.16.

¹³ Toprak - Demir, a.g.e., s.13.

1.1. 1994 KRİZİ, NEDENLERİ VE SONUÇLARI

1990'ların başlarında artan finansal liberalleşme politikalarının uygulanması, Türkiye ekonomisi için yeni fırsat ve tehditlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu süreçte kamu finansman açığı ve cari işlemler açığı olmak üzere kur, faiz, enflasyon, dış ticaret, iç ve dış finansman alanlarında sorunlar kendini göstermiştir. Bu alanlardaki sorunların birikmesi neticesinde Türkiye ekonomisi, başta döviz krizi olmak üzere finansal ve iktisadi krizlerle baş etmek zorunda kalmıştır.¹⁴

1990-1993 döneminde Türkiye ekonomisinin ortalama yıllık büyüme hızı (Körfez savaşının ardından 1991'deki durgunluğa rağmen) % 5,2 dolayında gerçekleşmiştir. Bu alt dönemde, kamu faiz-dışı açığının genişlemesi, reel işgücü maliyetlerinde artış, reel kurda aşırı değerlenme, kısa vadeli yükümlülüklerin hızla büyümesi, özellikle 1993'de ki cari açığındaki yükseliş, finansal kriz için yeterli koşulları yaratmıştır.¹⁵

1994 krizinin temel nedenlerine bakıldığında, Türkiye ekonomisinin kamu kesimi finansman açığı ile cari işlemler açığının bu krizde başrole sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca 1994 öncesinde yaşanan Körfez Savaşı ve Avrupa Para Krizi (ERM) de dış finansman koşullarını daha riskli hale getirmiştir. 1992 ve 1993 yıllarındaki Avrupa para piyasalarındaki karışıklık Türkiye'deki sermaye kaçışını hızlandırmıştır. Bu sonuç, Türkiye'nin dış piyasalarda rekabet gücünü kaybetmekte olduğu beklentisini yaratmıştır. Nitekim cari işlemler bilançosu açıkları 1993 sonunda 6,5 milyar dolara yaklaşmıştır. Buna, hükümetin aynı yılın sonbahar ayında faiz oranlarını düşürme politikası da eklenmiştir. Sonuçta devalüasyon beklentisinin tetiklediği 4,2 milyar dolarlık sermaye kaçışı Türkiye'nin sık para piyasasının daha da kötüleşmesine yol açmıştır.¹⁶

1994 krizinden sonra 5 Nisan kararları alınmıştır. Bu kararların genel amaçlarını; enflasyon oranını aşağıya çekmek, kamu harcamalarını kısmak ve sonuçta kamu açığını

¹⁴ Suat Oktar – Levent Dalyancı, “Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, S.2, 2010, s.12.

¹⁵ Melih Celasun, “2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme”, 2002, s.7.

¹⁶ Oktar - Dalyancı, a.g.e., ss.12-13.

makul seviyelere indirmek, özelleştirmeleri hızlandırmak, ithalatı düşürmek, döviz ve faiz piyasasında istikrarı sağlamak şeklinde sıralayabiliriz.¹⁷

Bu dönemde üç bankanın (Marmara Bankası, İmpexbank ve TYT Bankası) döviz riskinden dolayı faaliyetleri durdurulmuştur.¹⁸ Fakat devletin bu dönemde bankalardaki mevduata %100 güvence vermesi krizin derinleşmesini önlemiştir.

Bankacılık sistemi bu krizi görece hasarsız atlattır.¹⁹ Buna rağmen, 5 Nisan 1994 istikrar programı çerçevesinde bankacılık sektöründe tasarruf mevduatına sağlanan devlet güvencesinin sonraki senelerde de devam etmesi bankaları tasarruf sahiplerinin denetiminden uzaklaştırmış, fon kullanımında risk faktörü yeterince dikkate alınmamış, ahlaki risk doğmuş, banka ve şube sayıları hızla artarak optimal ölçekten uzaklaşmıştır. Ayrıca, özel kesim fon kaynakları daralmış ve özel yatırımlar bundan olumsuz etkilenmiştir. Tüm bu gelişmeler ayrıca, bankalardan borçlanma olanağı bulunan hükümetlerin savurganlıklarını artırmıştır.²⁰

Sonuç olarak 5 Nisan kararları, sadece 1994 ve 1995 yıllarında bazı olumlu sonuçlar yaratabilmiştir. 1996 yılı ile birlikte yeniden tüm göstergelerde geriye dönüşler gözlenmiş ve alınan önlemlerin yeterli olmadığı görülmüştür.²¹

1.2. KASIM 2000 VE ŞUBAT 2001 KRİZLERİ

Türkiye’de finansal sistemde liberalleşmenin artması, piyasaya giriş ve çıkışların kolaylaşması, bankacılık sektörünün stratejik önemini artırmıştır. Türkiye ekonomisi 1990’lı yıllardan itibaren krizler ekonomisi haline gelmiştir. Her yeni kriz bir öncekine göre daha fazla olumsuzluklara neden olmuş ve her yeni kriz var olan istikrarsızlıklara yenilerini eklemiştir. Ekonomiyi kırılgan kılmıştır. Sonuçta kriz-istikrarsızlık-kriz sarmalında bir yapı oluşmuştur.²² Türkiye’de geçmişte yaşanan krizlerin nedenlerine bakıldığında, aslında Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin ardında yatan nedenlerden

¹⁷ İlker Parasız, “**Kriz Ekonomisi: Hiper Enflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan 1994 Kararları**”, Ezgi Kitabevi Yayınları, Ocak 1995, ss.174-186.

¹⁸ Mandacı, a.g.e., s.68.

¹⁹ Celasun, a.g.e., s.8.

²⁰ Toprak - Demir, a.g.e.,ss.13-14.

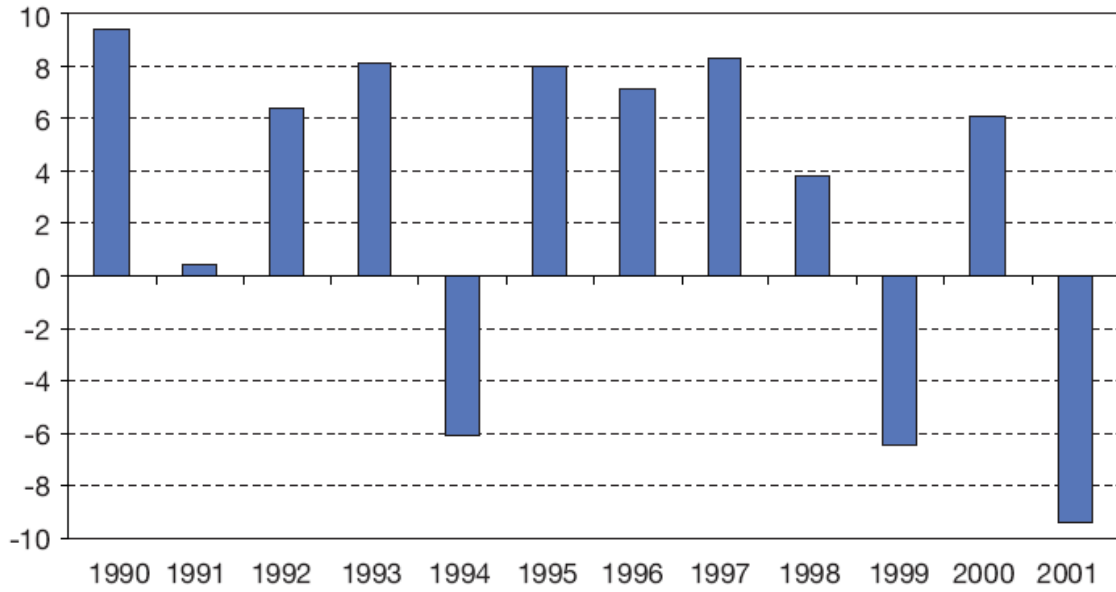
²¹ Yentürk, a.g.e., s.67.

²² Zeynep Karaçor, “Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.16, 2006, ss.388-389.

çokta farklı olmadığı görülür. Fakat krizlerin nedenlerini doğru teşhis etme noktasında bu krizlerin ardında yatan temel nedenleri incelemekte yarar vardır.

2001 krizi öncesi döneme bakıldığında ülke ekonomisinin uzun süreden beri var olan yapısal sorunlarının devam ettiği görülmektedir. Bu sorunların başında borç stoku düzeyi gelmektedir. Kamu kesimi gelir-gider dengesi arasında oluşan farkın uzun süre devam etmesi, borçlanma gereğinin hızlı bir biçimde artmasına yol açmıştır. 2001 krizi öncesi kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya oranı 1998 yılında %7,3 iken, 1999 yılında %11,9 olmuştur. Dış borç stoku da oldukça yüksek seviyelere ulaşmıştır. 1995'de dış borç düzeyi 73,728 milyon dolar iken, 1999'da 102.000 milyon dolar olmuştur. Kriz öncesi dönemde dikkati çeken diğer bir gösterge ise sermaye hareketleri olmuştur. 2000 yılında 4,2 milyar dolar kısa vadeli sermaye girişi olmuştur. Diğer taraftan cari işlemler açığı da hızlı bir biçimde artmıştır. Cari işlemler açığı 1999 yılında 1,3 milyar dolar iken, 2000 yılında hızlı bir artış ile 9,8 milyar dolara ulaşmıştır. Cari açığın GSMH'ya oranı 2000 yılında %4,9 olmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan diğer bir risk unsuru ise, bankalarının açık pozisyonlarının seviyesi olmuştur. Döviz çıpası uygulamasına dayanan kur uygulaması ile birlikte bankalar açık pozisyonlarını artırmış ve bu da kriz öncesi dönemde riski artırıcı bir etki doğurmuştur. 1999 yılında bankaların açık pozisyonlarının ödenmiş sermayeye oranı %78,7 gibi yüksek bir seviyeye ulaşmıştır.²³

²³ Ali İhsan Yiğitoğlu, "2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi", **Sosyo-Ekonomi**, S.1, Ocak-Haziran 2005, ss.120-121.



Şekil.2. GSMH (sabit fiyatlarla % değişme)

Kaynak: TBB, “50. Yılda Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958-2007”, Kasım 2008, s.23.

Gelişmekte olan ülkelerde finansal kriz öncesinde göze çarpan önemli bir gelişme, özel yabancı fon girişlerindeki hızlı artıştır. Türkiye’ye 2000 yılında hızlı dış kaynak girişinin hemen hemen tümü borçlanma şeklinde olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin hızla borçlanması genellikle finansal liberalleşme programı sonrasında veya nominal döviz kurunun belli kurala göre belirlenmesi sonrasında olmaktadır. Yabancı para girişinin Türkiye’de olduğu gibi sterilize edilmemesi, parasal genişlemeye, talep artışına, enflasyonun yükselmesine, yerli paranın değer kazanmasına ve ithalatın tırmanışına neden olmaktadır. Yabancı kaynak girişinin ve dış borçlanmanın sürdürülmesi, uygulanan programın sürdürülebilirliğine bağlıdır. Bu noktada şüphelerin oluşmaya başlaması kriz ortamından çıkılmayı güçleştirir.²⁴

Türkiye 1999 yılının sonuna doğru ekonomik açıdan son derece karamsar bir görünüm içindeydi. Ekonomi %6,1 oranında küçülmüştür. Enflasyon oranı %70'lere dayanmış ve hazinenin yıllık ortalama bileşik faiz oranı %106'ya ulaşmıştır. Yaklaşık otuz yıldır iki haneli yüksek enflasyon yaşayan Türkiye'nin hiperenflasyona geçmesi

²⁴ Uygur, a.g.e. s.12.

beklenmeye başlanmıştı.²⁵ Türkiye, 9 Aralık 1999'da IMF'e sunulan niyet mektubu ile yaklaşık çeyrek yüzyıldır içinde yaşadığı enflasyonu düşürmek, reel faiz oranlarını makul seviyeye çekmek, ekonominin potansiyel büyümesini artırmak ve kaynakların daha etkin ve adil dağılımını sağlamak amacıyla üç yıllık bir istikrar programı uygulamaya koymuştur. Programın dört temel ayağı; kamu sektörü açığını kapatmak için sıkı maliye politikası, sıkı döviz kuru, para politikası ve bunları destekleyen yapısal reformlardan oluşmaktaydı.²⁶ Fakat bankacılık sektörü bu dönemde ekonominin en sağlıksız sektörü konumundaydı. 2000-2002 programı uygulanmaya konmadan hemen önce, Aralık 1999 sonuna doğru TMSF (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu) beş bankayı kontrolüne almıştır. Buna rağmen sorunlu bankaların sistemden ayıklanması tam olarak tamamlanamamıştır. Tüm bu gelişmeler, bankacılık sektöründe önemli sorunlar olduğunun algılanmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan güven bunalımı, fon fazlası olan bankaların fon gereksinimi olan bankalara kredi açmamlarına yol açmıştır. Örneğin, Demirbank 20 Kasım'da gecelik piyasadan borçlanamamış ve sonuçta para piyasası faizleri sıçramıştır.²⁷ Faizlerde yaşanan söz konusu yükseliş ve programa olan güvenin kaybolmaya başlaması, dövize hücum başlatmıştır. Yaşanan belirsizlik ortamında faiz oranları yüksek boyutlara ulaşmıştır.

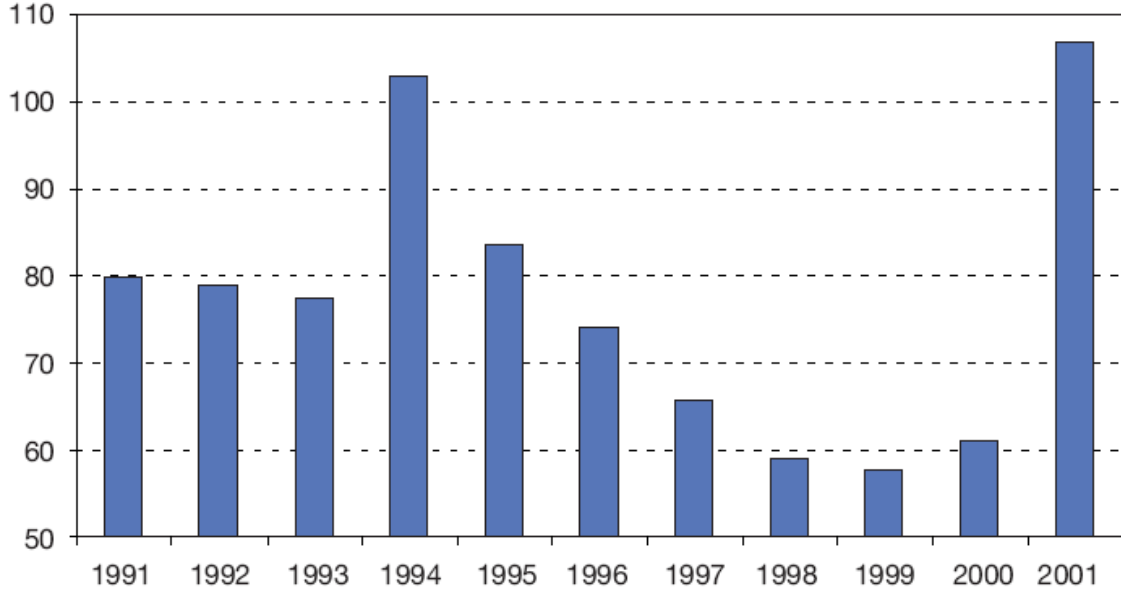
Sonuç olarak, 2000 yılında bankacılık kesiminin piyasa risklerine karşı duyarlılığının daha da arttığı bir dönemde, Kasım 2000 krizi meydana gelmiştir. Kasım krizi sonrasında alınan önlemler ve yürürlükte olan Stand-By düzenlenmesi mali piyasalardaki dalgalanmaları kısmen gidermiş ve Merkez Bankası'nın döviz rezervleri artmıştır. Bu dönemde faiz oranları kriz ortamına göre önemli ölçüde gerilemiştir. Ancak, 2001 yılı Şubat ayında hazine ihalesi öncesindeki olumsuz gelişmeler, uygulanan programa ve kur çıpasına olan güvenin tamamen kaybolmasına neden olmuş ve döviz talebi önemli ölçüde artmıştır. Merkez Bankası yüksek seviyedeki döviz talebine karşı likiditeyi kontrol etmeye çalışmış ancak ortaya çıkan likidite sıkışıklığı sistemin kilitlenmesine neden olmuştur. Bu ortamda uygulanmakta olan döviz kuru sistemi terk edilerek Türk Lirası dalgalanmaya bırakılmıştır. Söz konusu gelişmelere bağlı olarak bankacılık sektörünün içinde bulunduğu sorunlar daha da ağırlaşmıştır. Bu dönemde var olan siyasi

²⁵ Mahfi Eğilmez - Ercan Kumcu, **Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması**, Remzi Kitabevi, Mayıs 2007, s.384.

²⁶ Turan Yay - Gülsün Gürkan Yay - Ensar Yılmaz, "Finansal Krizler, Finansal Regülasyon ve Türkiye", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No.30, Mart 2004, s.114.

²⁷ Fatih Özatay, **Finansal Krizler ve Türkiye**, Doğan Kitap, 2.b, Mart 2010, İstanbul s.91.

istikrarsızlıkla beraber kasım krizinin etkileri geçmeden Şubat 2001 krizi baş göstermiştir.²⁸



Şekil.3. Kamu Kesimi Borç Stoku (Bankacılık Sektörü Toplam Aktiflerine oranı)

Kaynak: TBB, 50. Yılda Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958-2007, Kasım 2008, s.26.

Bu dönemde ayrıca, kamu kesimi borçlanma ihtiyacının artması finansal sektörün borçlanma olanaklarını olumsuz etkilemiştir. Şekil-3’te de görüleceği üzere, kamu kesimi borç stokunun bankacılık sektörü toplam aktiflerine oranı 2001’de %100’ün üzerinde seyretmiştir.

Sonuç olarak Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde yaşanan bankacılık krizleri, Cumhuriyet tarihinin en önemli ve en büyük ekonomik krizleridir. Temel sebebi bankaların içine düştükleri likidite sorunu olan bu krizler, yüksek faiz ve devalüasyonla sonuçlanmıştır. Sonrasında birçok banka varlıklarıyla borçlarını karşılayamaz duruma düşmüş ve TMSF’ye devredilmiştir.

²⁸BDDK, “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu”, Temmuz 2002, ss.5-6.

1.3. KRİZDEN ÇIKIŞ POLİTİKALARI

Türkiye ekonomisinin 1999-2002 yılları arasında yaşamış olduğu ekonomik bunalım yeni bir yapılandırma programını gerekli kılmıştır. Türkiye’de 2000 Kasım ve 2001 Şubat aylarında yaşanan finansal krizlerin arkasında zayıf bir bankacılık kesiminin olduğu birçok kez vurgulanmıştır. Ancak kriz sırasında uygulanan yapılandırma programının amacı, kapsamı ve hedefleri yeterince tartışılmamıştır.²⁹

Ekonomide giderilemeyen aksaklıklar sonucu yaşanan kriz sonrasında oluşturulan yeni programda Merkez Bankasının bağımsızlığına yönelik çalışmalar ön plana çıkarılmıştır. Böylelikle para politikasının ilke ve stratejisi, fiyat istikrarının sağlanması ve ulusal paranın itibarının kazanılması şeklinde belirlenmiştir.³⁰

Şubat 2001 krizinin Türkiye ekonomisi açısından en iyimser sonucu, yapısal dönüşüm ve reform sürecinin ivme kazanmasıdır. Kilit öneme sahip düzenleyici kurumlarının etkinliklerinin artırılmasına yönelik adımlar, kriz sonrası dönemin ağırlıklı yapısını oluşturmaktaydı. “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” kamu bankaları başta olmak üzere bankacılık ve mali sistemin sağlıklı bir yapısal işleyişi olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla çözüm konusunda kamusal ve finansal reformlar hedeflenmiştir. Genel olarak incelendiğinde ise, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kamu maliyesi, gelirler politikası, özelleştirme, bankacılık, para politikası gibi başlıklarla ifade edilmiştir. Program, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin finansal piyasalarda özellikle bankacılık sisteminde yarattığı olumsuz gelişmeler dikkate alınarak hazırlanmıştır. Programın uygulanması, Merkez Bankası’nın yeni görev tanımı ve bankacılık sistemine ilişkin alınacak önlemlerle kriz ortamından çıkılması ve son olarak istikrarlı bir büyümenin sağlanması şeklinde öngörülmüştür.³¹

1.4. GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMI

Türkiye, Şubat 2001’de yaşanan ekonomik krizin ardından Mayıs 2001’de “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ilan ederek sürdürdüğü ekonomi politikalarında temel

²⁹ Esen, a.g.e., s.2.

³⁰ Şevki Özbilen, “Türkiye’de İktisadi Krizin Temel Nedeni ve Bir Mali Sistem Reform Önerisi II”, **Yeni Türkiye Dergisi Kriz Özel Sayısı**, Eylül-Ekim 2001, s.10.

³¹ M. Okan Taşar, “Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Makro Ekonomik Etkilerin Analizi”, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.3, S.1, 2010, ss.80-81.

değişikliğe gitmiştir. Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP), hedeflediği yapısal dönüşüm ve reform önerileri açısından yerel, bölgesel ve uluslararası ölçekte istikrar programlarının ve düzenleyici devlet yaklaşımının, özgün bir örneğini oluşturmaktadır.³²

Programın ana unsurları;³³

a) Enflasyonla etkin mücadeleyi ve fiyat istikrarını sağlayacak bir para politikasının uygulanması,

b) Disiplinli bir maliye politikasının uygulanması,

c) Başta bankacılık sektörü olmak üzere, finansal sektörün mali yapısının güçlendirilmesi,

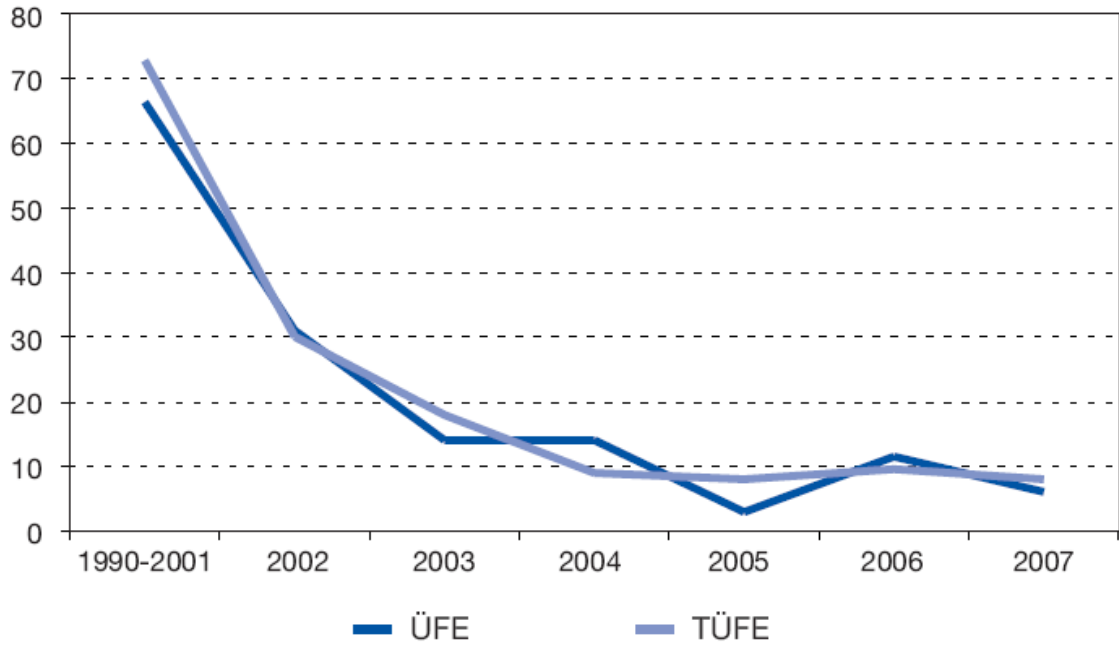
d) Ekonominin bütün birimlerinde, esneklik ve yapısal dönüşümleri sağlayacak yapısal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olarak sıralanabilir.

Programın ana hedefi kamu kesimi borçlanma dinamiğinin kırılmasıdır. Bunun için gerekli olan koşul bankacılık kesimine yeniden işlerlik kazandırmaktır. Bu amaçla GEGP mali piyasalar ve para piyasalarına ilişkin değerlendirmeleri zorunlu kılmıştır. Böylelikle program, öncelikle parasal sermayenin krizden çıkış programı niteliğindedir. GEGP'nin reel ekonomiye yönelik politikaları ise açıktır. Temel olarak bu politikalar, yurt içi talebin daraltılması ve ihracat fazlası oluşturulmasını amaçlamıştır. Bu hedefleri gerçekleştirmek için bir yandan kamu harcamalarını kısmak ve emek ve kırsal kesim gelirlerini bastırarak yurt içi talebi azaltmak; öte yandan kur makası, ücret maliyetlerinden ve tarımsal ürün fiyatlarından sağlanacak tasarruflar aracılığıyla ihracatın teşvik edilmesi öngörülmektedir.³⁴

³² Taşar, a.g.e., s.77.

³³ TBB, "50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi 1958-2007", No.262, Kasım 2008, s.36.

³⁴ Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu, "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler", Haziran 2001, s.8.



Şekil.4. Enflasyonun Seyri (2002-2007, %)

Kaynak: TBB, 50. Yılda Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958-2007, Kasım 2008, s.36.

Enflasyonla mücadele hedefine ulaşmak için programın kullandığı temel araçlardan biri de dalgalı kur rejimine geçmek olmuştur. 1990’lı yıllar boyunca uygulanan ekonomik politikalar, genel olarak açık ya da zımnî bir kur taahhüdü içermiştir. Bu durum, Merkez Bankasının enflasyonla mücadelesini kısıtlamıştır. Kur politikasının değişmesiyle, Merkez Bankasının temel hedefinin fiyat istikrarı olarak belirlenmesi ve para politikasının bu amaç çerçevesinde oluşturulması mümkün olmuştur. Şekil-4’te 2002-2007 döneminde enflasyonun seyri verilmiştir, Bu politikaların sonucu olarak 1990-2001 döneminde ortalama olarak %70’lerin üzerinde seyreden tüketici fiyatları bazında yıllık enflasyon oranı, 2002 yılından sonra %30’a gerilemiştir. İzleyen yıllarda gerilemeye devam eden enflasyon oranı, 2004 yılında %9 olarak gerçekleşmiş ve 2004-2007 yılları arasında da %7 bandında kalmıştır.³⁵

2001 krizi sonrası dönemde, ülke ekonomisinde yaşanan yeniden yapılanma sürecine bağlı olarak bankacılık sektörünün de yeniden yapılandığı görülmektedir. Kriz

³⁵ TBB, “50. Yılda Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi 1958-2007”, No.262, Kasım 2008, ss.36-37.

sonrası uygulanmaya konan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile birlikte bankacılık sektöründe yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda en önemli düzenleme Merkez Bankası için gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde Merkez Bankasına özerklik sağlanmıştır. Merkez Bankası politikaları üzerindeki siyasi baskıların ortadan kaldırılması ya da en aza indirilmesi önemli adımlar niteliğindedir. Ayrıca Ziraat Bankası ve Halk Bankası ortak bir yönetim kuruluna devredilmiştir.³⁶ Bu kapsamda 2001 yılının Mayıs ayında “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” devreye sokulmuştur. Programın temel unsurları:³⁷

- a) Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması,
- b) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na devredilen bankaların çözümlenmesi,
- c) Özel bankacılık sisteminin daha sağlıklı yapıya kavuşturulması,
- d) Gözetim ve denetim çerçevesinin güçlendirilmesi ve sektörde etkinliğin artırılmasıdır.

Bu çerçevede, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu bankacılık sektörünün uluslararası standartlarda, etkin ve sağlıklı bir şekilde çalışabilmesi için 2000 ve 2003 yılları arasında önemli kararlar alınmıştır.

GEGP, 1990’lı yıllarda yaşanan krizlerin başlıca nedenlerini sürdürülemez iç borç dinamiği ve mali sitemdeki sağlıksız yapılanma olarak görmektedir. Bu çerçevede programın makroekonomik hedefleri arasında, faiz dışı bütçe fazlasının ulusal gelire oranını yükseltmekte vardır. Bunun için faiz dışı harcamalardaki nominal artışın ulusal gelirin nominal artışının altında tutulmasına özen gösterileceğine işaret edilmektedir.³⁸ Bu kapsamda 2000 yılında GSMH’ya oranı %4,6 olan bütçe faiz dışı fazla oranı, GEGP çerçevesinde 2001 yılı için %5,1’e çıkması amaçlanmıştır. Programda yeni bir vergi tedbiri alınmamıştır. Bunun yerine harcama kısıcıcı politikalara ağırlık verilmiştir.³⁹

2001 yılında yaşanan kriz, banka dışı kesimler için de ciddi bir belirsizlik ortamı yaratmıştır. Reel sektörde birçok firma faaliyetlerini ve yatırımlarını azaltmış ve pek çoğu ödeme güçlüğüne düşmüştür. Bu gelişmelere bağlı olarak firmaların finansal sektöre olan borçlarının yeniden yapılandırılmıştır. Bankacılık sisteminin takipteki kredilerin toplam

³⁶ Yiğitoğlu, a.g.e., s.118.

³⁷BDDK, “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu - VI”, Nisan 2003, s.4.

³⁸ Bağımsız Sosyal Bilimciler - İktisat Grubu, a.g.e., s.18.

³⁹ Erinç Yeldan, “Behind The 2000/2001 Turkish Crises: Stability, Credibility and Governance, for Whom”, Ankara, 2002, pp.5-6.

kredilere oranı 2001 yılı sonunda %29,52'a yükselmiştir. Bu oran karşılık düzenlemesindeki değişikliklere bağlı olarak bankaların takipteki alacakları için ayırdıkları karşılıkların artmasıyla 2002 yılı sonunda %18,5'e gerilemiştir. "İstanbul Yaklaşımı" olarak bilinen "Finansal Yeniden Yapılandırma Programı" üç yıllık bir süreç kapsamında 2002'de uygulanmaya konmuştur. Programın ana amacı, finansal darboğaz yaşamakta olup, yeniden yapılandırmaları halinde yaşaması mümkün olan üretici firmaların verimli bir şekilde çalışmalarına imkan sağlanması, dolayısıyla istihdamın ve üretimde kapasite kullanımının artırılmasıdır. Gerek reel sektör gerekse mali sektör kuruluşlarının bu anlaşmaya dayalı olarak düzenlemelerini yapmaları, bilançolarına düzen ve şeffaflık kazandırılması ve bunun sonucunda da vergi tahsilatının artırılması önem kazanmıştır. Finansal Yeniden Yapılandırma Programında 219'u büyük ölçekli firma, 112'si de küçük ölçekli firma olmak üzere toplam 331 firma kapsama alınmıştır. Yeniden yapılandırılan borç tutarı ise 6,02 milyar dolar olmuştur.⁴⁰

Sonuç olarak GEGP'nin Türkiye'nin makroekonomik denge sorunlarına sunduğu çözümler kısa vadeli olmuştur. İhracatı artırma yöntemi kurun yükselmesini sağlamak ve iç talebi baskı altına almaktan ibarettir.⁴¹ Fakat kriz sonrasında uygulanmaya konan regülasyon çalışmaları finansal sistemin yeniden inşa edilmesinde önemli rol oynamıştır. Özellikle bankacılık kesimindeki regülasyon, kriz sonrasında bu kurumların denetimini artırmış ve riskli faaliyetlerine sınırlama getirmiştir. Böylelikle mali piyasalardaki şeffaflığın artırılmasına çalışılmıştır.

2. 2001 KRİZİ SONRASI DÖNEMDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ VE YENİDEN YAPILANDIRILMASI

2001 krizi sonrası Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ve sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için reform uygulaması gerçekleştirilmiştir. Birçok bankanın iflasıyla sonuçlanan kriz, bir takım düzenlemeleri gerekli kılmıştır. Aşağıda bu düzenlemeler açıklanmaya çalışılmıştır. Bunun yanında, yapılan düzenlemeler sonucunda

⁴⁰TBB, "50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi 1958-2007", No.262, Kasım 2008, ss.42-45.

⁴¹Bağımsız Sosyal Bilimciler - İktisat Grubu, "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler", **Mülkiye Dergisi**, S.229, ss.66-67.

yeniden yapılanma dönemi olan 2002-2007 dönemi incelenmiş olup kriz sonrası uygulamaya konan reform uygulamalarının bu döneme etkileri ele alınmıştır.

2.1. BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURULU (BDDK)

Türkiye’de bankacılık alanındaki yasal ve kurumsal düzenlemelerin değişen koşullara ve uluslararası standartlardaki gelişmelere uyumu konusunda önemli adımlar atılmıştır. Bu çerçevede Haziran 1999’da yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu önemli bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Bu kanun ile uluslararası uygulamalara paralel olarak bankacılık sektörünün düzenleme, gözetim ve denetimi idari ve mali özerkliğe sahip Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’na devredilmiştir. Bankacılık sektörünün gözetim ve denetiminden sorumlu kamu birimleri Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu bünyesinde birleştirilmiştir. Kurum 31 Ağustos 2000’de fiilen çalışmaya başlamıştır.⁴²

BDDK’nın temel misyonu; bankaların ve özel finans kurumlarının piyasa disiplini içerisinde sağlıklı, etkin ve dünya ölçeğinde rekabet edebilir bir yapıda işleyişi için uygun ortam yaratmak ve bu sayede ülkenin uzun vadeli ekonomik büyümesine katkı sağlamıştır. BDDK üstlendiği söz konusu misyonu yerine getirmek için gerekli düzenleyici ve denetleyici çerçeveyi yaratacak, uygulayacak ve geliştirecektir. Bu süreçte kurumun temel hedefleri şunlardır:⁴³

a) *Sektörün etkinliği ve rekabet kabiliyetini artırmak:* Kamu kesiminin kontrolündeki bankaların sektör üzerindeki bozucu etkilerinin ortadan kaldırılması, bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi, aracılık maliyetlerinin düşürülmesi, grup bankacılığı ve mali faaliyetlerin en aza indirilmesi

b) *Sektöre güveni kalıcı kılmak:* Piyasa disiplini ve sistemde yer alanların “kendi sorumluluklarını almaları” ilkesi çerçevesinde, kamunun bilgilendirilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması; yeterli, anlaşılır ve doğru bilginin zamanında piyasaya ulaştırılması, muhasebe ve raporlama sisteminde uluslararası standartlara erişilmesi, taşınan riskler hakkındaki bilgilerin herkese açık ve ulaşılabilir olduğu şeffaf bir ortamın sağlanması,

⁴² BDDK, “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu”, Temmuz 2002, ss.2-3.

⁴³ BDDK, “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu”, Temmuz 2002, s.7.

c) *Sektörün ekonomi üzerinde yaratacağı zararları asgariye indirmek:* Bankaların düzenli ve emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye sokabilecek her türlü işlem ve uygulamaların önlenmesi, münferit sorunların sistemik risk yaratmasına izin verilmemesi için erken uyarı erken müdahale sistemlerinin geliştirilmesi,

d) *Sektörün dayanıklılığını geliştirmek:* Sektörün risklere karşı direnç ve esnekliğinin artırılması, kurumsal yönetişimin iyileştirilmesine önem verilmesi, iç denetim ve risk yönetim sistemlerinin geliştirilmesi, kredi riskinin yanında piyasa ve operasyonel risklerin sermaye yeterliliğinde dikkate alınması ve kurumun risk odaklı ve konsolide bazda gözetim ve denetim yeteneğinin artırılması,

e) *Tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak:* Mevduat sigorta sisteminin piyasa disiplinini bozucu ve ahlaki istismarı artırıcı etkileri ile tasarruf sahiplerinin haklarının korunması ihtiyacı arasındaki dengenin kurulması.

Tablo.6. Kredilerin Toplam Aktif İçindeki Payı

	2001	2002	Reel %Değişme
Kamu Bankaları	12,9	11,2	-22,5
Özel Bankalar	21,4	28,6	24,5
TMSF Bankaları	4,5	10,7	54,8
Yabancı Bankalar	25,1	32,6	24,7
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	41,8	44,9	-3,5
Sektör Toplamı (TMSF Hariç)	19,6	23,7	11,0
Sektör Toplamı (TMSF Dahil)	20,7	23,1	11,7

Kaynak: BDDK, Yıllık Rapor, 2002, s.23.

2001 krizinden sonra, ekonomik faaliyetlerdeki gerileme ve kredilerin geri ödenmesinde yaşanan sorunlar, bankaların kredi hacimlerinin daralmasına neden olmuştur. 2002 yılından sonra ekonomide yaşanan hızlı büyümenin etkisiyle kredi talebinde ortaya

çıkan artış, bankaların kredi imkanlarını artırmalarını sağlamıştır. Sektörün kullandığı kredilerde 2002 yılında reel olarak bir önceki yıla göre %11,7 oranında artış meydana gelmiştir. Tablo-6’da görüldüğü gibi kredilerin aktif toplam içindeki payı 2002 yılında bir önceki yılsonuna göre 4,4 puan artışla %23,1 ulaşmıştır.⁴⁴

2001 krizi sonrası bankacılık sistemi dikkate alındığında, BDDK’nın bankalara karşı ihtiyatlı ve disiplinli tutumu aynı zamanda politika yapıcıların ve düzenleyicilerin denetim mekanizmasını artırmaları, sonraki dönemde Türk bankacılık sisteminin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur.

2.2. KAMU BANKALARINDA REFORM UYGULAMALARI

Yeniden yapılandırma sürecinin önemli bir halkasını kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırması oluşturmaktadır. Kamu bankalarının görev zararlarının ödenmemesi, siyasi müdahaleler, kaynakların etkin olarak kullanılamaması ve yönetim yapısındaki zayıflıklar nedeniyle mali yapıları önemli ölçüde bozulmuştur. Bu noktada sermaye yapılarının güçlendirilmesi ve mali açıdan yeniden yapılandırılmaları için kamudan önemli bir kaynak aktarımı yapılmıştır. Bu çerçevede 2000 yılı sonunda bilanço büyüklüklerinin %50’sine ulaşan görev zararı alacaklarının tahsil edilememesi ve sermaye desteğini içermek üzere 2001 yılı sonu itibarıyla 21,9 milyar dolar tutarında kaynak kamu bankalarına aktarılmış ve T. Emlak Bankası A.Ş. devren T.C. Ziraat Bankası İle birleştirilmiştir.⁴⁵

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması programı son olarak bu bankaların özelleştirilmesi hedefi çerçevesinde yürütülmektedir. Bu çerçevede kamu bankalarının finansal açıdan yeniden yapılandırılmasına ilişkin çalışmalarda öncelik, bu bankaların finansal yapılarının güçlendirilmesine verilmiştir.⁴⁶ Bu kapsamda kamu bankalarının yıllardır biriken görev zararları tasfiye edilmiş ve sermaye yapıları güçlendirilmiştir. TMSF bünyesindeki bazı bankaların kısa vadeli borçları sıfırlanmış, yabancı para açık pozisyonları kapatılmış ve çözümleme süreci başlatılmıştır. Operasyonel açıdan yeniden yapılandırma kapsamında ise kamu bankalarının şube ve personel sayıları azaltılmış, üst

⁴⁴ BDDK, Yıllık Rapor, 2002, s.22.

⁴⁵ TBB, “50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi 1958-2007”, No.262, Kasım 2008, ss.41-42.

⁴⁶ BDDK, “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu”, Temmuz 2002, s.10.

yönetimleri bağımsız bir ortak yönetim kuruluna bağlanmış ve bu kurula kamu bankalarını özelleştirmeye hazırlama yetkisi verilmiştir.⁴⁷

Finansal ve operasyonel yeniden yapılanmanın kamu bankalarının kârlılık performansına olumlu yansımaları 2001 yılından görülmeye başlamıştır. 2001 Nisan ayında 598 trilyon lira olan Emlak ve Ziraat Bankası'nın toplam zararı, aralık ayında 543 trilyon kâra dönüşmüştür. Halk Bankası'nın ise söz konusu dönemlerde 740 trilyon lira olan zararı, 570 trilyon liraya gerilemiştir.⁴⁸

Kamu bankalarının sistemdeki yerinin küçülmesi ve özel bankaların ağırlığının artması, 2001kriziyle birlikte hızlanmıştır. 2000-2001 döneminde kamu bankaların toplam aktiflerdeki payı %34'ten %32'ye, toplam mevduattaki payı ise %27'den %21'e gerilemiştir. Aynı dönemde özel bankaların toplam aktifteki payı %47'den %56'ya, toplam mevduat içindeki payı %44'ten %61'e, toplam kredilerdeki payı ise, %54'ten %61'e yükselmiştir. Bu gelişmelerin ardında yatan temel faktör Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı" ile müdahalesi vardır.⁴⁹

2.3. ÖZEL BANKALARDA REFORM UYGULAMALARI

Yaşanan krizlerin etkisiyle mali bünyeleri ve kârlılık performansları zayıflayan özel bankaların daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programının çok önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Özel bankalara yönelik programın ilk aşamasında; özel bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi, sorunlu kredilerin çözümlenmesi, açık pozisyonların daraltılması, devir ve birleşmelerin özendirilmesi konularında düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede kasım ve şubat krizleri sonrasında artan belirsizlik ortamında, döviz kurlarındaki yüksek oranlı dalgalanmalar özel bankaların, yabancı para açık pozisyonlarını kapatma eğilimini artırmıştır. 2000 yılı sonunda 8,4 milyar dolar olan özel bankaların döviz pozisyon açıkları, 2001 yılı sonunda 1,5 milyar dolara gerilemiştir. Bankaların ve iştiraklerinin devir ve

⁴⁷ Öncü – Aktaş, a.g.e.,ss.249-250.

⁴⁸ BDDK, "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu", Şubat 2002, s.9.

⁴⁹ Aylin Çiğdem Köne, "Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, C.4, S.2, 2003, ss.242-243.

birleşmelerini kolaylaştırmak yönünde vergi teşvikleri getirilmiş ve bu düzenlemelerin de katkısıyla 2001 ve 2002 yıllarında banka devir ve birleşmelerinde artış yaşanmıştır.⁵⁰

Bu gelişmelere rağmen, 2001 yılındaki ekonomik durgunluğun beklenenden uzun sürmesi, global ekonomideki belirsizliklerin artması, olumsuz koşulların duran varlıkları nakde çevirme olanağını kısıtlaması ve yerli ve yabancı yatırımcıların sektöre yönelik çekincelerinin artması, bir yandan sermaye ihtiyacını artırırken, diğer taraftan özel kesimin yeni sermaye artırımı imkanlarını sınırlandırmıştır. Bu durum özel bankalara yönelik stratejinin yeni araçlar ile güçlendirilmesi gereğini ortaya çıkarmış ve özel bankalara yönelik program, yeni araçlarla güçlendirilmiştir. Bu yeni araçlar; özel bankaların erozyona uğrayan sermaye yapılarının gerekirse kamu desteği sağlanarak güçlendirilmesi ve bankacılık sektöründeki kötü aktifler sorununun İstanbul Yaklaşımı ve varlık yönetim şirketlerinin kurulması yolu ile çözülmesini kapsamaktadır.⁵¹

Bankaların en önemli işlevlerinden bir tanesi olan aracılık faaliyetleri açısından değerlendirildiğinde, mevduatın krediye dönüşüm oranı 2002 yılında bir önceki yıla göre 5,2 puan artarak %35,7'e yükseldiği görülmektedir. Özel bankalarda ise aynı oran %31,2'den %42,4' çıkmıştır.⁵²

2.4. TMSF BANKALARININ YENİDEN YAPILANDIRILMASI

2001 krizinden sonra TMSF'ye devredilen çok sayıda banka yeniden yapılandırma çalışmalarının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. TMSF bankalarının yeniden yapılandırılmasına yönelik strateji; TMSF bankalarının devir, birleşme, satış ve tasfiye yoluyla çözümlenmesi, finansal açıdan yeniden yapılandırma, operasyonel açıdan yeniden yapılandırma ve fon bankalarının sorunlu aktiflerinin yönetimi olmak üzere dört ana unsurdan oluşmuştur.⁵³

Türkiye'nin yaşamış olduğu 2001 krizi, mali bünyesi zayıf olan bankaları etkilediği gibi mali bünyesi güçlü olan bankaları da olumsuz etkilemiştir. Mali bünyesi zayıf olan bankalar faaliyetlerini sürdüremez hale geldiklerinden TMSF'ye devrolunurken, mali

⁵⁰ BDDK, "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu", Temmuz 2002, s.23.

⁵¹ BDDK, "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu – VI", Nisan 2003, ss.25-26.

⁵² BDDK, "Yıllık Rapor", 2002, s.18.

⁵³ BDDK, "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu", Şubat 2002, s.10.

bünyesi güçlü olan bankalar ciddi biçimde sermaye kayıplarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu kayıplar sonrasında sermaye yeterlilik oranları yasal sınırların altına gerileyen bankalar, sermayelerini artırmak suretiyle yasal oranın üzerine çıkmışlardır. Nitekim 2001 yılında mali bünyesi güçlü bankaların sermayeleri, gerçekleşen 2,7 milyar dolarlık zarar ve kur etkisiyle 6 milyar dolar erimiştir. Aynı zamanda özkaynakların toplam aktiflere oranı 2000 yılı sonunda %15,4 iken, 2001 yılı içerisinde %7,1'e kadar gerilemiştir.⁵⁴

Şubat 2001 krizinin ardından IMF'in istekleri doğrultusunda bankacılık sektörüne yönelik izlenen politikalar oldukça yüksek maliyetli bir yapılandırma programına dönüşmüştür. Sektörü küçülterek ve büyük ölçekli bankaları sisteme hakim kılarak istikrarı sağlamaya yönelik politikalar neticesinde, 20 banka TMSF'ye devredilmiştir.⁵⁵

Tablo-7'de de izleneceği gibi, 1997-2002 yılları arasında TMSF'ye devredilmiş olan 19 bankadan 8 tanesi birleştirilmek suretiyle dört banka ise satış yoluyla çözüme kavuşturulmuştur. 2001 yılı Aralık ayı içerisinde İktisat Bankası, Etibank ve Kentbank'ın bankacılık işlemleri yapma izinleri kaldırılmış ve bu bankalar tasfiye sürecine girmiştir. Böylece, 1 Şubat 2002 itibariyle, hukuki süreçleri devam eden Tarişbank ile T.Ticaret Bankası hariç, TMSF bünyesinde Toprakbank ve Bayındırbank olmak üzere iki banka kalmıştır. Kasım 2001'de Fon bünyesine alınan Toprakbank için 31 Ocak 2002 tarihinde satış süreci başlatılmıştır. İlgilenen yatırımcıların 15 Şubat 2002 tarihine kadar başvurmaları ve gerekli koşulları taşıyan yatırımcıların bankada inceleme yaptıktan sonra 2 Nisan 2002 tarihine kadar tekliflerini vermeleri öngörülmüştür.⁵⁶

⁵⁴ BDDK, "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu - VI", Nisan 2003, s.24.

⁵⁵ Ömer Faruk Çolak, "IMF Yönlendirilmeli Bankacılık Yeniden Yapılandırma Programı: Türkiye Örneği", **Finansal Piyasalar ve Para Politikası**, Nobel Yayın Dağıtım, Ocak 2005, ss.158-159.

⁵⁶ BDDK, "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu", Şubat 2002, s.10.

Tablo.7. TMSF Kapsamındaki Bankaların Yeniden Yapılanma Süreci

	1997	1998	1999	2000	2001	Şubat 2002	Toplam
Devralınan Banka Sayısı	1	1	6	3	8	-	20
Birleştirilen Banka Sayısı	-	-	-	-	7	1	8
Satılan Banka Sayısı	-	-	-	-	3	1	4
Lisansı İptal Edilen Banka Sayısı	-	-	-	-	3	-	3
Fon Bünyesindeki Banka Sayısı	1	2	8	11	4	2	

Kaynak: BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu, Şubat 2002, s.10.

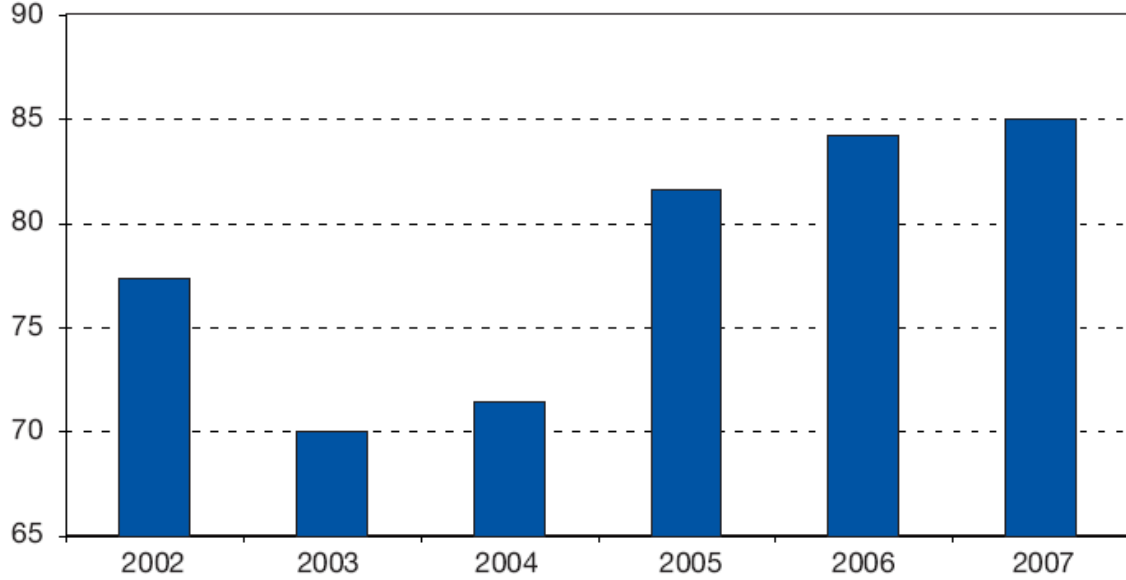
Yükümlülüklerini yerine getirmeyen bankaların TMSF'ye devredilmesi uygulamasına 1997 yılında Türk Ticaret Bankası ile başlanılmış ve bunu 1998 yılında Bank Ekspres'in TMSF'ye devri izlemiştir. Hangi bankaların TMSF'ye devredileceği konusundaki ölçütlerin açık olmaması finansal piyasalarda belirsizlik yaratmış ve bu belirsizlik Şubat 2001 krizinden sonra daha da artmıştır.⁵⁷

2.5. YENİDEN YAPILANMA DÖNEMİ: 2002-2007

Uluslararası finans piyasalarında yaşanan likidite bolluğu, küresel ekonomik büyüme, tek parti iktidarına bağlı olarak politik istikrarın sağlanması, Avrupa Birliği'ne üyelik ve uyum çabalarının artması ve ekonomik programın temel prensiplerinin kararlı bir şekilde uygulanmasının sonucu, 2002-2007 döneminde makroekonomik değişkenlerde ve bankacılık sektörünün mali yapısında olumlu gelişmeler kaydedilmiştir. TÜİK tarafından yayınlanan 1998 bazlı GSYİH serisine göre, ele alınan dönemde, GSYİH 229 milyar dolardan 659 milyar dolara, kişi başına gelir ise 3.259 dolardan 9.333 dolara yükselmiştir.

⁵⁷ Esen, a.g.e., s.10.

Böylece 2000-2007 yılları arasında ortalama büyüme hızı sabit fiyatlarla %6,8 düzeyinde gerçekleşmiştir.⁵⁸

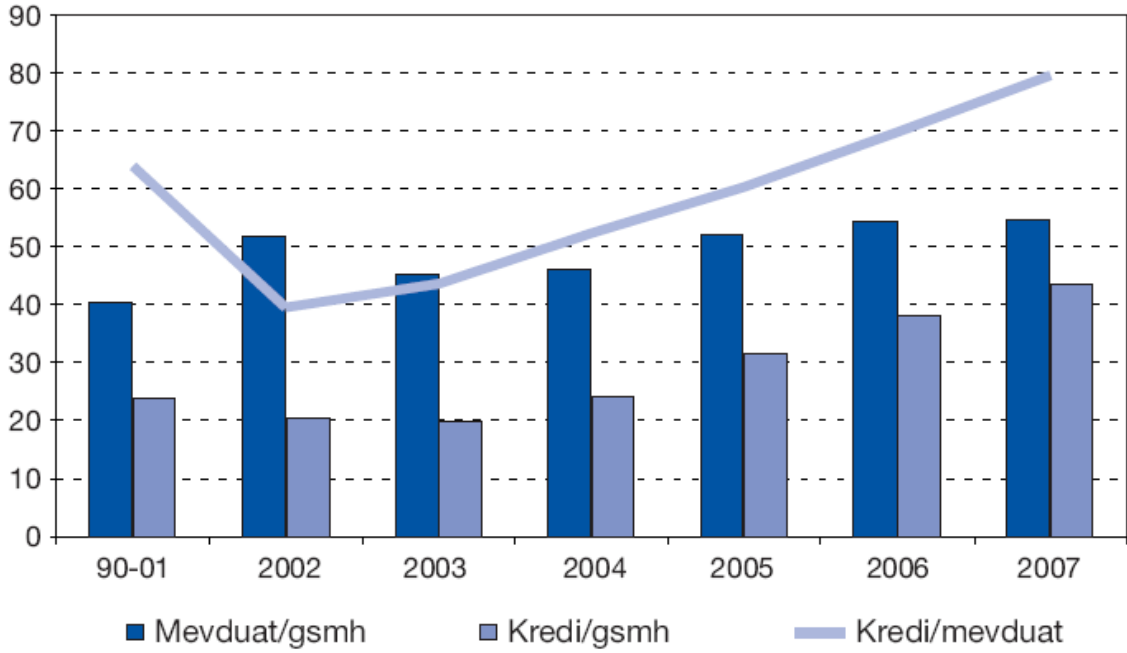


Şekil.5. Toplam Aktiflerin GSMH'ya Oranı (%)

Kaynak: TBB, 50. Yılda Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi 1958-2007, Kasım 2008, s.54.

Büyümenin yüksek düzeyde gerçekleştiği ve istikrar kazandığı 2002-2007 döneminde, 2002 ve 2003 yılları hariç, bankacılık sektörü bilanço büyüklüğünün GSMH'ya oranı yükselmiştir. 2002-2007 döneminde ekonomi ve finansal büyüme bir arada gerçekleşmiştir. Toplam aktiflerin GSMH'ya oranı 2002 yılında %77 düzeylerindeki 2007 yılında bu oran %85 düzeyinde gerçekleşmiştir.

⁵⁸ TBB, "50. Yılda Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi 1958-2007", No.262, Kasım 2008, s.38.

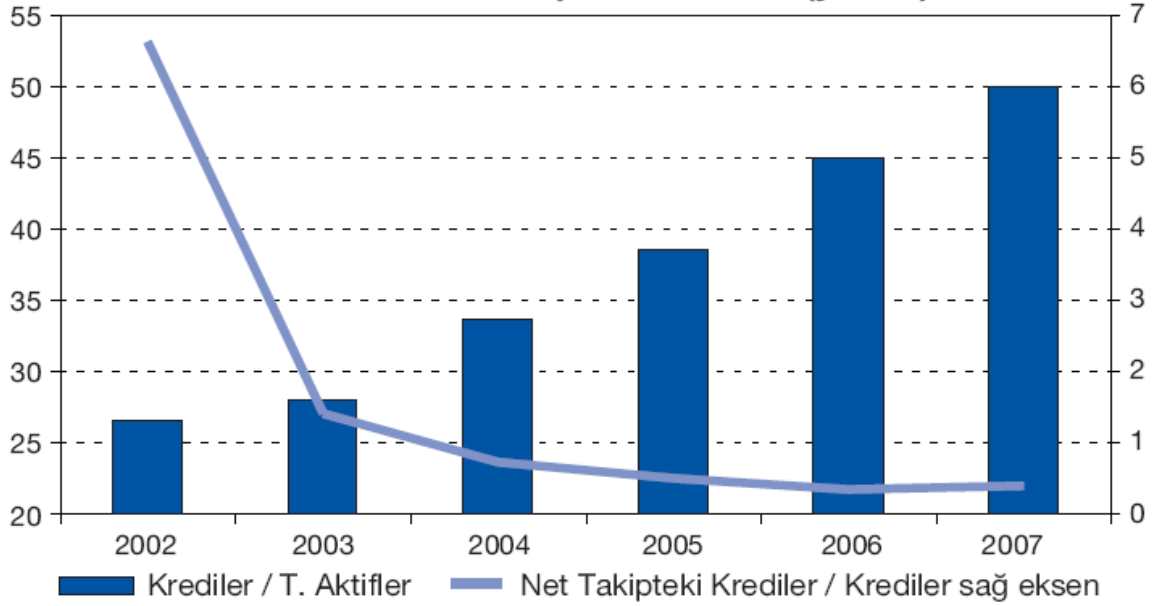


Şekil.6. Mevduatın Krediye Dönüşme Oranı (2002-2007, %)

Kaynak: TBB, 50. Yılda Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958-2007, Kasım 2008, ss.58-59.

Finansal aracılık göstergesi olarak kabul edilen, mevduatın ve kredinin GSMH’ya oranı, 2002-2007 döneminde sürekli yükselmiştir. Mevduatın GSMH’ya oranı 2002 yılında %52 civarında iken, 2007 yılında bu oran %54’e yükselmiştir. Aynı dönem itibariyle kredi stokunun GSMH’ya oranı %20’den %36’a yükselmiştir. Bankacılık sektöründe finansal aracılığın önemli bir göstergesi olan mevduatın krediye dönüşüm oranı da 2002-2007 yılları arasında hızla yükselmiştir. 2002 itibariyle yaklaşık %40 olan bu oran, 2007 yılında %80 düzeyine ulaşmıştır.⁵⁹

⁵⁹ TBB, “50. Yılda Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi 1958-2007”, No.262, Kasım 2008, ss.58-59.



Şekil.7. Krediler ve Net Takipteki Krediler (%)

Kaynak: TBB, 50. Yılda Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958-2007, Kasım 2008, ss.62-63.

Yeniden yapılandırma sonrasında dikkati çeken önemli bir gelişme de, kredi stokunun toplam aktifler içindeki payının sürekli artmış olmasıdır. Şekil-7’de de görüleceği üzere, özellikle tüketici kredilerine bağlı olarak yaşanan bu hızlı kredi genişlemesine rağmen ekonomik faaliyetlerin istikrarlı bir şekilde büyümesi sayesinde kredi riski düşük düzeyde gerçekleşmiştir. Nitekim takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payı, 2002 yılında %18,5 iken, 2007’de %3,5 düzeyinde gerçekleşmiştir.

BDDK yaptığı düzenlemeler sayesinde banka bilançoları daha gerçekçi ve şeffaf hale getirilmiştir. 2002-2007 dönemlerinde Türk bankacılık sektörünün ters seçim ve ahlaki risk sorunları ile daha etkili mücadele etmiştir. Aynı zamanda bu dönemde, bankacılık sektörünün derinleşme konusunda daha başarılı olduğu ve kredilerdeki artış ile bankacılık kesiminin aracılık faaliyetlerini daha iyi yerine getirmiştir. Ayrıca, BDDK sonrası dönemde kredilerin artışı ekonomide istikrar ve artan talep ile şirketlerin kâr, ciro ve borç geri ödeme kapasitelerindeki artışın da etkili olmuştur.⁶⁰

⁶⁰ Er, e.g.e., ss.224-246.

3. BASEL-I VE BASEL-II SERMAYE YETERLİLİĞİ UZLAŞILARI

Son otuz yılda dünya ölçeğinde artan liberalleşme ve deregülasyon çalışmaları, hızlanan sermaye hareketleri ve yeni gelişen finansal araçlar ülkelerin finansal ve iktisadi yapılarının kırılganlığını artırması bu çalışmaların önemini ortaya koymuştur. Bu durumda uluslararası finansal sistem için de etkin ve istikrarlı bir bankacılık yapısının düzenlenmesi konusunda çabalar artmıştır.⁶¹

Tüm ülkelerde bankacılık sektörü, diğer sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerle karşılaştırıldığında, kamu otoriteleri tarafından ayrıntılı hukuki düzenlemelere tabi tutulmakta ve denetlenmektedir. Kamu otoritelerince yapılan bu düzenlemelerin önemli bir kısmını, bankaların sermaye ve öz kaynakları ile ilgili tanımlamalar ve sınırlamalar oluşturmaktadır. Mali otoriteler, bankaların bünyelerinde asgari bir sermaye bulundurmalarını istemekte ve bankaların faaliyetlerini öz kaynaklarının büyüklüğüne bağlı olarak sınırlandırmaktadır. Bunlardan en önemlisi, bankaların aktifleri ile öz kaynakları arasındaki genel risk sınırıdır. Bu yaklaşımın arkasında bankaların mali sağlamlık oranlarının güçlü olması ve herhangi bir istikrarsızlık yaşanmaması fikri yatmaktadır. İşte bu fikir, Basel Sermaye Yeterliliği düzenlemelerinin temel dayanağını oluşturmaktadır.⁶²

Bankaların dünya çapında ortak standartlarla çalışmasını sağlamak üzere, 1974 yılında Uluslararası Ödemeler Bankası bünyesinde “Basel Komitesi” oluşturulmuştur. Bu çerçevede 1988 yılında Basel-I kriterleri yayınlanmıştır. Bu kriterlere göre bankaların uyması gereken ölçütler belirlenmiştir.⁶³

Uluslararası finansal bütünleşmenin çıkması piyasaların uyumlaştırmasını gerektirir. Aksi takdirde piyasalarda istikrarsızlık artar. Uluslararası finansal piyasalara belli düzenlemeler getirilmesinin sebebi, bazı ülkelerdeki düzenlemelerin diğer ülkelere göre çok sıkı olmasıdır. Dolayısıyla daha zayıf düzenlemeye sahip ülkelerin bankaları daha sıkı düzenlemeye sahip ülkelerin bankalarına göre daha düşük sermaye maliyetine sahiptir.

⁶¹ Yay – Gürkan Yay – Yılmaz, a.g.e., s.108.

⁶² TBB, “Basel II ve KOBİ’ler Çalışma Grubu”, **Bankacılar Dergisi**, S.58, Eylül 2006, s.4.

⁶³ TBB, “Risk Yönetimi ve Basel-II’nin KOBİ’lere Etkileri”, No.228, Eylül 2004, s.6.

Uluslararası finansal regülasyon bu eşitsizliği ortadan kaldırmayı hedefler ve bütün ülkeler için belli ölçütler ortaya koyar.⁶⁴

Bankalarda minimum sermaye seviyelerinin oluşturulmasını sağlamak için düzenlenen 1988 sermaye yeterliliği uzlaşısı özellikle kredi riski üzerinde yoğunlaşmıştır. Dört bölümden oluşan uzlaşının birinci bölümünde sermaye, ana sermaye ve katkı sermayesi olmak üzere iki kaleme tanımlanmıştır. Risklerin ağırlıklandırılmasının ele alındığı ikinci bölümde varlıkların risk derecelendirilmesine göre (%0, 10, 20, 50, 100) ağırlıklandırıldığı bir yöntem kullanılmaktadır. Bu bölümde, yatırım, faiz haddi, döviz kuru ve yoğunlaşma riskleri yer almaktadır. Bunun yanı sıra kredi riski ile ülke transfer riski üzerinde durulmaktadır. Üçüncü bölümde ise %8 olarak belirlenmiş minimum standart sermaye oranı belirlenmiştir. Son bölümde, geçiş sürecine dair düzenlemeler yer almaktadır. Bu sistem 1993 yılının ortalarına kadar üye olan ya da olmayan yüzden fazla ülkede benimsenmiştir.⁶⁵

1988 tarihli Basel I Sermaye Uzlaşısı, ilan edildiği tarihten itibaren başta G-10 ülkeleri olmak üzere ülkelerin hemen hemen tümüne yakını ve tüm bankalar için genel bir sermaye standardı haline gelmiştir. Ancak teknolojiye ve finansal piyasalarda yaşanan yenilikler, uygulanan sermaye standardının yeterince hassas bir risk ölçümü yapamaması, mevcut düzenlemenin banka sermayesini sadece piyasa ve kredi riskleri ile ilişkilendirmiş olması, farklı faaliyetlerde bulunan tüm bankaların aynı yönteme tabi tutulması gibi nedenlerle Basel-I'in yetersiz kalmaya başladığı anlaşılmıştır. Bu olumsuzlukların giderilmesi, sektörde risk algısının artırılması ve piyasalarda yaşanan değişimlerin de dikkate alınabilmesi amacıyla Basel Komitesi tarafından Basel-II'ye yönelik yeni standartlar getirilmiştir.⁶⁶

Basel-I'de sadece kredi ve piyasa riskleri için sermaye zorunluluğu bulunmaktadır. Basel-II'de ise bu risklere ilaveten operasyonel risk sermaye yükümlülüğü de eklenmiştir.⁶⁷

Risk ağırlıklı aktifleri belirleyen;⁶⁸

⁶⁴ Thomas Oatley, "The Dilemmas of International Financial Regulation", **Regulation**, Vol.23, No.4, 2000, pp.36-37.

⁶⁵ Yay – Gürkan Yay – Yılmaz, a.g.e.,ss.107-108.

⁶⁶ TBB, "Basel II ve KOBİ'ler Çalışma Grubu", **Bankacılar Dergisi**, S.58, Eylül 2006, s.5.

⁶⁷ BDDK, "10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel-II)", Ocak 2005, s.2.

⁶⁸ TBB, "Basel II Çalışma Raporları", **Bankacılar Dergisi**, S.58, Eylül 2006, s.6.

Kredi riski, bankanın kullandığı kredinin, satın aldığı menkul kıymetin veya herhangi bir şekilde verdiği paranın geri dönüşünün kısmen ya da tamamen olmamasını,

Piyasa riski, finansal piyasalarda oluşan volatilitelere bağlı olarak, faiz oranları, döviz kurları ve hisse senedi fiyatlarında meydana gelen değişimler sonucunda, bir bankanın zarar etme veya sermaye kaybetme riskini,

Operasyonel risk ise, bir bankanın işlemeyen ya da uygun olmayan iç süreçler, insanlar, sistemler ya da dış etkenler nedeniyle ortaya çıkabilecek zarara uğrama riskini, ifade etmektedir.

Basel-II (Yeni Sermaye Yeterliliği) uzlaşısı G-10 ülkelerinin deneyimleri üzerine kurulmuş bir sistemdir. Gelişmekte olan ülkelerin büyük bir kısmı Basel-II ile ilgili önemli sorunları olsa da birçoğu bu uzlaşuya geçme taraftarı olduğunu belirtmiştir.⁶⁹

Bankacılık denetim ve gözetim kurallarının düzenlendiği Basel-I ilkeleri ile karşılaştırıldığında, Basel-II kurallarının, sadece bankaların risk yönetimi süreçlerinin geliştirilmesine dönük doğru teşvikleri içermekle kalmayıp aynı zamanda kurumsal yönetim ve kontrol mekanizmaların da bulunduğu ileri sürülmektedir.⁷⁰ Basel-II'nin getirdiği en önemli farklılıklardan bir tanesi de işletmelerin, bankaların ve hazinelerin taşıdıkları risk derecesine göre sınıflandırmaya tabi tutulacak olmalarıdır. Bu bağlamda banka, hazine ve işletmeler standart yaklaşım esaslarına göre derecelendirmeye alınarak değerlendirilecektir.⁷¹

Basel II ile bankaların ekonomik sermayesi yeniden tanımlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak Basel II standardı, üç temel yapı taşı üzerine oturtulmuştur; Asgari sermaye yeterliliği, denetim ve gözetim süreci ve piyasa disiplini ve şeffaflıktır.⁷²

Asgari sermaye yeterliliğinin hesaplanması ile bankanın risk yönetim kapsamına operasyonel riskleri de alması ve böylece kredi, piyasa ve operasyonel risklerin toplamını

⁶⁹ Faik Çelik – İhsan Kızıl, “Banka Sermaye Yeterliliğinde Basel-II Yaklaşımı ve Türk Bankacılığı”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, C.9, S.1, 2008, s.23.

⁷⁰ Hasan Candan, “Kriz Sürecinde Basel-II’de Öngörülen Değişiklikler”, **Bankacılar Dergisi**, S.68, Mart 2009, s.80.

⁷¹ Çelik – Kızıl, a.g.e., s.21.

⁷² Selahattin Karabınar – Recep Öktem, “Basel-II Süreci ve Türkiye Muhasebe İkliminde Şeffaflık ve Kamuya Bilgi Açıklama Kültürü”, **Basel-II’ye Geçiş Öncesi Kobilerde Genel Durum Değerlendirmesi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, İzmir Ekonomi Üniversitesi, No.21, Mayıs 2008, s.80.

karşılatabilecek kadar yeterli sermayeye sahip olup olmadığının izlenmesi ve kontrolü hedeflenmektedir.

Denetim ve gözetim süreci ile risk hesaplamalarının hem bankalar içinde izlenip değerlendirilmesi hem de düzenleyici kurum tarafından denetlenmesi hedeflenmektedir.

Piyasa disiplini ve şeffaflık ile ise, piyasa disiplininin sağlanması hedeflenmektedir. Bankaların sahip oldukları sermaye, sermaye yeterliliği, risk değerlendirme yöntemleri dahil önem arz eden konularda kamuya açıklama yapma gerekliliğini ortaya koyar.

Sonuç olarak, Basel-II'nin genel çerçevesini ve sektöre ilişkin hedeflerini; risklerin daha duyarlı ölçülmesi, her bankanın risk profilinin ayrı ayrı belirlenmesi, banka üst yönetimine düşen sorumlulukların artırılması, finansal tabloların bankaların gerçek durumunu en iyi biçimde yansıtacak şekilde açıklanması yoluyla finans sektörü oyuncuları arasında asimetrik bilginin minimize edilmesi şeklinde sıralayabiliriz. Bu sayede sektörün, daha rekabetçi, sağlam ve istikrarlı bir finans sektörüne erişebileceği düşünülmektedir.⁷³

3.1. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN BASEL-I VE BASEL-II DÜZENLEMELERİNE UYUM SÜRECİ

Bankacılık sektöründe uluslararası kabul gören Basel-I ve Basel-II kuralları, bankacılık sektörünün ihtiyaçlarını ve bankaların risk üstlenme kıstaslarına göre gelişmeleri ve değişiklikleri içermektedir. Bu anlamda Basel kriterleri bankacılık sektöründe bazı yeni kuralların oluşmasını sağlamıştır.⁷⁴

Türkiye'de Basel çalışmalarına yönelik düzenlemeler, 1987 yılında şekillendirilen Basel I düzenlemeleri sonucunda 1989 yılında uygulanmaya başlamıştır. İlk önceleri sermaye yeterlilik oranı, 1989 yılı için %5, 1990 yılı için %6, 1991 yılı için %7 ve 1992 yılı için de %8 olarak belirlenmiştir. Bu düzenlemeler 1989 -2000 yılları arasında Hazine Müsteşarlığı tarafından yürütülmüştür. 2000 yılından sonra ise BDDK'ya devredilmiştir. BDDK tarafından ilk olarak Şubat 2001 tarihinde hazırlanan "Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik" başlıklı düzenleme ile ilk olarak sermaye yeterliliği ölçümleri belirlenmiştir. İkinci düzenleme ise Kasım 2006

⁷³ TBB, "Basel II Çalışma Raporları", **Bankacılar Dergisi**, S.58, Eylül 2006, s.6.

⁷⁴ İbrahim Arslan, "Basel Kriterleri ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.18, 2007, s.50.

tarihinde başlamıştır. Bu son yönetmeliğin amacı ise, bankaların maruz kaldıkları riskler nedeniyle oluşabilecek zararlara karşı yeterli özkaynak bulundurmalarının sağlanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.⁷⁵

Bu çerçevede Haziran 2002 itibariyle operasyonel risk kalemi sermaye yeterliliği hesaplamalarına dâhil edilmiştir. Böylece Basel-II'ye ilişkin AB direktiflerine uyumlu sermaye yeterliliği hesaplamasına geçilmiştir.⁷⁶

Türkiye'nin uluslararası finans sisteminin dışında kalmaması için öncelikle finans sektöründe faaliyet gösteren kuruluşların Basel-II uygulamalarına hazırlanması gerekli kılınmıştır. 2005-2007 yıllarında yabancı yatırımcıların bankacılık sektöründe sürdürdüğü banka alımları ile sektördeki paylarını hızla artırmaları ve kamu bankalarının sistemdeki payının giderek azalması, finans sektörünün Basel-II kriterlerine ve diğer uluslararası normlara uyum süresini kısaltmıştır.⁷⁷

3.2. BASEL-II STANDARTLARININ TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

Basel-II uzlaşısına geçiş, tüm gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de uluslararasılaşma açısından oldukça önem arz etmektedir. Tüm iş kollarında hızlı bir uluslararasılaşma yaşayan Türkiye, bankacılık ve finans sektöründe de uluslararası standartlara uyum sağlamaktadır. Bu kapsamda AB uyum süreci ve Basel-II uzlaşısı oldukça önem kazanmıştır.⁷⁸

Basel- II Türkiye açısından daha sağlam ve daha etkin bir bankacılık sistemi için sunulmuş bir fırsat olarak görülmektedir.⁷⁹ Bu kapsamda sektör, sürdürülebilir bir makro ekonomik büyüme performansının sağlanmasında kritik öneme sahip finansal aracılık fonksiyonunu etkili olarak yerine getirmeye başlamıştır. Sektörün toplam aktifleri içinde kredilerin payı 2001 yılında %23 iken bu oran 2008'de %50'ye yükselmiştir.⁸⁰

⁷⁵ Turgay Geçer, "Basel, Sermaye Yeterliliği Rasyosu ve Türkiye Uygulaması", **Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.3, S.1, 2009, ss.97-98.

⁷⁶ TBB, "50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi 1958-2007", No.262, Kasım 2008, ss.48-49.

⁷⁷ Arslan, a.g.e., s.64.

⁷⁸ Çelik – Kızıl, a.g.e., s.25.

⁷⁹ BDDK, "10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel-II)", Ocak 2005, s.3.

⁸⁰ Geçer, a.g.e., s.104.

Basel-II'nin Türk ekonomisi ve Türk bankacılık sistemine etkileri genel olarak aşağıdaki biçimde sıralanabilir.⁸¹

a) Bankaların, risk ağırlığı nispeten daha düşük müşterilere yönelişi ve kredi portföy dağılımında farklılaşma.

b) Basel-II'ye uyum sağlayan bankaların piyasa değerinin artması. Ayrıca gerek denetim faaliyetlerinin etkinlik kazanması gerekse piyasa disiplini yardımıyla yatırımcıların Türk mali sistemine güvenlerinin artması.

c) Türk bankacılık sektöründe konsolidasyon eğiliminin artmasına bağlı olarak uluslararası mali sektörle entegrasyonunun sağlanması.

d) Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin bankaları ile yatırım firmaları, sermaye yeterlilik ölçümünde 2007 tarihinden itibaren Avrupa Birliği Sermaye Direktifleri hükümlerini uygulamaya başlayacaklar. Söz konusu düzenleme, bankaların sermaye yeterliliğinin hesaplanmasına ilişkin hükümleri içermekte olup, Basel-II standartları ile büyük ölçüde paralellik göstermektedir. Bu nedenle Türkiye'nin 3 Ekim 2005 tarihinde Avrupa Birliği tam üyelik müzakere sürecinin başlamış olması, Basel-II hükümleri ile çok benzerlik gösteren Avrupa Birliği Sermaye Direktifleri düzenlemelerinin, AB bankacılık sektörü uyumunun gerçekleşmesi açısından önemlidir.

3.3. BASEL-III DÜZENLEMELERİ

Yaşanan her ekonomik krizin ardından bir daha yaşanmaması adına yeni arayışlar içine girilmekte ve daha öncekiler gözden geçirilerek eksikler tamamlanmaya çalışılmaktadır. Son yaşanan küresel krizin ardından daha önce geliştirilmiş ve uygulanmış Basel II uzlaşısının yetersiz yanlarını gidermek, yeni yaklaşımlar ve tedbirler ortaya atmak, böylece yaşanabilecek krizleri engelleyebilmeye çalışmak amacıyla Basel Komitesince Basel III uzlaşısı hazırlanmıştır. Basel III uzlaşısı, bir önceki sürümdeki eksikler ve yetersizlikler yüzünden gerekli görülümüştür. Bu açıdan bakıldığında Basel II'nin eksiklerini, Basel III uzlaşısını ortaya çıkaran nedenler olarak nitelendirebiliriz.⁸²

Dolayısıyla dünyanın karşı karşıya kaldığı en büyük finansal krizlerden birisi olan son küresel kriz, dışarıdan bakıldığında son derece detaylı ve karmaşık gözükken finansal

⁸¹ TBB, "Basel II ve KOBİ'ler Çalışma Grubu", **Bankacılar Dergisi**, S.58, Eylül 2006, ss.16-17.

⁸² Eymen Gürel – Esra Burcu Bulgurcu Gürel – Neslihan Demir, "Basel III Kriterleri", **Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi**, S.3-4, C.1, Ocak 2012, s.17.

düzenlemelerin yetersizliği tartışmalarını gündeme getirmiştir. Basel III olarak adlandırılan düzenleme değişiklikleriyle ulaşılmak istenen hedefler şu şekilde özetlenebilir;⁸³

- a. Kaynağı ne olursa olsun finansal ve ekonomik şoklara karşı bankacılık sisteminin dayanıklılığının artırılması,
- b. Kurumsal yönetim ve risk yönetimi uygulamalarının geliştirilmesi,
- c. Bankaların şeffaflığının ve kamuya bilgi verme özelliklerinin artırılması,
- d. Mikro bazda yapılan düzenlemelerle bireysel olarak bankaların dayanıklılığının artırılması,
- e. Makro bazda düzenlemelerle finansal sistemin şoklara karşı direncinin artırılması.

Yukarıda yer verilen amaçların gerçekleştirilmesi için;

- a. Kullanılan asgari sermayenin nicelik olarak artırılması, niteliğinde değişiklikler yapılması ve mevcut uygulamaya ilaveten risk bazlı olmayan, diğer bir ifadeyle muhasebesel bazlı bir asgari sermaye gerekliliği standardının getirilmesi,
- b. Tutulması gereken sermaye ihtiyacının ekonominin çevrim dönemlerine göre artırılabilmesi ya da azaltılabilmesi,
- c. Asgari likidite oranlarına yönelik düzenlemeler yapılması,
- d. Alım-satım hesaplarına ilişkin sermaye yeterliliği hesaplamalarında değişiklik yapılması,
- e. Karşı taraf kredi riskinin hesaplanmasına ilişkin değişiklik yapılması yönünde çalışmalar yapılmıştır.

Basel III, Basel II sermaye hesaplama yöntemini baştan aşağıya değiştiren bir düzenleme değildir. Basel II'nin gözlemlenmesi sonucu bulunan eksiklikleri ve Basel II'ye getirilen yöneltile eleştirileri ortadan kaldırmak amacıyla yeni yaklaşımların eklenmesiyle hazırlanmış bir ek düzenlemedir.

⁸³ BDDK, "Sorularla Basel III: Risk Yönetimi Dairesi", Aralık 2010, s.1.

Tablo.8. Basel-III Uygulama Takvimi ve Getirdiği Kriterler

%	Mevcut	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Çekirdek Ana Sermaye Oranı	2	3,5	4	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5
Ana Sermaye Oranı	4	4,5	5,5	6	6	6	6	6
Sermaye Yeterlilik Oranı	8	8	8	8	8	8	8	8
Sermaye Koruma Tamponu					0,625	1,25	1,875	2,5
Çekirdek Ana Sermaye Oranı + K.Tamponu		3,5	4	4,5	5,125	5,75	6,375	7
Ana Sermaye + K. Tamponu		4,5	5,5	6	6,625	7,25	7,875	8,5
Sermaye Yeterlilik Oranı + K.Tamponu		8	8	8	8,625	9,25	9,875	10,5

Kaynak: TCMB, “Finansal İstikrar Raporu”, Sayı.11, Aralık 2010, s.58

Basel III’te yer alan sermaye yeterliliğine ilişkin düzenleme değişiklikleriyle, sermayenin niceliği ve kalitesinin artırılması ile ekonominin konjonktürüne göre sermaye tamponu oluşturulması amaçlanmıştır. Tablo-8’den de görüleceği üzere yeni düzenlemelerle, zarar karşılama kapasitesi daha yüksek olan ödenmiş sermaye ve dağıtılmamış karlardan oluşan çekirdek ana sermaye oranı yüzde 2’den yüzde 4,5’e, ana sermaye oranı ise yüzde 4’ten yüzde 6’ya yükseltilmiştir.

Önceki uygulamaların aksine yeni düzenlemelerde, sermaye yeterlilik oranının hesaplanmasında sermayeden indirilen bazı kalemlerin doğrudan çekirdek ana sermayeden indirilmesi öngörülmektedir. Basel III düzenlemeleri sadece sermaye tanımını ve miktarını değiştirmemekte, sermaye yeterlilik oranının paydasında yer alan risk ağırlıklı aktiflerin hesaplanmasında da bazı değişiklikler yapmaktadır. Bu çerçevede, alım-satım hesapları ile menkul kıymetleştirme işlemlerine ilişkin sermaye yükümlülüğü artırılmış ve karşı taraf kredi riskinin hesaplanmasına ilişkin değişiklikler yapılmıştır.

Basel III düzenlemeleriyle getirilen diğer bir yeni kavram ise koruyucu sermaye tamponudur. Koruyucu tampon, çekirdek ana sermaye, ana sermaye ve sermaye yeterlilik oranlarına eklenecek yani bir çeşit ihtiyati sermaye işlevi görecektir. Koruyucu tampon hesaba katıldığında, çekirdek ana sermaye oranı yüzde 7’ye, ana sermaye oranı yüzde 8,5’e ve sermaye yeterlilik oranı yüzde 10,5’e yükselecektir. Koruyucu tampon sağlanamaması durumunda bankalar faaliyetlerine devam edebilmekle birlikte, kar dağıtımına kısıtlamalar getirilecektir. Yeni düzenlemelerle, koruyucu tamponun yanı sıra ülke şartlarına ve ilgili otoritenin kararlarına bağlı olarak kredilerin hızlı arttığı dönemlerde ekonomideki döngüsellik azaltmak amacıyla yüzde 0 ile yüzde 2,5 arasında değişen döngüsellik karşıtı

sermaye tamponu uygulaması getirilmiştir. Bu sermaye tamponu ile hızlı kredi büyümesinin önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Yeni düzenlemelerin küresel ekonomiye olumsuz etkilerini sınırlamak amacıyla uzun bir geçiş süreci öngörülmüş ve sermaye tanımı ile oranlarına ilişkin değişikliklerin tam olarak uygulanmasına 2019 yılı başından itibaren başlanması planlanmıştır.⁸⁴

3.4. TÜRKİYE AÇISINDAN BASEL III DÜZENLEMELERİ

Geçmiş yıllarda yapılmış ve yeni hazırlanan çalışmalar dikkate alındığında Türk Bankalarının, Basel düzenlemelerini kullanmaları durumunda önemli bir sermaye ihtiyacı ile karşılaşmayacakları görülmektedir. Türk Bankacılık sisteminin sermaye yapısı değerlendirildiğinde özkaynaklar içerisinde sermaye benzeri kredilerin oranının düşük olduğu, buna karşın ödenmiş sermaye, kâr yedekleri ve dağıtılmamış karlar gibi çekirdek sermaye kalemlerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Türk Bankacılık sisteminin Basel III ile getirilen düzenlemelere uyum düzeyi oldukça yüksek olmasının temel kaynağı, 2001 yılında yaşanan ve sektörü yeniden organize eden bankacılık krizidir.⁸⁵

Basel III'te likiditelerin güçlendirilmesine ilişkin olarak yer verilen oranlardan ilki Likidite Karşılama Oranı'dır. Bu oran ile amaçlanan, bankanın yerel otorite tarafından belirlenecek olan likidite senaryosu doğrultusunda, 30 günlük zaman diliminde tüm likidite gereksinimlerini sağlayabilmesidir. Bu kapsamda; bankanın likit varlıklarının toplamının, 30 günlük süre içinde gerçekleşmesi beklenen net nakit çıkışı rakamına bölünmesi ile bulunacak orana Likidite Karşılama Oranı denmekte ve bu oranın en az %100 olması hedeflenmektedir.

$$\frac{\text{Bankanın likit varlıkları toplamı}}{\text{30 günlük periyodun net nakit çıkışı tutarı}} \geq 100\%$$

⁸⁴ TCMB, "Finansal İstikrar Raporu", S.11, Aralık 2011, s.58

⁸⁵ Gürel – Bulgurcu Gürel, a.g.e., s.25

Türkiye’de de halihazırda, yasal likidite hesaplamalarında, likidite karşılama oranı ile benzerlik gösteren, yabancı para ve toplamda ayrı ayrı likidite gereklilikleri uygulanmaktadır. Bu sebeple Türk bankacılığı açısından çok yeni olmayan bir uygulamadan bahsedilmektedir.⁸⁶

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak Türk bankaları için sermaye yeterlilik oranı ve çekirdek sermaye yeterlilik oranı arasındaki farkın ABD ve Avrupa’daki bankalara kıyasla daha az olması beklenmektedir. Konu daha çok Avrupa ve ABD’deki bankalar açısından önem arz etmektedir. Çünkü bu ülkelerin bankalarının sermaye bileşenleri arasında çekirdek sermaye olarak tanımlanmayan ancak toplam sermayede yer alan tutarları oldukça yüksektir. Basel III’te sermayenin niteliği ile ilgili değişikliklerin yapılmasının nedeni, son finansal krizde banka bilançolarında sermaye olarak gözüken tutarların fonksiyonel olarak sermaye görevini yerine getirecek nitelikten uzak olmasının görülmesidir. Nitekim, Türkiye’nin %8 olarak kabul edilen sermaye yeterlilik oranına ilave olarak 2006 yılında asgari %12’lik hedef oran belirlemesi kriz sürecinde Türk bankalarının sermaye sıkıntısı çekmemesinde en etkili önlemlerden biri olmuştur.⁸⁷

⁸⁶ Belma Bulut, “Basel-III ve Getirdikleri”, <http://www.kobitek.com/basel-iii-ve-getirdikleri>, (05.06.2012).

⁸⁷ BDDK, “Sorularla Basel III: Risk Yönetimi Dairesi”, Aralık 2010, ss.11-12.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL FİNANSAL KRİZİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÇALIŞMASI

1. KÜRESEL FİNANSAL KRİZİN BELİRTİLERİ, ÇIKIŞ NEDENLERİ VE SONUÇLARI

Kapitalizmin temel kurumu olan piyasa, klasik iktisatçıların kullandığı ifadeyle “görünmez el” yardımıyla kendiliğinden beklenen bütün fonksiyonları yerine getirmektedir. Aslında görünmez elin ardında yatan felsefe basit bir kabule dayanır. Buna göre bireyler kendi çıkarları peşinde koşarak faydalarını maksimum kılmaya çalışırlar. Bütün bireyler bu davranışı sergilediğinde ise bütün toplum en üst seviyede yarar sağlayacak, bir başka ifade ile toplumsal refah maksimum kılınacaktır. Bu yaklaşımın önemli ölçüde doğru olduğunu söyleyebiliriz. Fakat eğer sistem denetlenemediği ya da belli kurallara bağlanmadığı takdirde kriz yaratan bir mekanizma haline gelebilmektedir. Kapitalizmin belli aralıklarla kriz yaratmasının sebebi de budur. Bütün bireyler kendi çıkarlarını kovalayıp kendi faydalarını en çoklaştırmaya çalışırken, kurumlar da kârlarını maksimize etmeye çalışmaktadırlar. Ne var ki bu durum krizlerin öngörülmesini güçleştirmektedir. Nitekim 2008 krizi çıktığında Alan Greenspan, bankaların giriştikleri faaliyetleri tam olarak anlayamadıklarını ve 2008 krizi ile ortaya çıkan sonucu baştan tahmin edemediklerini söyleyerek kendisini bu krizden sorumlu tutmuştur.¹

Dünyada 2007 yılında başlayan, bütün ülkeleri derinden etkileyen ve tüm dengeleri değiştiren finansal kriz, 1929 yılında yaşanan büyük buhran dâhil, diğer krizlerden oldukça farklı ve dünyada bugüne kadar yaşanmış ilk gerçek küresel krizdir. Bu krizin önemli bir unsuru ortaya çıkardığı söylenebilir. Bu unsur, küresel kapitalizmin ülke çıkarları söz konusu olduğu zaman ülkelerin ekonomik ve siyasi kararlarında devletçi taraflarını daha

¹ Mahfi Eğilmez, **Küresel Finans Krizi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010, s.90-92

fazla yansıtmaktadırlar. Kriz sürecinde özellikle gelişmiş ülkelerin piyasalara müdahaleleri, kurtardıkları ve devletleştirdikleri kurumlar bunun bir göstergesidir.²

Tablo.9. Gelişmekte Olan Ükelere Net Yabancı Sermaye Akımı (Milyar Dolar)

	1996	2003	2007	2008
Net Özel Sermaye Akımları	161.4	236.7	928.6	465.8
Net Doğrudan Öz Sermaye Akımları	128.6	138.5	296.1	174.1
Yerleşiklerin Sermaye Akımları	123.7	-49	-384.4	-421.9
Rezerv Değişimleri (“-“ artışı gösterir)	-90.4	-272.5	-948.7	-444.3
Toplam Uluslar arası Rezervler (Altın hariç)	311.8	1.250.9	3.705.3	4.094.6
Toplam Dış Borç	-	2.230.2	3.662.5	3.884

Kaynak: Erinç Yeldan, “Küresel Kriz ve Sermaye Akımları” http://www.bilkent.edu.tr/~yeldane/Yeldan208_01Nis09.pdf, Nisan 2009, (28.08.2011).

2007 öncesinde yükselen piyasa ekonomilerine yönelen sermaye akımları artmıştır. Aynı dönemde söz konusu ülkelerdeki dış borçluluğun ve rezerv birikiminin de eşanlı olarak artmakta olduğu görülmektedir. Özellikle 2003 yılından sonra küresel ekonomi yoğun bir genişleme konjonktürüne girmiştir. Bunun ardında yatan temel unsur, finansal piyasalarda yaşanan aşırı şişkinlik olgusudur. Asya krizi öncesindeki ve sonrasındaki sermaye akımlarının büyüklüğü karşılaştırıldığında, gelişmekte olan ülkelere yönelen özel sermaye akımlarının arttığı görülmektedir. Tablo-9’da görüldüğü üzere, 1996’da sadece 161 milyar dolar olan net özel sermaye akımları 2003’de 236 milyar dolara, krizin hemen öncesi 2007’de de 928 milyar dolara (yaklaşık 1 trilyon dolara) ulaşmıştır. Ancak, şişkinleşen finans balonu 2007’de zirveyi gördükten sonra hızla düşmeye başlamıştır. Krizle birlikte net sermaye girişi yarı yarıya düşmüştür. 2008’de bu oran 465 milyar dolar seviyesindedir.³

² Serdar Öztürk – Bekir Gövdere, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:15, Sayı:1, 2010, s.378

³ Erinç Yeldan, “Küresel Kriz ve Sermaye Akımları”, Nisan 2009, http://www.bilkent.edu.tr/~yeldane/Yeldan208_01Nis09.pdf, (28.8.2011).

Krizlerin, olası öncü göstergelerinden bir tanesi hızlı kredi genişlemesidir. Hızlı ekonomik genişlemeyle birlikte kredi piyasasında işlem hacmi artmaktadır. Bu noktada finansal kurumların risk algısındaki azalma nedeniyle kredi arzı kontrolsüzce artmaktadır. Bu durum, kredi verilen kurumların ya da kişilerin iyi değerlendirmemelerine yol açmaktadır. 1991-2009 döneminde ABD'deki ipotekli konut kredisi artış oranı oldukça yüksek seviyelerdedir. Özellikle 2002-2006 döneminde bu oranda ki ortalama artış %10 civarlarındadır.⁴ Söz konusu sürede ABD'de mortgage piyasası yaklaşık 10 trilyon dolarlık bir büyüklüğe ulaştığından dünyanın en büyük piyasası durumuna gelmiştir. ABD'de deki mortgage kredilerinin büyük çoğunluğu, yüksek kaliteli müşterilere verilen kredilerden (prime mortgage) oluşuyordu. Zaman içinde krediler daha düşük kaliteli müşterilere (Subprime Mortgage) yönelmiştir.⁵

ABD'deki bu konut balonu 2005 yılı sonbaharında sönmeye başlamıştır. Konut fiyatları çoğu Amerikalının alamayacağı noktaya kadar arttığından hiç peşinatsız, çok düşük faizli kredilere rağmen satışlar yavaş yavaş azalmıştır. 2005 yılında konut fiyatlarının uzunca bir süre hızla arttığı dönemde, satıcılar trendin devam edeceği beklentileri altında satışların düştüğü koşullar altında dahi yüksek fiyat talep etmekteydiler. Ancak 2006 yılında fiyatlar başlangıçta yavaş, sonra artan bir hızla düşmüştür. 2007 yılına gelindiğinde ise, Case-Shiller konut fiyat endeksine göre fiyatlar % 15'ten fazla düşüş kaydetmiştir. Bu süreçteki kredilendirmenin temel mantığı; ödeme güçlüğü çeken borçluların konut fiyatları yükseldiğinde konutlarını teminat göstererek yeni kredi alabilmelerine veya konutlarını satarak borçlarını kapatabilmelerine dayanır. Fakat konut fiyatları yükselmeye başlayıp, konut satışları zorlaşır zorlaşmaz gecikme faizleri yükselmeye başlamıştır. Bu noktada teminatın paraya çevrilmesi yalnızca konut sahipleri için bir sorun olmakla kalmıyor, aynı zamanda krediyi veren için de kötü bir alışverişe dönüşüyordu.⁶

Konut piyasalarında ani bir yükselişin ya da düşüşün önemli etkilerinden birisi, öncelikle konut fiyatlarının düşmesi ve buna bağlı olarak piyasalarda yaşanan korkudur. Yüksek faizli mortgage kredilerin kullanılması piyasalarda riski artırmıştır. 2007 yılında

⁴ Özatay, a.g.e., s.110-112

⁵ Eğilmez, a.g.e., s.66.

⁶ Paul Krugman, "**Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Kriz**", çev. Neşenur Domaniç, Literatür yayınları, 6. B., Şubat 2010, ss.152-153.

para piyasalarında faiz oranları yükseldiğinde kriz kendini hissettirmeye başlamıştır.⁷ 2007'inin ilk yarısında %5,25 olan faiz oranı, Aralık 2008'e kadar yavaş yavaş sıfıra indirilmiştir ve FED uzun süre bu oranı sürdürme politikası gütmüştür.⁸

2007-2009 küresel finans krizi, sadece ekonomileri derinden sarsan bir kriz olmamış aynı zamanda para politikası ilkelerini de yeniden sorgulamayı gerektirmiştir. Bu noktada, para politikasının ilkelerinin hangi noktada olduğu tartışılır hale gelmiştir.⁹ Örneğin Taylor (2008)'a göre, finansal krizlerin oluşmasının nedeni, yapay bir hızlı büyümeye ve kaçınılmaz bir çöküşe neden olan parasal fazlalıklardır. Ona göre son küresel krizde parasal genişleme, büyümenin ve çöküşün temel nedenidir.¹⁰

Ağustos 2007'de subprime mortgage kredilerindeki artış, mortgage kredilerinin ve varlıkların değeri konusunda şüpheleri ve birçok bankanın iflas edebileceğine dair korkuları artırmıştır. Bunun yanında talep azlığından dolayı ticaret hacmindeki düşüş yüksek boyutlara ulaşmıştır. İşsizlik oranları Aralık 2007'de %4,9 iken, bu oran Ekim 2009'da %10'un üzerine çıkmıştır. Bununla beraber, finansal varlıklardaki net getiri 2009'un ilk iki çeyreğine göre, 2007'de 1.023 trilyon dolardan, 2008'de 562 milyar dolara düşmüştür.¹¹ FED, ECB ve İngiliz Merkez Bankası 2007 sonbaharında piyasaya yüksek miktarda likidite sağlamasına rağmen, yatırım bankalarının iflası önlenememiş ve kriz daha da derinleşmiştir. Kriz hızlı bir şekilde Avrupa bankalarına yayılmaya başlamıştır.¹² Ayrıca, Lehman Brothers Amerikan tarihinde iflas eden en büyük yatırım bankalarından bir tanesi olmuştur. Birçok finansal işleme aracılık eden bu bankanın iflası finansal krizi ileri boyutlara taşımıştır.¹³

Schwartz (2009), konut fiyatlarındaki artışın sebeplerini, varlık fiyatlarının yükselmesi ile açıklamıştır. Ona göre varlık fiyatlarındaki artış, esnek para politikasından kaynaklanmıştır. Schwartz'a göre, kredi krizlerinin ortaya çıkmasına etki eden bir diğer faktör; menkul kıymetleştirme, türev ürünler ve açık artırma teminatları gibi yeni yatırım

⁷ John B. Taylor, "The Financial Crisis And The Policy Responses: An Empirical Analysis of What Went Wrong", **NBER**, Working Paper No.14631, January 2009, pp.10-13.

⁸ Ricardo Reis, "Interpreting The Unconventional U.S. Monetary Policy of 2007-2009", **NBER**, Working Paper No.15662, January 2010, p.5.

⁹ Frederic S. Mishkin, "Monetary Policy Strategy: Lessons From The Crisis", **NBER**, Working Paper No.16755, February 2011, p.21.

¹⁰ Taylor, a.g.e. pp.1-2.

¹¹ Reis, a.g.e., p.4.

¹² Michael D. Bordo – John S. Landon – Lane, "The Global Financial Crisis Of 2007-08: Is it Unprecedented?", **NBER**, Working Paper No.16589, December 2010, pp.3-4.

¹³ Reis, a.g.e., p.5.

araçlardan kaynaklanmaktadır. Bu yatırım araçlarındaki sorunların varlığını piyasalar fark edememiştir.¹⁴

Küresel finansal kriz ilk aşamada küçümsenmiştir. Faiz indirimleri ile krizin açılacağı düşünülmüştür. FED kısa aralıklarla faiz indirimine gitmiş ve bu yolla bankacılık sektörünün borçlanma maliyetini düşürerek, mortgage kredilerinden doğan sorunları hafifletmeye çalışmıştır. Ancak faiz indirimi ile sorunun çözülemeyeceğinin anlaşılması üzerine, daha kapsamlı kurtarma paketleri hazırlanmıştır. Kurtarma paketlerinin içeriği ise genel olarak; hisse alımı yoluyla sermaye yatırımı, batık kredileri satın alma, sermaye benzeri kredi verme, vergi indirimi, sosyal amaçlı harcamaların arttırılması gibi önlemleri içermektedir. Buradaki amaç, bankacılık sektörünün mali yapısını güçlendirmek, kredi verme olanaklarını genişletmek, tüketim ve yatırım harcamalarını artırarak resesyondan çıkmaktır.¹⁵ ABD'nin 2008 yılında açıkladığı mali piyasaları canlandırma paketi ile iktisadi birimlere geçici olarak finansman sağlamıştır. Mali canlandırma paketi ile toplam talep artırılarak ekonomik büyümeyi yeniden sağlanmıştır.¹⁶

Küresel finansal krizin gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin üzerinde önemli etkileri olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde küresel finansal krizin etkilerinden bir tanesi hızlı ticaret genişlemelerinden sonra ihracatlarında meydana gelen önemli düşüşlerdir.¹⁷

Küresel büyümenin güçlü, sürdürülebilir ve dengeli bir politikaya oturtulması için ne gibi önlemler alınması gerektiği konusu başta G-20 ülkeleri olmak üzere birçok uluslararası forumda tartışılmaktadır. Genel kabul gören görüş, borçluluk oranı yüksek olan ülkelerin tüketimlerini azaltarak kamu borçlarını azaltıcı yönde sıkı ve uzun süreli bir mali disiplin politikaları benimsemeleri; borçluluk oranı düşük ülkelerin ise ortaya çıkan küresel talep açığını karşılamak için yurt içi talebi artırıcı politikalar yürürlüğe koymaları gerektiği yönündedir. Bunun yanında tüm ülkelerin finansal sistemlerin denetim ve

¹⁴ Anna J. Schwartz, "The Origins Of The Financial Market Crisis Of 2008", **Cato Journal**, Vol.29, No.1, 2009, pp.19-23.

¹⁵ Öztin Akgüç, "Kriz Nedeni ve Çıkış Yolları", **Mufad Journal**, S.42, Nisan 2009, s.8.

¹⁶John. B. Taylor, "The State Of Economy And Principles For Fiscal Stimulus", <http://budget.senate.gov/republican/hearingarchive/testimonies/2008/2008-11-19Taylor.pdf>(28.08.2011), November 2008, pp.2-3.

¹⁷ Faruk Akın – Nalan Ece, "Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörü İstihdamı Üzerindeki Etkileri", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.27, S.2, 2009, ss.157-158.

gözetimine özen göstermeleri ve uzun vadeli büyüme hızlarını destekleyici yapısal önlemleri hayata geçirmeleri büyük önem taşımaktadır.¹⁸

2. 2008 KRİZİNDE GENEL EKONOMİK GÖRÜNÜM VE ALINAN ÖNLEMLER

İkinci bölümde, 2001 krizi ve sonrasında yapılan düzenlemelere değinilmiş ve alınan ekonomik önlemlerin ve yapılandırmaların Türk Bankacılık Sektörüne etkisi tartışılmıştır. Bu bölümde üzerinde durulan; küresel krizin etkilerinin hissedilmeye başlandığı 2007 sonrası dönemdir. Yeniden yapılandırma dönemi (2002-2007) sonrasında 2001 krizi ile birlikte uygulamaya konulan düzenlemelerin, 2008 krizinde Türk bankacılık sektörüne etkisi, temel bankacılık verileri ve temel makro ekonomik göstergeler üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1. 2008 KÜRESEL KRİZİNDE TÜRKİYE EKONOMİSİNDE TEMEL MAKROEKONOMİK GÖSTERGELERDEKİ DEĞİŞİM

2007 yılının ikinci yarısından itibaren başta gelişmiş ülke piyasaları olmak üzere etkisini artıran finansal kriz, yarattığı belirsizlik ortamıyla, küresel ölçekte büyüme, ticaret hacmi ve sermaye hareketleri üzerinde daraltıcı bir sonuç doğurmuştur.¹⁹

2008 küresel finans krizi Türkiye'yi de olumsuz etkilemiştir. Başta ABD olmak üzere diğer ülkelerden 2008 sonu itibariyle alınan ve 2009'da da devam eden olumsuz bilgi akışı faiz oranları ve döviz kurlarında dalgalanmalara neden olmuştur. IMKB 100 endeksi 2008'de %52,6'lık bir düşüş kaydetmiştir. Hazine bonusu faiz oranları Ekim 2008'de %27'yi görmüştür. Mart 2009'da ABD doları 1,8045'e kadar yükselmiştir. Fakat son küresel finansal krizde Türkiye ekonomisi daha iyi koşullara sahip olması nedeniyle 1994 ve 2001 krizlerine nazaran bir çöküş yaşamamıştır. Son küresel krizin Türkiye reel sektörü üzerindeki etkisi yoğun bir biçimde hissedilmiştir. İhracatta önemli düşüşler yaşanmıştır. Bunun yanında iktisadi birimlerin harcama ve yatırımları azalmış ve iç talep düşmüştür. Bu

¹⁸ Durmuş Yılmaz, "Küresel Kriz, Yeniden Yapılanma ve Ulusal Dönüşüm", TCMB, **Forum İstanbul**, Mayıs 2010, ss.3-4.

¹⁹ BDDK, "Finansal Piyasalar Raporu", S.12, Aralık 2008, s.1.

gelişmelere rağmen herhangi bir iflas yaşanmamıştır. Türkiye ekonomisi 2008'in son çeyreğinde % 6,2 oranında daralmış, imalat sanayide kapasite kullanım oranı düşmüştür.²⁰

Tablo.10. Temel Makro Ekonomik Göstergeler

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Büyüme Hızı(GSYH)	-5,7	6,2	5,3	9,4	8,4	6,9	4,7	0,7	-4,8	9
TÜFE (%)	68,5	29,7	18,4	9,3	7,7	9,7	8,4	10,1	6,5	6,4
İşsizlik (%)	8,4	10,3	10,5	10,8	10,6	10,2	10,3	11	14	11,9
İhracat (%)	12,8	15,1	31	33,7	16,3	16,4	25,4	23,1	-22,1	11,3
Cari Açık/GSYH(%)	1,9	-0,3	-2,5	-3,7	-4,6	-6,1	-5,9	-5,7	-2,3	-6,5

Kaynak: TÜİK

Türkiye ekonomisi üzerinde krizin etkilerinin daha iyi anlayabilmek için temel makro ekonomik parametrelere bakmak yararlı olacaktır. 2008 yılında %0,7 oranında büyüyen Türkiye ekonomisi, krizin etkilerinin yoğun bir şekilde hissettirdiği 2009 yılında %4,8 oranında küçülmüştür. 2010 yılı sonrası uygulanan politikalarla krizin etkileri hafifletilmeye çalışılmıştır ve bu yılda ülke ekonomisi % 9 büyüme göstermiştir. Uluslararası talebin düşüşüne geçmesiyle dış ticaret daralma göstermiştir. İhracat oranı 2009 yılında bir önceki yıla göre %22 küçülme göstermiştir. Türkiye'nin küresel krizden en fazla etkilenmesi işsizlik cephesinden olmuştur. İşsizlik oranları 2009'da, tarihin en yüksek seviyelerden birisini görmüştür. 2008'de %11 olan işsizlik oranları 2009'da %14'e ulaşmıştır. Küresel kriz nedeniyle azalan tüketim ve yatırım talebi, cari açığın gerilemesine neden olmuştur. Buna bağlı olarak cari açığın GSYH'ya oranı 2008 yılında %5,7 iken bu oran 2009'da % 2,3'e düşmüştür.

Türkiye Ekonomisi 2001 krizinin etkisinden 2002 yılının sonundan itibaren çıkmaya başlamış ve 2008 yılına kadar büyüme konusunda çok önemli bir sorun yaşamamıştır. Ancak, Türkiye enflasyon oranını düşürerek hızlı büyümeyi sağlarken, büyümeyi sağlam temellere oturtamamıştır. 2002-2008 yılları arasında büyüme büyük ölçüde cari açık ile finanse edilmiştir. Bu dönemde TCMB'nin izlediği yüksek faiz

²⁰ Eyup Bastı, "2008 Global Financial Crisis And The Turkish Financial System", Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.18, S.2, 2009, ss.93-94.

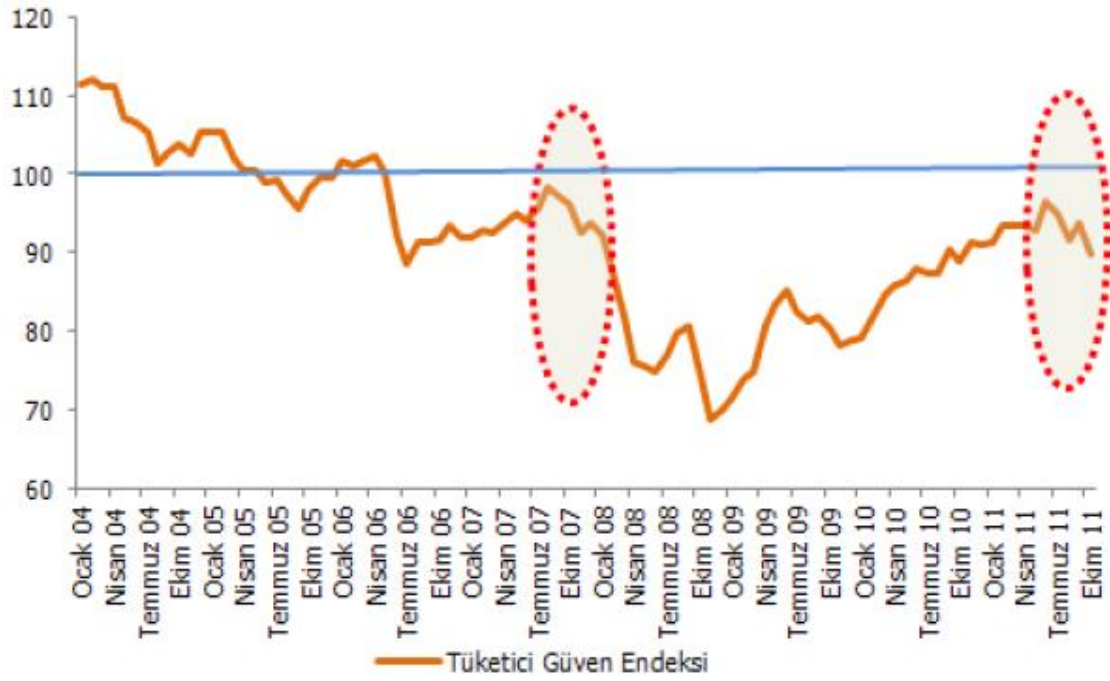
politikası, cari açığın bir sorun olarak algılanmamasına neden olmuştur.²¹ 2002'den sonra Türkiye'de görülen istikrarlı büyüme hızının sadece Türkiye'ye özgü olduğunu söyleyemeyiz. Bu dönemde dünyadaki ekonomik trendin yukarı yönlü olmasına bağlı olarak gelişmekte olan ülkeler de ekonomik gelişme göstermişlerdir. Fakat Türkiye'nin ekonomik performansı göreceli olarak 2007'den sonra olumsuz seyretmiştir. Bu dönemde durgun iç talebin de etkisiyle büyüme hızı düşüş kaydetmiştir. Söz konusu gelişmelere bağlı olarak işsizlik oranları 2008'in ikinci çeyreğinde keskin bir yükseliş göstermiştir. 2009'un Şubat ayında %16,1 seviyesine ulaşmıştır.²²

Bu gelişmelerin yanında, tüketici güven endeksinin de 2008 krizinde keskin bir düşüş gösterdiği görülmüştür. Şekil-8'de de görüleceği gibi endeks, özellikle 2007 yılının ortalarında ABD'de başlayan ve 2008'de tüm dünyayı etkisi altına alan küresel finans kriziyle birlikte düşüşe geçmiştir. Türkiye'de de tüketici güven endeksi, bireylerin ekonomik beklentilerine bağlı olarak düşmüştür. Endeks her ne kadar uzun süredir 100 seviyesinin altında olsa da son yıllarda yükseliş trendi içine girmiştir.²³

²¹ Ömer Faruk Çolak, "2008 Krizinin 1929 Krizi ile Benzerlikleri Üzerine Bir Analiz", **TİSK Akademi**, C.4, Özel Sayı- II, 2009, s.65.

²² Ercan Uygur, "The Global Crisis and Turkish Economy" **Turkish Economic Association, Discussion Paper**, February 2010, pp.4-10.

²³ Halk Yatırım, "Haftalık Makro Not", No.5, Kasım 2011, www.halkyatirim.com.tr, (01.03.2012).



Şekil.8. Tüketici Güven Endeksi

Kaynak: TÜİK, Halk Yatırım Haftalık Makro Not, No.5, Kasım 2011, www.halkyatirim.com.tr, (01.03.2012).

Küresel krizin Türkiye ekonomisine yansımaları özellikle reel sektörde yaşanan üretim daralması ve özel kesim dış borçlarındaki hızlı artışlar şeklinde kendini göstermiştir. Küresel kriz karşısında Türkiye'nin kamu maliyesinde ortaya çıkan gelişmeler, büyük ölçüde risk azaltıcı etkiler oluşturmuştur. Zira Türkiye 2001 krizinden farklı daha iyi bir kamu mali dengesine sahiptir. Diğer yandan ardı ardına yaşanan krizler Türkiye'yi krizlere karşı daha tedbirli bir ülke haline getirmiştir. Bununla birlikte bu krizin finansal piyasalardan ziyade reel ekonomiyi etkilemesi dışsal bir arz şoku şeklinde Türkiye ekonomisine yansımıştır. Dolayısıyla kriz sonrası süreçte, üretim daralmalarını azaltıcı mali önlemler öne çıkmıştır.²⁴

²⁴ Hayal A. Şimşek – Asuman Altay, “Küresel Kriz Ortamında Türkiye’de Maliye Politikalarının Değerlendirilmesi”, *Finans Politik&Ekonomik Yorumlar - Gündem*, C.46, S.528, Şubat 2009, s.18.

2.2. 2008 KRİZİNDE TÜRKİYE’NİN ALDIĞI ÖNLEMLER

Bilindiği gibi küresel krize karşı gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler tarafından pek çok önlem alınmıştır. Ülkeler temel olarak iç talebi canlandırarak küresel krizin reel sektör üzerindeki olumsuz etkilerini azaltıp, krizden çıkışı hızlandırmak amacıyla mali destek paketleri açıklamışlardır. G-20’ye üye ülkeler 2010 yılı sonuna kadar 5 trilyon ABD doları büyüklüğünde genişletici maliye politikaları uygulama taahhüdünde bulunmuşlardır. Tablo-11’de ülkelerin uyguladıkları ve önümüzdeki dönemde uygulamayı planladıkları mali destek paketlerinin maliyetinin GSYH’ya oranları yer almaktadır.²⁵

Tablo.11. Seçilmiş Ülkelerin Açıkladıkları Mali Paketler (GSYH’ya Oranı, %)

	2008	2009	2010
Çin	0,4	3,1	2,7
G. Kore	1,1	3,9	1,2
Rusya	0	4,1	1,3
ABD(1)	1,1	2	1,8
G. Afrika(2)	1,7	1,8	-
Kanada	0	1,9	1,7
Almanya	0	1,6	2
Meksika	0	1,5	-
Japonya(3)	0,3	2,4	1,8
Fransa	0	0,7	0,8
Hindistan(4)	0,6	0,6	0,6
Türkiye(5)	0	0,8	0,3
Brezilya	0	0,6	0,8

Kaynak: TCMB, “Finansal İstikrar Raporu”, S.8, Mayıs 2009, s.5.

1-Finansal kesime yapılan destekleri içermemektedir

2-Mali yıl bazında olup, 2009/2010 bütçesine dayalı olarak yapılan tahminlerdir.

3-Finansal kesime yapılan destekleri içermemekte olup, kamu finansal kuruluşlarına

4-Mali yıl bazındadır

5-Eylül 2008-Mart 2009 arasında açıklanan önlemleri içermektedir

Küresel krizdeki mali politikalar, kamu politikaları tartışmasının odak noktası olmuştur. Örneğin ABD, tüketim harcamalarını artırmaya yönelik vergi iadeleri ile krize

²⁵ TCMB, Finansal İstikrar Raporu, Mayıs 2009, s.5.

mali politikalarla cevap vermiştir. Daha sonrasında finansal sistemi kurtarmaya yönelik 700 milyar dolarlık ekonomik paket ile hükümet, harcamalarını ciddi biçimde artırmıştır. Benzer önlemler diğer OECD ülkelerinde de benimsenmiştir. Kamu harcamaları ve vergilerle işletilen mali politikalar popüler bir araç haline gelmiştir.²⁶

Küresel krizin Türkiye üzerindeki olumsuz etkileri de ancak 2008 sonlarına politika yapımcılar tarafından algılanmıştır. Bunun bir sonucu olarak siyasiler gecikmeyle de olsa bazı önlemler almışlardır.²⁷ Tüketici güveninin yeniden sağlanması için alınan önlemler hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda küresel krizin etkilerini hafifletmek amacıyla gerek hükümet gerekse TCMB tarafından bir takım tedbirler alınmıştır. Bunlar, likidite destekleri, vergi indirimleri ve istihdam destekleri ve yatırım destekleri olarak alt başlıklar halinde açıklanacaktır.

2.2.1. Likidite Destekleri

Küresel krizin etkilerini hafifletmek için alınan önlemler tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de başlangıçta para politikası ağırlıklı olmuştur. Fakat alınan önlemlerin yetersizliği karşısında maliye politikası önlemleri devreye sokulmuştur. Krize karşı, Merkez Bankasının faiz indirimi ve likidite desteği politikalarına ek olarak hükümet bazı sektörleri kapsayan KDV ve ÖTV indirimleri ile bölgeler ve sektörler bazında olan teşvik paketleri açıklamıştır. Bunun birlikte, ekonomik kalkınmanın hızlandırılması, istihdamın artırılması, bölgelerarası gelişmişlik farkının en aza indirilmesi ve yatırımların teşvik edilmesi amacıyla indirimli kurumlar vergisi oranı uygulamasına geçilmiştir.²⁸

Küresel krizin öncesinde ve sonrasında BDDK tarafından da bazı tedbirler alınmıştır. Bu tedbirlerin en önemlileri; 2006 yılının sonunda bankaların sermaye yeterliliği oranının %8’den %12’ye çıkarılması, likidite düzenlemesinin yürürlüğe konulması ve riskli türev ürünlere izin verilmemesidir. Diğer yandan reel sektör firmalarının ödeme gücünün korunması ve sektörün kredi kullandırma mekanizmasındaki

²⁶ Hülya Soylu, “Global Krize Karşı Politika Önlemleri Ve Türkiye”, **Maliye Dergisi**, S.157, Temmuz-Aralık 2009, s.157.

²⁷ TEPAV, “Türkiye Ekonomisi İçin Kriz Önlemleri”, Mart 2009, s.12.

²⁸ Bilal Karakurt, “Küresel Mali Krizi Önlemede Maliye Politikasının Rolü ve Türkiye’nin Krize Maliye Politikası Cevabı”, **Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.24, S.2, 2010, ss.186-187.

tıkanmaların önüne geçmek üzere, 2009'da ki yönetmelik değişikliğiyle bankalara daha esnek koşullarda firma risklerini yapılandırma imkanı getirilmiştir.²⁹

Bunların yanında Merkez Bankası piyasadaki belirsizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla bir dizi tedbir almıştır.³⁰

a) Döviz repo piyasasındaki işlem limitleri 23 Ekim 2008 tarihinden itibaren iki kat artırılmıştır.

b) 2008 yılından itibaren döviz depo piyasasında TCMB'den yapılan borçlanmaların vadesi bir haftadan bir aya çıkarılmıştır.

c) Zorunlu karşılık oranları düşürülmüştür. Buna göre yabancı para yükümlülükleri % 11'den % 9'a gerilerken Türk parası yükümlülükleri değişmeyerek % 6'da kalmıştır.

d) Küresel krizin reel sektör üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla ihracat reeskont kredi limiti 500 milyon dolardan 1 milyar dolara yükseltilmiştir.

Likidite destekleri, daha çok piyasadaki döviz ve TL sıkıntısını gidermek ve bankaların mali durumlarını güçlendirmeye yönelik olarak uygulanan tedbirlerdir.

Türkiye'de 2008 global kriz döneminde bankacılık sistemine yönelik bir nakit önlem paketine ihtiyaç duyulmamıştır. Bunun en önemli nedeni Türkiye'nin benzer bir paketi, 2001 yılında yaşanan krizin ardından kamu bütçesine ağır bir yük getirmiş olmasına rağmen uygulamış olmasıdır. Diğer bir ifade ile, global kriz esnasında ülkelerin finans piyasalarına yönelik getirdiği kurtarma paketleri Şubat 2001 krizi sonrasında Türkiye'de zaten uygulanmıştır.³¹ Uygulamaya konulan paketler daha çok reel sektörü kapsayıcı biçimde hazırlanmıştır.

2.2.2. Vergi İndirimleri ve İstihdam Destekleri

Küresel kriz esnasında, J. M. Keynes'in görüşleri doğrultusunda hükümetlerin krizlerde daha çok rol almaları ve maliye politikası araçlarını kullanarak özellikle talep

²⁹ Tefik Bilgin, "BDDK 2010 Yılı Bütçesi Sunum Konuşması", 2009, <http://www.bddk.org.tr>, (03.01.2012).

³⁰ Pelin Ataman Erdönmez, "Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi", **Bankacılar Dergisi**, S.68, 2009, ss.96-97.

³¹ Durmuş Yılmaz, "Küresel Mali Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri: Nasıl Başladı, Hangi Aşamadayız?" **TCMB**, Aralık 2008, Ankara, s.9.

artırıcı politikalar uygulamaları konusunda genel bir mutabakat sağlanmıştır. Bu tür önlemler başta ABD olmak üzere birçok ülkede uygulanmıştır.³² Bu kapsamda Türkiye kriz esnasında birtakım vergi kolaylıkları getirmiştir. Getirilen bazı vergi indirimleri şunlardır:³³

a) Kamuoyunda Varlık Barış Yasası olarak bilinen, yurtdışındaki varlıkları yurtiçine getirmeyi teşvik etmek için vergi indirimleri ve vergi muafiyetleri uygulamaya konulmuştur.

b) 2008 tarihi öncesindeki vergi borçlarının onsekiz ay süreyle %3 faizle taksitlendirilmesi imkânı getirilmiştir.

c) Gerçek kişilere kullanılan kredilerdeki Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF) kesintisi oranı % 15'ten %10'a düşürülmüştür.

d) Özel İletişim Vergisi %15'ten %10'a düşürülmüştür.

e) Hisse senedi alım satımlarda uygulanan %10'luk stopaj oranı kaldırılmıştır.

f) Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) oranlarında indirimlere gidilmiştir.

İstihdam yaratıcı politika önlemlerinin etkinliğinin, yurtiçi ekonominin içinde bulunduğu makroekonomik ortamdan ayrı değerlendirmenin mümkün olmadığı açıktır. Ne yazık ki, Türkiye ekonomisinde 2001 krizi sonrasında etkin olan makroekonomik politikaların genelinde, doğrudan istihdamı artırma amacı güdülmemektedir. 2001 krizi sonrasında yaşanan yüksek büyüme oranlarına rağmen yüksek işsizlik oranları görülmüştür.³⁴

2008 krizinde hükümet istihdama yönelik birtakım çözüm önerileri getirmiştir. Uygulamaya konulan bazı istihdam destekleri şunlardır.³⁵

a) İşsizlik ödeneğinin %11 oranında artırılması

b) Genç ve kadın istihdam teşvikinin süresinin uzatılması

³² Ömer Faruk Çolak, "Krizi Çözmede Maliye Politikaları Nasıl Kullanılmalı?", İşveren Dergisi, Mart 2009, http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=2330&id=109, (11.03.2012).

³³ Hazine Müsteşarlığı, "Küresel Mali Krize Karşı Politika Tedbirleri", Ağustos 2009, http://www.hazine.gov.tr/doc/Guncel/Politika_Tedbirleri.pdf, (07.03.2012), ss.5-6.

³⁴ Hakan Ercan – Erol Taymaz – Erineç Yeldan, "Kriz ve Türkiye: Kriz Tedbirlerinin Etki Değerlendirilmesi", **Uluslararası Çalışma Örgütü**, Ankara, 2010, ss.11-37.

³⁵ Hazine Müsteşarlığı (2009), a.g.e., ss.7-9.

c) Mevcut istihdamın üzerinde yaratılacak ilave istihdam için prim desteğinin sağlanması

d) Aktif işgücü programlarının güçlendirilmesi konusundaki analitik çalışmalar kapsamında; il istihdamı ve Mesleki Eğitim Kurulları'nın etkinliği artırılması

Yukarıdaki önlemlerin dışında ayrıca, 2008-2009 yıllarında İşsizlik Sigortası Kanunu'na geçici bir madde eklenerek kısa çalışma ödeneğinden yararlanma süresi 3 aydan 6 aya çıkarılmış ve ödeme miktarı %50 artırılmıştır. Kriz önlemleri kamu maliyesi üzerinde ek maliyetler oluşturmuştur.³⁶

Krizin aşılmasında sağlam bir kamu finansmanı yapısının önemi ortaya çıkmıştır. Bütçe disiplini ve düşük kamu borçlanma gereksinimi bir yandan kaynakların tahsisini sağlarken diğer yandan uygulamanın başarı şansını artırmaktadır.³⁷

2.2.3. Yatırım Destekleri ve Diğer Teşvikler

Belirsizliğin ve riskin önemli ölçüde yükseldiği kriz dönemlerinde firmalar kapasite indirimine giderken yeni yatırım yapmaktan da kaçınırlar. Bu nedenle kriz ortamında sağlanan teşviklerin etkilerinin, normal dönemlere kıyasla sınırlı kalacağını öngörmek yanlış olmayacaktır. Bugün yaşamakta olduğumuz kriz ortamında ülkelerin karşı karşıya kaldıkları ekonomik küçülmede, talebe bağlı olarak üretimin azalmasının ve yeni yatırımların yapılmamasının etkisi vardır. Bu durum beraberinde işsizlik oranlarında önemli artışlar getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında, firmaları yeni yatırım yapmaya teşvik edecek sistemlerin kriz dönemlerinde etkileri azalmasına rağmen önemleri artmaktadır. 2009'da Türkiye'de yeni bir teşvik sistemi hayata geçirilmiştir. Sektörel, bölgesel ve büyük proje bazlı yeni teşvik sistemi oldukça geniş kapsamlıdır. Teşvik sistemiyle devlet bazı bölgeleri ve sektörleri ayrıma tabi tutmuştur. Buna göre devlet, önceliği olan bölgelere ve sektörlerle indirimli kurumlar vergisi uygulanmak suretiyle destek çıkmıştır.³⁸

³⁶ Bilal Karakurt, "Küresel Mali Krizi Önlemede Maliye Politikasının Rolü ve Türkiye'nin Krize Maliye Politikası Cevabı", **Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.24, S.2, 2010, s.190.

³⁷ BDDK, "Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi", Eylül 2010, s.83.

³⁸ Alper Karakurt, "Küresel Kriz Ortamında Yatırım Teşvikleri", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.65, S.2, 2010, ss.155-160.

Bunun yanında devlet reel sektörü desteklemek için birtakım yatırım destekleri vermiştir. Yatırım desteklerinin bir kısmı şunlardır:³⁹

a) İmalatçı esnaf ve sanatkârlara sıfır faizli kredi desteği verilmiştir.

b) Organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinin inşaatlarının yapılması için Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından verilen kredilerin yıllık faiz oranları düşürülmüştür.

c) Yatırım ve istihdamın teşvikine ilişkin kanunun gelir vergisi, sigorta primi ve enerji desteği teşviklerinden yararlanma süresi bir yıl uzatılmıştır.

Bunların dışında getirilen diğer teşviklerin bir kısmı ise; Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri'nin kullandığı düşük faizli tarım kredilerinin vadelerinin uzatılması ve Eximbank'ın kullandığı 1 yıla kadar vadeli TL kredilerin faiz oranları 24 Mart 2009 tarihinde 2 puan indirilerek, bu kredilerde yapılan indirimin %5'e ulaşması olmuştur. Ayrıca Ar-ge şirketlerinin teşvik yasasından yararlanmanın önünü açılmıştır.⁴⁰

2.3. 2008 KRİZİNDE TÜRKİYE'NİN GÜÇLÜ VE ZAYIF YÖNLERİ

Yeniden yapılandırmanın ve makroekonomik istikrarın sağlanmasının olumlu etkileri 2002 yılından itibaren görülmeye başlamıştır. Serbest kur ve örtük enflasyon hedeflemesi politikası finansal fiyatlarda istikrar sağlamıştır. Merkez Bankası'nın bağımsızlığı ve enflasyonla mücadeleye odaklanması, sıkı maliye politikası ve yüksek faiz dışı fazla hedeflerinin tutturulması ekonomik birimlerin beklentilerini ve makro dengeleri olumlu etkilemiştir. Dünya genelindeki koşulların iyileşmesinin etkisiyle ekonomik istikrar sağlanmış, bankacılık kesimi de bu gelişmelerden olumlu etkilenmiştir. Buna paralel olarak sektörün mali bünyesinin iyileştirilmesi için önemli bir fırsat doğmuştur.⁴¹

Türkiye ekonomisinin makroekonomik dengeleri 1998-2008 dönemleri itibariyle incelendiğinde, yurtiçi talebe dayalı bir büyüme yapısının olduğu görülmektedir. Söz konusu büyüme yapısı, yurtiçi tasarrufların seviyesinin düşük olması neticesiyle dış kaynaklara bağımlı bir yapı içinde gelişmiştir. 2001 krizini izleyen dönemde uygulanan ekonomik istikrar paketi ile bir taraftan makroekonomik istikrarın sağlanması diğer

³⁹ Müslüme Narin – Aslı Özer, “Küresel Krizin Reel Sektör Üzerine Etkileri: Türkiye İmalat Sanayi”, **Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi-1**, Malatya, 2010, ss.1112-1114.

⁴⁰ Narin – Özer, a.g.e., ss.1114-1116.

⁴¹ DPT, “Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Finansal Hizmetler Özel İhtisas Komisyon Raporu”, Ankara 2007, s.3.

tarafından da ekonomideki yapısal reformların gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Uygulanan ekonomik istikrar programı sonucu büyüme yeniden tesis edilmiş, enflasyon uzun yıllardan sonra tek haneli seviyelere indirilmiş ve kamu borç stokunun milli gelir içindeki payı düşürülerek borçların sürdürülebilirliği sağlanmıştır.⁴²

Tablo.12.Kriz Esnasında Ulusal ve Uluslararası Ortam

ULUSLARARASI ORTAM	
Uluslararası Konjonktür:	Daralıyor
Global İşsizlik:	Artıyor
Küresel Cari Açık ve Fazlası:	Artıyor
Gelişmekte Olan Ülkelere Sermaye Akımı:	Artıyor
Emtia Fiyatları:	Artıyor
Küresel Enflasyon:	Düşüyor
ULUSAL ORTAM	
Siyasi İstikrar:	Güçlü
Dış Denge:	Bozuluyor
Mali Disiplin:	Düzeliyor
Fiyat İstikrarı:	Düzeliyor
Ulusal Konjonktür:	Düşüyor
Dış Borç Stoku:	Artıyor
Yabancı Para Karşısında TL'nin Değeri:	Değerli
Sermaye Çıkışları:	Artıyor
Tüketici Güveni:	Düşüyor
İşsizlik Oranı:	Artıyor

Kaynak: Mehmet Şahin – Özge Uysal, “The Effect Of The Global Crisis On Turkish Economy And Existing Fiscal Policies For This Crisis”, ed. Lubor Lacina-Petr Rozmahel- Antonin Rusek, **Financial Crisis: Institutions And Policies**, Czech Republic, 2010, p.126.

Kriz sırasında uluslararası ekonomik ortam olumsuz seyretmektedir. Tablo-12’de de görüleceği üzere, genel olarak, küresel ölçekte ekonomik veriler olumsuz seyretnmiştir. Türkiye ekonomisine ait verilerin de pek iç açıcı olduğu söylenemez. Özellikle bu dönemde işsizlik oranlarının yükselmesi, sermaye çıkışlarının yaşanması, tüketici güveninin düşmesi Türkiye ekonomisi için dezavantajdır. Fakat Türkiye ekonomisinin küresel krize

⁴² Aziz Konukman – Rahmi Aşkın Türel, “Krizin Türkiye Ekonomisine Yansımaları ve Geleceğe İlişkin Düşünceler”, **Ekonomik Yaklaşım**, C.21, S.25, 2010, ss.105-106.

girerken en büyük avantajlarından birisi siyasi istikrardır. Bunun yanında, uzun yıllar çözümediğimiz mali disiplin ve fiyat istikrarının sağlanmış olması önemli avantajlardır.

Türkiye 2008 krizinin küresel bir nitelik kazanmasından daha önce bozulmaya başlayan iktisadi konjonktürünü tersine çevirebilecek güven tedbirlerini yerine getirme konusunda geç kalmıştır. Büyümenin yavaşladığı ve kriz olmasa da Türkiye ekonomisinin çok sağlıklı olduğunu söyleyemeyiz. Birçok ülkenin aksine finans kanalından etkilenmeyen Türkiye, yine de ciddi ölçüde daralma göstermiştir. Türkiye 2001 krizinden sonra gerçekleştirdiği mali disiplin ve bankacılık sektörünün yeniden düzenlenmesi gibi konulardaki reformlardan elde ettiği başarıyı başka alanlara yeterince taşıyamamıştır.⁴³

3. 2001 VE 2008 KRİZİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Türk finans sektörünün önemli bir ayağını teşkil eden bankacılık sektörünün gelişimini ortaya koymak için çeşitli göstergelerden yararlanmak, sektörün değerlendirilmesinde önem arz etmektedir. Bu çerçevede, sektörün temel finansal verileri yardımıyla konuya açıklık kazandırılacaktır.

3.1. 2000 SONRASI DÖNEMDE YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE OLUMLU YANSIMALARI

Türk bankacılık sektöründe 2001 krizi sonrası yapılan kapsamlı düzenlemeler sonucu finansal fiyatlarda istikrar sağlanmıştır. Kredi sınırları ve standart oranlarının hesaplanmasında Avrupa Birliği düzenlemelerindeki öz kaynak tanımı yapılmıştır. Bu gelişmeler sektöre olan güveni artırmıştır.⁴⁴

Bir ülkenin ekonomik performansı ile o ülkenin bankacılık sektörü arasında güçlü bir ilişki vardır. Ekonomiyi besleyen en önemli kaynak sermayedir. Bankacılık sektörü sermayeyi harekete geçiren en iyi güçtür. Türkiye, 2001 krizi öncesinde dönemlerde bankacılık sistemi açısından oldukça yetersizdi. Esasen, 1980 sonrası yaşanan ekonomik krizlerde de, bankacılık sistemindeki yetersizliklerin önemli payı vardır. 2001 krizi

⁴³ Müge Adalet – Sumru Altuğ, “2001 ve 2008 Krizlerinin Karşılaştırılması”, Ekonomik Araştırma Forumu Politika Notu, http://eaf.ku.edu.tr/sites/eaf.ku.edu.tr/files/eaf_pn1008.pdf, (16.02.2012), s.5.

⁴⁴ Okan Güray Bülbül-Furkan Emirmahmutoğlu, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Etkisi: Türk Bankacılık Sektörü Örneği”, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.12, S.1, 2010, s.216.

sonrasında Türk bankacılık sektörü daha iyi bir izleme ve denetleme mekanizması kurmuştur. Bu gelişme, yabancı finans yatırımcıları için de güven veren bir gelişmedir. Basel-II kriterleri de güçlü bir bankacılık sisteminin oluşmasında etkili olmuştur.⁴⁵

Finansal aracılık fonksiyonunu yerine getiren kurumların başında bankacılık sektörünün geldiğini daha önceki açıklamalarımızda ifade etmiştik. Doğal olarak finans sektörü içinde en büyük istihdamı da bankacılık sektörü sağlamaktadır. Küresel kriz esnasında başta ABD olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde finans kesiminde istihdam düşüşleri yaşanırken Türkiye’de bankacılık sektöründe istihdam düşüşü yaşanmadığı, aksine bankaların personel alımına gittiği görülmektedir. Tablo-13’ten de görüleceği üzere, 2001 krizinden sonra bankacılık sektöründe istihdam artışı yaşanmıştır.

Tablo.13. Bankacılık Sektöründe İstihdam

	2002	2009	2010
Mevduat bankaları	118.329	167.064	173.134
Kamu bankalar	40.159	44.856	47.235
Özel bankalar	66.869	82.271	83.633
Fondaki bankalar	5.886	261	252
Yabancı bankalar	5.416	39.676	42.014
Kalkınma ve yatırım bankaları	4.942	5.339	5.370
Toplam	123.271	172.403	178.504

Kaynak: TBB, “Bankalarımız 2010”, No.276, Mayıs 2011, s.28.

2008 krizi sürecinde gelişmiş ülkelerdeki birçok banka zarar açıklamıştır. Aynı zamanda IMF dünya genelinde banka kayıplarının 2010 yılı için 2,3 trilyon dolara ulaştığını ifade etmiştir. Küresel ekonomik krizin Türkiye’de hissedilmeye başladığı 2008 sonrası, tek haneli enflasyona geçiş ve faiz oranlarının azalması, özellikle net faiz marjları ve menkul kıymet faiz gelirlerinin artmasıyla bankalar rekor kar rakamları açıklamışlardır.⁴⁶

⁴⁵ Mevlüt Karabıçak, “Küresel Krizleri Tetikleyen Nedenler ve Küresel Krizin Türkiye Boyutu”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.15, S.3, 2010, ss.262-263.

⁴⁶ Muharrem Afşar, “Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.6, No.2, Ekim 2011, s.168.

Küresel likidite koşulları, AB'ye tam üyelik sürecinde yaşanan olumlu gelişmeler, IMF ile yürütülen Stand-By anlaşması çerçevesinde faiz dışı fazla hedefine hükümet tarafından uyulmaya çalışılması, piyasalarda oluşan görece güven ortamı, kamu borç yükü ve faiz oranlarındaki gerilemeler, makroekonomik ortamı olumlu yönde etkilemiştir.⁴⁷

3.2.KÜRESEL KRİZDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN MALİ YAPISI

Küresel Finansal krizin, Türk bankacılık sektöründe şu ana kadar ciddi bir bozulma yaratmamasının temel nedeni, 2001 krizinden sonra getirilen yeni düzenlemelerdir. Bu kapsamda, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, bankacılık kesiminin açık pozisyonlarına, likidite ve sermaye yeterlilik oranlarına çok sıkı sınırlamalar getirilmiştir. Türk bankacılık sisteminin 2001 krizinden sonra ki bu yapısı dolayısı ile diğer gelişmekte olan ülkelere göre krize hazırlıklı girdiği söylenebilir.⁴⁸

Tablo.14. Bankacılık Sektörü Temel Finansal Verileri

Milyon TL	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011 Temmuz
Toplam Aktifler	212.681	249.688	306.439	406.909	499.731	581.606	732.536	834.014	1.006.671	1.159.185
Özkaynaklar	25.699	35.538	45.963	54.687	59.537	75.850	86.424	110.887	134.545	140.047
Toplam Mevduat	137.973	155.312	191.065	251.490	307.647	356.865	454.599	514.620	617.037	666.004
Toplam Krediler	48.981	66.222	99.342	156.410	218.987	285.616	367.445	392.621	525.851	627.659
Dönem Net Karı	2.905	5.608	6.452	5.965	11.364	14.859	13.421	20.182	22.119	11.961
Sermaye Yeterliliği oranı(%)	25,12	30,93	28,24	23,73	21,9	18,94	17,99	20,62	18,97	17,01

Kaynak: Maliye Bakanlığı, “Yıllık Ekonomik Rapor 2010”, 2010, s.139.

Kriz sonrası finansal istikrarın güçlenmesi ve sistemin daha sağlıklı bir yapıya kavuşmasıyla, sektör gelişmeye devam etmiştir. Bankacılık sektörünün toplam aktifleri 2009 yılı sonu itibariyle 2008 yılına göre yaklaşık %14 artarak 834 milyar TL'ye yükselmiştir. 2009 yılı sonu itibariyle sektörün toplam kredileri, 2008 yılına göre yaklaşık

⁴⁷ Mehmet Hüseyin Bilgin – Fikret Kartal, “Türkiye’de Enflasyon ve Bankacılık Sektörü Kredileri: 2002-2008 Dönemi Üzerine Bir İnceleme”, **Maliye Finans Yazıları**, Yıl.23, S.85, Ekim 2009, s.71

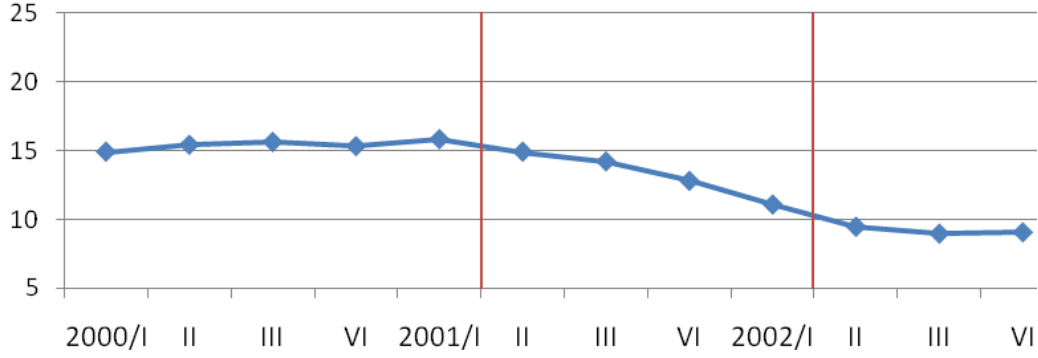
⁴⁸ Abdullah Takım, “Küresel Krizin Türkiye’de Finansal Kesim Üzerindeki Etkileri”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C.10, S.35, 2011, s.348.

%7 artarak 392 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bunun yanında Tablo-14 de inceleneceği gibi bankacılık sektörünün karlılığı kriz sırasında da devam etmiştir. 2008 yılında bankacılık sektörünün karlılığında çok az bir düşüş görülse de, sektör 2009 yılında karlılığını artırmıştır. Yine kriz döneminde özkaynakların güçlü görünümü sektörün dayanıklılığını ortaya koymaktadır.

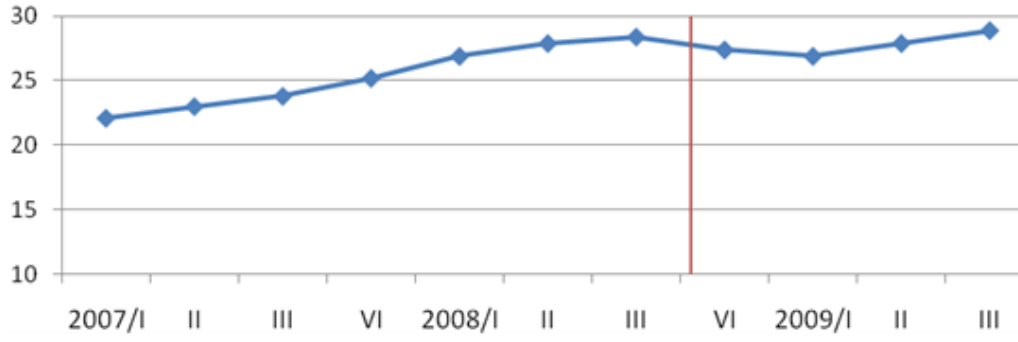
2001 krizi öncesinde ticari bankaların portföylerinde önemli ölçüde devlet iç borçlanma senedi (DİBS) vardı. 1993'de %5,5 olan bu oranın 2001 krizinden önce %19 dolaylarına yükseldiği bilinmektedir. Buna rağmen esnek para politikasının da desteği ile kriz öncesi bu oran istikrarlı kalmış, özel kesim kayda değer bir kredi sıkışması ile karşı karşıya kalmamıştır. Fakat 2001 krizinde ve sonrasında ciddi bir kredi sıkışması yaşandığı Şekil-9'da da görülebilir. Ticari bankalar kesiminin 1999-2001'de maruz kaldığı şoklar dolayısıyla özel kredilerin canlanması uzun zaman almıştır. 2008-2009 krizin de ise durum daha farklıdır. Kamu açıklarının 2002-2007 döneminde köklü bir biçimde daraltılması sonucunda ticari bankaların özel kesimi fonlama imkanı artmıştır. Kredi genişlemesi 2008'in üçüncü çeyreğine kadar sürmüştür. Neticede kriz süresince ne özel krediler/GSYİH ne de reel kredi hacmi kayda değer bir düşüş göstermiştir.⁴⁹

⁴⁹ Oktar Türel, "Türkiye'de 1994, 2001 ve 2008-9 Ekonomik Krizlerinin Karşılaştırılması Analizi", **Ekonomik Yaklaşım**, C.21, S.75, 2010, ss.43-44.

2001 Krizi



2008-2009 Krizi

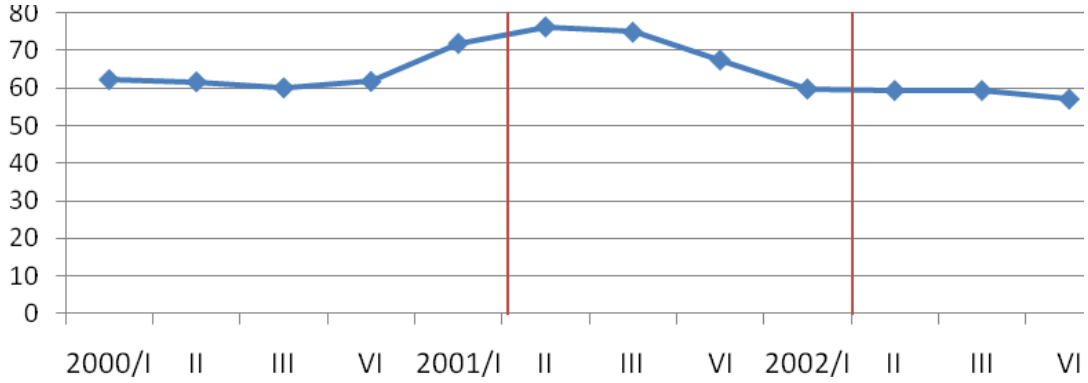


Şekil.9. Özel Sektöre Açılan Ticari Banka Kredileri/GSYİH(%)

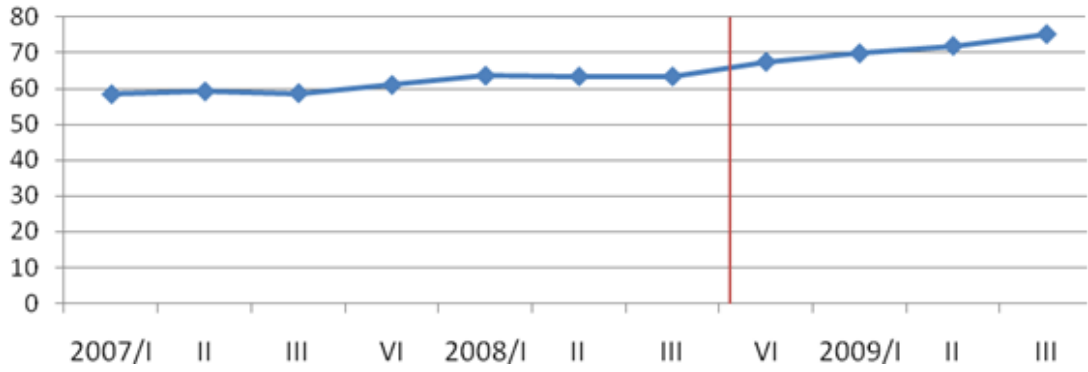
Kaynak: Oktar Türel, “Türkiye’de 1994, 2001 ve 2008-9 Ekonomik Krizlerinin Karşılaştırılması Analizi”, Ekonomik Yaklaşım, C.21, S.75, 2010, s.70.

Ticari bankaların toplam varlıklarının GSYİH’a oranına baktığımızda ise 2001 krizinde bu oranın daha istikrarsız olduğunu söyleyebiliriz. Şekil-10’da da görüleceği üzere bu oran 2001 krizinde sonra düşmeye başlamış. 2008 krizinden sonra ise herhangi bir ticari varlık erimesi söz konusu olmamıştır.

2001 Krizi



2008-2009 Krizi



Şekil.10. Ticari Bankaların Toplam Varlıkları/GSYİH(%)

Kaynak: Oktar Türel, “Türkiye’de 1994, 2001 ve 2008-9 Ekonomik Krizlerinin Karşılaştırılması Analizi”, Ekonomik Yaklaşım, C.21, S.75, 2010, s.71.

Makro ekonomik istikrarsızlık Türkiye ekonomisinin uzun yıllardan beri temel ekonomik sorunlarının başında gelmektedir. Var olan yapısal ve mali sorunlar finansal kırılganlığın temel sebeplerindedir. Fakat para politikası şimdi fiyat istikrarını hedefleyen bir yapı içinde takip ediliyor ve bağımsız bir Merkez Bankası tarafından yönetiliyor. Bankalar 2001’e nazaran daha sağlam bilançolara sahiptir. Düzenleme ve denetim daha sıklıdır.⁵⁰

⁵⁰ Dani Rodrik, “The Turkish Economy After The Global Financial Crises”, **Ekonomi-Tek**, Vol.1, No.1, January 2012, p.42.

3.3. FİNANSAL SAĞLAMLIK ENDEKSİ

Finansal sağlamlık endeksi, bankacılık sektörünün finansal yapısının sağlamlığının ne yönde hareket ettiğine ilişkin bir bileşik gösterge oluşturmak amacıyla hesaplanır. Bankacılık sektörünün finansal sağlamlığının ve kırılma noktalarının genel hatlarıyla tespit edilebilmesi ve tek bir göstergede özet bir şekilde izlenebilmesi amacıyla, seçilmiş bazı oranlardan yararlanılarak bir endeks oluşturulmuştur. Seçilen oranlar öncelikle, aktif kalitesi, likidite riski, kur riski, faiz riski, kârlılık ve sermaye yeterliliğidir. Seçilen bu oranlar endekse dönüştürülmekte, sonraki aşamada ise endekslerin ortalaması alınarak finansal sağlamlık endeksi oluşturulmaktadır.⁵¹

Aktif Kalitesi: Kredi riski ödenmeme veya geç ödemediği için net kar ve özvarlığın piyasa değerindeki olası değişimidir. Bankalar geri ödenmeyen krediler için karşılık ayırarak bu karşılıkları net faiz gelirinden düşmektedirler. Bu da, bankaların karını azaltıcı bir etki yaratmaktadır.⁵²

Likidite: Likidite, yükümlülüklerin ve takas borçlarının istenildiğinde ödenebilmesi anlamına gelmektedir. Likidite bankacılıkta birincil önem taşıyan hususlardan biri olarak kabul edilmektedir. Uzun dönemde bankanın başarısı, diğer bir deyişle mali bünyenin gücü likidite ile ölçülmektedir. Bankaların likidite sıkışıklığına girerek ödeme gücüne düşmeleri likidite riski olarak açıklanmaktadır. Bu nedenle, likidite yönetimi likidite ve faiz riskini yakından takip etmektedir.⁵³

Kur Riski: Bankalar, döviz temelinde pozisyon aldıklarında kur riski ile karşılaşmaktadırlar. Döviz kurundaki beklenmedik değişimler, banka bilançolarında bulunan döviz kalemlerinin piyasa değerlerine yansımaktadır. Burada, bankaların gelecekteki getirilerinin dövizdeki dalgalanmalar sonucu değişebilme olasılığı ifade edilmektedir. Kur riski, yabancı para aktifleri ile yabancı para pasiflerinin birbirine eşit olmadığı bilançolarda görülen bir risktir. Aradaki farkın nedeni bankaların kur beklentilerine bağlı olarak kar sağlama talebidir. Bu durumda, hem kar hem de zarar söz konusu olabilmektedir. Zarar olasılığı nedeni ile asıl amaç kayıp miktarını minimum

⁵¹ TCMB, “Finansal İstikrar Raporu”, S.1, Ağustos 2005, s.132

⁵² Serdar Karaca – Ahmet Uğur, “Türkiye’deki Bankacılık Sektöründe Risk ve Karlılık Analizi”, **MÖDAV**, S.3, 2008, s.126.

⁵³ Esin Okay, “Türk Bankacılık Sektöründe Risk ve Kriz”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**, S.2, Aralık 2002, s.113-114.

düzeyde tutabilmektir. Bu yüzden, bankalar döviz pozisyonlarını sürekli olarak kontrol altında tutmak zorundadırlar.⁵⁴

Faiz Riski: Bankaların temel fonksiyonu, tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları kredi olarak kullandırmak ve mevduata ödedikleri faiz ile kredi faizleri arasındaki farktan kazanç sağlamaktır. Bir bankanın net faiz marjının yüksek olması, fon toplama/kredi verme faaliyetlerinden sağladığı karlılığın yüksek olduğunu gösterecektir. Dolayısıyla, net faiz marjı, aracılık karlılığının ölçütü olarak da kullanılmaktadır. Ayrıca net faiz marjı bankanın maruz kaldığı faiz oranı riskini de göstermektedir. Faiz oranı riski, kısa vadeli borç alınmasından ve uzun vadeli borç verilmesinden kaynaklanan vade uyumsuzlukları nedeniyle ortaya çıkmaktadır.⁵⁵

Karlılık: Karlılık, bir bankanın var olma sebebi olmasının yanı sıra bankanın üstlenebileceği riski veya sermayesini arttırabilme kapasitesini gösteren önemli bir sonuçtur. Karlılık riski olarak tanımlanan kavram gerçekte, banka yönetiminin bankanın gelir kaynaklarını iyi belirleme, bankacılık faaliyetlerini yüksek getirili alanlara aktarabilme yeteneği ve esnekliğidir. Bankalar karlı çalışıyor gibi görünmelerine rağmen bir bankanın karlılık riskinin ölçümünde, bankanın reel olarak yeterince kar edip etmediğine bakılır. Bu amaçla bankaların karlarının aktif büyüklükleri ve sektörün karlılık ortalaması ile bankaların durumunun karşılaştırılması gereklidir.⁵⁶

Sermaye Yeterliliği: Sermaye, ticari işletmeler açısından kredi verenleri koruyucu bir unsur olmanın yanı sıra finansal işlemlerde alternatif bir kaynak olma özelliği de gösterir. Bankalarının çalışma konuları gereği, kaynakların kullanım biçimi ve yerleri sonucu bu risk unsuru önem kazanmaktadır. Bu nedenle, ihtiyaç duyulan sermaye miktarı, aktif ve pasif kalemlerin kompozisyonuna, nakit akışlarının karlılığına, yönetimin kalitesine ve özellikle rekabet açısından bankanın içinde bulunduğu ortama bağlıdır.⁵⁷ Son yıllarda bankacılık faaliyetlerinin artan bir hızla uluslararası alana yayılması sermaye yeterliliği kavramını ön plana çıkarmıştır. Öyle ki bankalar eskiden aktif büyüklüklerine göre sıralanırken bugün sermaye yeterliliği en önemli ölçüt haline gelmiştir.⁵⁸

⁵⁴ Okay, a.g.e., s.109

⁵⁵ Adem Anbar - Değer Alper, "Bankaların Türev Ürün Kullanım Yoğunluğunu Etkileyen Faktörlerin Kullanılması", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, S.50, Nisan 2011, s.84-85.

⁵⁶ Karaca – Uğur, a.g.e., s.125

⁵⁷ Karaca – Uğur, a.g.e., s.125

⁵⁸ Okay, a.g.e., s.116

2001 krizi sonrasında uygulamaya konulan para politikası stratejileri ve bu stratejilerde finansal istikrara yönelik olarak gerçekleştirilen uygulamaların 2002-2010 dönemi boyunca finansal istikrar üzerindeki sonuçlarını finansal sağlık endeksiyle incelediğimizde, Şekil-11’de de görüleceği üzere, endeksin söz konusu dönem boyunca dalgalı bir seyir izlediği görülür. 2002 yılından sonra artmaya başlayan endeks, genel olarak ortalama değerin üzerinde seyretmiştir. Dolayısıyla 2001 krizi sonrası dönemde Merkez Bankasının fiyat istikrarı hedefine odaklanması ve enflasyonun tek haneli seviyelere düşürülmesi finansal istikrarı olumlu yönde etkilemiştir. Finansal sağlık endeksi, özellikle küresel krizin etkilerinin hissedilmeye başlandığı 2008 yılında, önceki yıllara göre daha düşük değerler almıştır. 2009 ve 2010 yıllarında endekste belirli bir artış olmakla birlikte dalgalı seyrinde herhangi bir değişiklik olmamıştır.⁵⁹

Endeks küresel kriz sürecinde de ortalamanın üzerinde seyretmiştir. Endeks 2008 yıl sonu seviyesinden özellikle faiz riski, karlılık ve likidite alt endekslerindeki azalışlara bağlı olarak düşüş göstermişse de 2009 yılı içerisinde yüksek seviyesini korumuştur.⁶⁰

Bununla birlikte, özellikle son dönemde, iç ve dış talep arasındaki farkın belirginleşmesi, tüketici kredilerinin hızlanması ve artan cari açık, finansal istikrara yönelik riskleri artırmıştır. Dolayısıyla önümüzdeki dönemde finansal istikrarın sağlanabilmesi için, Merkez Bankası tarafından alınan önlemlerin yanı sıra, diğer otoriteler tarafından da finansal piyasalara yönelik yeni düzenlemelerin yapılması kritik öneme sahiptir.⁶¹

⁵⁹ Doğan – Tunalı, a.g.e., ss.75-76.

⁶⁰ TCMB, “Yıllık Rapor 2009”, 2010, s.43.

⁶¹ Doğan – Tunalı, a.g.e., s.76.



Şekil.11. Finansal Sağlamlık Endeksi

Kaynak: TCMB, “Finansal İstikrar Raporu” Sayı:10, Mayıs 2010, s.83.

Sonuç olarak Türkiye'nin yakın dönemde geçirmiş olduğu iki büyük kriz olan 1994 ve 2001 krizleri öncelikle finans piyasalarında başlayıp en çok mali sektörü olumsuz etkilemiş olmasına rağmen, 2008 yılında etkileri görülmeye başlayan küresel kriz daha çok reel sektörü etkilemiş olup bankacılık sektörünü nispeten daha az etkilemiştir.⁶² Diğer bir deyişle, mali krizin etkileri daha çok reel sektörle sınırlı kalmıştır.

3.4. 2001 KRİZİ İLE 2008 KRİZİNİN BANKACILIK ORANLARI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmanın bu kısmında, Türk bankacılık sektörünün 2001 ve 2008 kriz ortamında zayıf ve güçlü yönleri analiz edilmeye çalışılarak, karşılaştırılmalı bir örneği sunulacaktır. Bu şekilde 2002 yılından itibaren ekonomide yaşanan gelişmelerin bankacılık sektörü üzerindeki etkileri ortaya konulacaktır. Bu kapsamda Türk Bankacılık Sektörü'nün durumu, finansal oranlardan (aktif kalitesi, likidite, karlılık, gelir-gider yapısı ve sermaye yeterliliği) hareketle yorumlanacaktır. Söz konusu oranlar, 2000-2005 ve 2006-2010 dönemi olmak üzere iki alt döneme ayrılarak incelenecektir.

⁶² Ali Ünal – Hasan Kaya, “Küresel Kriz ve Türkiye”, **Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi**, İstanbul, Ocak 2009, ss.10-11.

Tablo-15 ve Tablo-16 bankacılık sektörünün finansal sağlamlığını ve risklerindeki gelişmeleri yansıtacak finansal göstergeler yer almaktadır. Söz konusu göstergeler seçilirken, Türk bankacılık sektöründe yaşanan krizleri en iyi yansıtacak oranlar olmasına dikkat edilmiştir.

Tablo.15. Türk Bankacılık Sisteminde Mali Oranlar (2000-2005 %)

Türk Bankacılık Sistemi	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Aktif Kalitesi %						
Toplam Krediler / Toplam aktifler	32,8	21,9	26,5	28,0	33,7	38,6
Net Takipteki Krediler /Top. Krediler	11,5	19,9	6,6	1,4	0,7	0,5
Duran Aktifler / Toplam Aktifler	14,8	12,6	10,3	8,1	7,4	5,3
Likidite %						
Likit Aktifler / Toplam Aktifler	32,1	32,2	34,3	38,8	37,4	39,9
Likit Akt./(Mevduat+Mevd.Dışı Kay.)	37,9	37,8	43,5	51,5	49,5	52,3
Karlılık %						
Net Kar / Toplam Aktifler	-3,1	-6,6	1,1	2,2	2,1	1,4
Net Kar / Özkaynaklar	-72,8	-76,5	9,2	15,8	14,0	10,6
Gelir-Gider Yapısı %						
Faiz Gelirleri / Toplam Gelirler	94,3	111,8	86,2	76,3	82,4	80,5
Faiz Giderleri / Toplam Giderler	71,1	78,5	76,5	72,1	67,4	62,1
Net Faiz Geliri / Toplam Aktifler	3,8	6,2	4,3	3,5	5,3	4,0
Sermaye Yeterliliği %						
Özkaynaklar / Toplam Aktifler	7,3	9,0	12,1	14,2	15,0	13,5
Sermaye Yeterliliği Oranı	9,3	20,8	25,12	30,93	28,24	23,73

Kaynak: TBB

Tablo.16. Türk Bankacılık Sisteminde Mali Oranlar (2006-2010 %)

Türk Bankacılık Sistemi	2006	2007	2008	2009	2010
Aktif Kalitesi %					
Toplam Krediler / Toplam aktifler	45,0	50,0	52,0	47,7	52,9
Net Takipteki Krediler /Top. Krediler	0,3	0,4	0,7	0,8	0,6
Duran Aktifler / Toplam Aktifler	4,2	4,1	3,5	3,5	3,1
Likidite %					
Likit Aktifler / Toplam Aktifler	39,6	37,1	26,6	33,0	32,8
Likit Akt./(Mevduat+Mevd. Dışı Kaynak)	51,3	46,4	32,5	40,9	40,6
Karlılık %					
Net Kar / Toplam Aktifler	2,3	2,6	1,8	2,4	2,2
Net Kar / Özkaynaklar	18,9	19,5	15,4	18,3	16,5
Gelir-Gider Yapısı %					
Faiz Gelirleri / Toplam Gelirler	82,2	83,1	86,3	84,1	80,2
Faiz Giderleri / Toplam Giderler	69,9	71,6	72,0	66,1	60,2
Net Faiz Geliri / Toplam Aktifler	3,8	4,1	3,6	4,1	3,5
Sermaye Yeterliliği %					
Özkaynaklar / Toplam Aktifler	12,0	13,1	11,7	13,3	13,4
Sermaye Yeterliliği Oranı	21,9	18,94	17,99	20,62	18,97

Kaynak: TBB

Aktif Kalitesi bankalar açısından son derece önemli bir kavramdır. Aktif kalitesi, ödünç verilen fonların geri dönüşünün bir göstergesidir. Aktif kalitesi içerisinde de kredilerin kalitesini yansıtan oranlar ayrı bir önem taşımaktadır. Bankacılık sektörünün krizler sonrasında aktif kalitesinde iyileşme olduğu görülmektedir. Bilindiği üzere bankaların temel fonksiyonu topladıkları mevduatları ve sağladıkları diğer fonları reel sektöre kredi olarak aktarmaktır. Bu çerçevede Türk bankacılık sektörü aktif kalitesi açısından incelenecek olursa, 2001 krizinde Top. Kredi/Top. Aktifler oranının % 21,9 olduğu görülür. 2001 krizi sonrası yaşanan ekonomik güven ve istikrar, sektörün aktif kalitesinin artışına katkıda bulunmuştur. 2002 yılından sonra ekonomide yaşanan hızlı büyümenin de etkisiyle kredi talebinde ortaya çıkan artış, bankaların kredi imkanlarını artırmalarını sağlamıştır. 2002 yılından itibaren sürekli artış gösteren Top. Kredi/Top. Aktifler oranı 2008 yılında %52 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2009 yılında az da olsa gerileme yaşayan bu oran yaklaşık %47,7 olmuştur. Ancak, kredilerin hızla artış gösterdiği ekonomik ortam, kredi riskinin daha etkin yönetimini zorunlu kılmaktadır.

Takipteki Krediler/Top. Krediler kredi riskinin göstergeleri olarak kullanılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, takipteki kredilerin toplam kredilere oranları yüksek olan bir bankanın aktif kalitesi düşük ve kredi riskinin yüksek olduğu ifade edilebilir.⁶³ Net Takipteki Krediler/Top.Krediler oranı 2001 yılından sonra gözle görülür bir gerileme göstererek düzelmeye başlamıştır. Bu düzelmede BDDK'nın düzenleme ve yaptırımlarının yanı sıra, İstanbul yaklaşımının olumlu etkileri olduğu düşünülmektedir.⁶⁴ 2001 yılında Net Takipteki Krediler /Top. Krediler oranı %19,9 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2002 yılı sonunda ise %6,6'ya düşmüştür. Bu düşüş 2006 yılı boyunca sürmüştür. 2008-2009 yıllarında sırasıyla %0,7 ve %0,8 düzeyinde gerçekleşen Net Takipteki Krediler /Top. Krediler oranında az da olsa bir artış yaşanmış olmasına karşın bu artışın 2001 krizine göre oldukça düşük kaldığı görülmüştür.

Toplam aktifler içerisinde duran varlıkların oranına bakacak olursak, 2001 yılında yaklaşık % 12,6 olduğunu görürüz. Bunun anlamı, bankaların likit olmayan varlıklarının yüksek düzeyde gerçekleşmiş olduğudur. Fakat 2001 krizinden sonra Duran Aktifler/Toplam Aktifler de istikrarlı bir düşüş gözlenmiştir. Oran, 2005 yılında %5,3 düzeyinde gerçekleşmişken, 2008 ve 2009 yıllarında %3,5 olmuştur.

Likit Aktifler/Toplam Aktifler bankaların aktiflerinin ne kadarının likit varlıklardan oluştuğunu gösterir. Likit Aktifler/Toplam Aktifler oranı incelendiğinde, genel itibariyle dalgalı bir seyir izlediği görülmüştür. Bilindiği üzere, bankacılık sektöründe en kısa sürede yıkıcı tahribata yol açan risk grubu likidite riskidir. Bankaların 2002 yılında, 2001 yılında yaşanan krizin etkilerini gidermek amacıyla likit kalmaya özen gösterdikleri görülmektedir. Bu nedenle 2001 krizinden sonra likit aktiflerin toplam aktifler içindeki payı 2001 yılından sonra artış göstermiştir. 2001 yılında %32,2 olan oran 2003 yılında %38,8 olmuştur. 2005 yılında yaklaşık %40 düzeyine ulaşmıştır. 2008 yılında küresel krizi bağlı olarak gerileyen likit aktifler %26,6 oranına düşmüştür. Likit aktiflerin en çok ihtiyaç duyulduğu bu dönemde meydana gelen azalış 2008 yılından sonra artışa geçmiş ve 2009 ve 2010 yıllarında sırasıyla %33 ve %32,8 oranında gerçekleşmiştir.

Benzer şekilde Likit Aktifler/(Mevduat + Mevd. Dışı Kaynaklar) oranı da 2001 krizinden sonra dalgalı bir seyir izlemiştir. Bu oran mevduatların likit aktiflere dönüşüm

⁶³ Anbar – Alper, a.g.e., s.85

⁶⁴ Nurgül Chambers, **Kriz Dönemi ve Sonrasında Bankaların Finansal Yapısının Analizi**, Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 2004, s.284

oranını göstermektedir. Oran, 2001 krizinde %37,8 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2001 krizinden sonra istikrarlı bir artış göstermesine karşın 2008 yılında %32,5'e düşmüştür. 2009 ve 2010 yıllarında artış kaydedilen bu oran sırasıyla %40,9 ve %40,6 olmuştur.

Türk Bankacılık Sektörü, 2000 ve 2001 yıllarında üst üste zarar ederken 2002 yılı ile birlikte, özellikle ticari karlarla elde ettikleri gelirlerle, uzun süre karlılığını korumuştur.⁶⁵

Aktif karlılığı, bankalarda karlılığın değerlendirilmesinde kullanılan önemli oranlardan biri olup, aktiflerin ne derece verimli kullanıldığını gösterir. Net Kar/Toplam Aktifler oranı 2001 yılında %-6,6 olan Türk bankacılık sektörünün aktif karlılığı, 2002 yılından itibaren düzelme göstererek pozitif dönmüştür. Dolayısıyla kar da meydana gelen artışın sektörün toparlanmaya başladığının göstergesi olarak kabul edilir. Küresel krizin yoğun olarak hissedildiği 2008-2009 yıllarında da sektörün karlılığını koruduğu söylenebilir. 2008 ve 2009 yıllarında bankacılık sektörünün aktifler içerisindeki net karı sırasıyla %1,8 ve %2,4 olarak gerçekleşmiştir.

Net Kar/Özkaynaklar, diğer bir deyişle öz sermaye karlılığı diğer firmalarda olduğu gibi bankacılık sektöründe de karlılığın değerlendirilmesinde kullanılan önemli oranlardan biridir. Vergi sonrası karın (net kar veya bilanço karının) öz sermayeye oranıdır.⁶⁶ 2001 krizinde Türk bankacılık sektörünün öz sermaye karlılığı % -76,5 düzeyinde gerçekleşmiştir. Oldukça düşük olan bu oran, krizle birlikte artışa geçip pozitif bir görünüm sergilemiştir. 2007 yılında % 19,5 olarak gerçekleşen Net Kar/Özkaynaklar, 2008 yılında bir miktar düşüş gösterse de, 2001 krizinden sonra istikrarlı yapısını korumaya devam etmiştir. Bu oran 2008 yılında % 15,4 olarak gerçekleşirken 2009 yılında %18,3 olmuştur.

Bankaların Gelir-Gider yapısı incelendiğinde, Türk bankacılık sektörünün Faiz Gelirleri/Toplam Gelirlerinin 2001 krizinden sonra düşüşe geçtiği görülür. 2002 yılında krizin etkisinden çıkmaya başlayan ekonomide faiz oranlarındaki genel düşüşten bütün bankalar olumlu etkilenmiş ve faiz giderlerinin toplam giderler içerisindeki payı da 2002 kriziyle birlikte düşüşe geçmiştir.⁶⁷ Bankaların önemli gelir kaynaklarından biri olan faiz gelirlerinin toplam gelirler içerisindeki payı 2001 yılında %111,8 iken bu oran 2002

⁶⁵ TCMB, "Finansal İstikrar Raporu", S.1, Ağustos 2005, s.135

⁶⁶ Chambers, a.g.e., s.251

⁶⁷ Chambers, a.g.e., s.288

yılında %86,2 olmuştur. 2008-2009 yıllarında ise sırasıyla %86,3 ve %84,1 olarak gerçekleşmiştir. Toplam giderler içerisinde faiz giderlerinin payı ise 2001 yılında %78,5 iken, 2002 yılından sonra kademeli olarak düşmüştür. Bu oran 2008 yılında %72 olmuştur.

Faiz oranındaki değişiklikler, bankaların net faiz gelirlerini değiştirerek bankaların kazançlarını etkilemektedir. Toplam Aktifler içerisindeki net faiz gelirin bakacak olursak 2001 krizinde %6,2 olduğunu görülür. Bu dönemde faiz gelirleri sektörün karlılığında önemli bir etken olmuştur. 2001 kriziyle beraber Net Faiz Geliri/Toplam Aktiflere oranında düşüş gerçekleşmiştir. 2002 yılında % 4,3 olan bu oran 2003 yılında %3,5 olmuştur. 2008 ve 2009 yıllarında ise bu oran sırasıyla %3,6 ve %4,1 olarak gerçekleşmiştir.

Bankalar, düşük sermaye oranıyla çalışmak isteyen kurumlardır. Ancak bankalar tuttıkları aktiflerin riskine bağlı olarak belirli oranda sermaye bulundurmaya zorundadırlar.⁶⁸ Özkaynaklar/Toplam Aktifler oranı, varlıkların yüzde kaçının işletme sahip ve ortakları tarafından finanse edildiğini ortaya koyar. 2001 yılında Türk bankacılık sektörünün düşük özkaynaklarla çalıştığı görülmüştür. 2001 yılında %9 olan bu oran 2002 yılında %12,1, 2003 yılında %14,2 ve 2004'te de %15 olmuştur. 2008 yılında ise %11,7 düzeyinde gerçekleşen oran 2009 yılında yeniden artışa geçerek %13,3 olmuştur.

Sermaye yeterlilik oranı, bankaların öz kaynaklarının risklerine göre ağırlık verilmiş varlıklarına bölümüdür. Yeterli sermaye kavramı, bankaların normal kar edebilmesini sağlayacak kadar düşük, ama sektörün sağlığını kalıcı kılacak kadar da yüksek sermaye miktarı olarak tanımlanmaktadır. Sistem riskini asgaride tutabilmek için Türk bankacılık sektöründe sermaye yeterlilik oranı görece olarak yüksek olmak zorundadır.⁶⁹ 2000 yılında %9,3 olan sermaye yeterlilik oranı 2001 krizinde bir miktar artış göstererek %20,8 olmuştur. Aynı oran 2001'den sonra artmaya devam etmiş ve 2002 yılında %25,12 ve 2003'te %31 dolayında gerçekleşmiştir. Küresel krizin yoğun olarak hissedildiği 2008 ve 2009 yıllarında ise bu oranda kaya değer bir düşme görülmemiştir. 2008 yılında %18 olan oran 2009'da %20,62'ye yükselmiştir.

2000-2001 krizinin oluşumunda önemli rol oynayan bankacılık sektörü, yapısal reformlar ile ekonomik büyümenin önemli bir etkeni olmuş ve krizden çıkış sürecine ivme

⁶⁸ Anbar – Alper, a.g.e., s.86

⁶⁹ Ercan Kumcu, "Bankaların Sermaye Yeterliliği", 2006, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/5514511.asp?m=1>, (04.06.2012).

kazandırmıştır. Söz konusu gelişmelerle, bankacılık oranlarının 2008 krizinde 2001 krizine nazaran daha olumlu seyrettiği görülür.

2001 yılında yaşanan kriz ulusal bir krizdi ve ekonominin finans sektörü, bu krizden güçlenerek çıkmıştı. 2008 küresel krizinin dengeleri bozucu etkisi küresel ölçekte geniş alana yayılmış olmasına rağmen Türk finans sektörünün kırılmalıklarının 2001'e göre olmaması, Türk finansal piyasasına etkisini sınırlı tutmuştur.⁷⁰

Tablo.17. 2001 Krizi ile 2008 Krizinin Bazı Göstergeler Açısından Karşılaştırılması

	2001 Krizi Sonrası	2008 Krizi Sonrası
Kurdaki Artış Oranı	% 138.8	%41.7
Faizlerdeki Artış Oranı	%401.5	%58
MB Döviz Rezervlerindeki Azalış Oranı	%43	%20
GSMH'daki Düşüş Oranı	% 11.8	% 14.3
İşsizlik Oranı (Yıllık)	%8.4	% 14
İhracat Oranı % (2001 ve 2009 yılları)	% 12.8	%-22.1

Kaynak: Özatay, a.g.e., ss.136-144. - TÜİK

2001 krizi ile 2008 küresel krizini bazı ekonomik göstergeler bakımından kıyaslayacak olursak, 2008 krizinde reel kur artışı, kriz ile birlikte Ağustos 2008'de başlamış ve önceki krizlere kıyasla daha düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Şubat 2001 krizinde bankalararası piyasada gecelik faiz oranları %401 seviyelerine ulaşmıştır. 2008 krizinde ise bankalarımızın genel olarak likidite problemi olmadığı için Türkiye krizden finansal anlamda çok etkilenmemiştir. Bunun yanında Türkiye 2008 krizi ile birlikte düşük faiz-yüksek kur modelini uygulamaya geçmiştir. Merkez Bankasının döviz rezervlerindeki azalışa bakacak olursak, bankanın 2008 krizinde daha ihtiyatlı davrandığını söyleyebiliriz. Likidite ihtiyacının arttığı dönemlerde krizin daha da derinleşmesinin önüne geçilmesi için Merkez Bankası rezervleri önemli bir parametredir. Özellikle Merkez Bankaları para ve kur politikalarını ayarlamak, döviz cinsinden iç ve dış borç servisini gerçekleştirmek ve dışsal şoklara karşı döviz rezervi tutarlar. Sonuç olarak 2001 krizinin faiz oranlarındaki artış, Merkez Bankası döviz rezervlerinin azalması ve kurlardaki artış yönünden daha ağır geçtiğini söyleyebiliriz.

⁷⁰ Tuzcu, a.g.e., ss.62-66.

Küresel krizin Türkiye ekonomisi üzerine olan en önemli etkisi istihdam üzerine olmuştur. Özellikle 2008 krizinde yaşanan işsizlik oranlarındaki artış Türkiye ekonomisinin gördüğü en yüksek seviyelerdir denebilir. Diğer taraftan Tablo-17’de de görüleceği gibi GSYİH’deki düşüş oranı (ilk çeyrek) ve ihracattaki düşüş 2008 krizinde daha fazladır. 2008 krizinin küresel niteliği dolayısıyla dünyada ve Türkiye’de yaşanan daralmanın ihracat kalemini etkilememesi düşünülemezdi. Sonuç olarak azalan tüketici güveni ve yatırımcı kanalıyla Türkiye ekonomisinin küresel mali krizden ekonomik değişkenleri etkilemiştir.

3.5. 2008 KRİZİNDE TÜREV ÜRÜNLER VE MENKUL KIYMETLEŞTİRMENİN ROLÜ VE TÜRK BANKACILIĞI

Türev ürünler, fiyatları bir başka ürünün fiyatına bağlı olan ürünler ya da vade sonundaki değeri sözleşmeye konu olan varlığın fiyatı tarafından belirlenen finansal ürün olarak tanımlanabilir. Türev ürünler tüm dünyada ya düzenli borsalar aracılığıyla ya da tezgah üstü düzenlemelerle işlem görmektedirler. Türev ürünlerin işlem gördüğü bu piyasalara türev piyasalar ya da vadeli işlem piyasaları denilmektedir. Türev ürünlerin başlıcaları olarak forward, futures, opsiyon ve swap’lar sayılabilir. Bu ürünlerin ortak özelliği, ilerideki bir tarihte teslimat yapılmak üzere herhangi bir malın veya finansal varlığın bugünden alım veya satımının yapılmasıdır.⁷¹

Bankaların geleneksel bankacılık faaliyetlerinden uzaklaşarak türev ürünleri işlemlerine yönelmelerinin arkasında, temel olarak hem kendilerini hem de müşterilerini artan finansal risklere karşı korumak ve bu riskleri kontrol etmek düşüncesi yatmaktadır. Özellikle uluslararası bankacılık alanındaki gelişmeler, bankaların karlılıklarına olan katkısı yanında sektöre yeni problem ve riskleri de beraberinde getirmiştir. En belirgin risk döviz kurlarındaki dalgalanmalardan kaynaklanmıştır. Böylece bilançolar içinde yabancı paralı işlemlerin payı artan bankalar döviz kurlarındaki değişmelere bağlı olarak önemli boyutlara ulaşan zararlarla karşılaşmışlardır.⁷²

2008 küresel krizde türev araçlar belirleyici rol oynamışlardır. Türev araçların finansal krizin derinleşmesinde önemli rol oynamalarının nedenlerinden birisi, bunların

⁷¹ Kemalettin Çonkar – H. Ali Ata, “Riskten Korunma Aracı Olarak Türev Ürünlerin Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye’de Kullanımı” **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, S.2, C.4, 2002, s.5.

⁷² Çonkar – Ata, a.g.e., s.3

spekülatörlere yüksek kaldıraç kullanma imkânı vermesidir. Örneğin bir hisse senedine yapılacak yatırımın onda biri ile aynı hisse senedine dayalı türev araca yatırım yapılabilen ve bu hisse senedinin değerindeki değişimden kaynaklanan kar veya zarar aynı tutarda elde edilebilmektedir. Bu spekülasyon nedeniyle işlem yapanların risk iştahını artırmakta ve çok büyük riskler üstlenilmesine yol açmaktadır. Kriz öncesinde ABD’ de kaldıraç oranlarının % 300’leri aşması aslında türev araç-kaldıraç ve kriz ilişkisini netleştirmektedir. Bununla beraber, Dünya GSYİH’sının 55–60 trilyon ABD doları olduğu bir dönemde türev araçların büyüklüğü, bunun on katıdır. Krizin doruğa ulaştığı 2008 yazında bu tutar 684 trilyon ABD dolarını bulmuştur.⁷³

Varlık Dayalı Menkul Kıymetler (VDMK) veya menkul kıymetleştirme ise borçlanma aracı olarak banka kredilerinin yerini alan ciro edilebilir enstrümanların gelişmiş halidir. Menkul kıymetleştirme, likit olmayan aktiflerin ihraç edilebilecek ve sermaye piyasalarında alım satım yapılabilecek menkul kıymete dönüştürülmesidir.⁷⁴ Diğer bir deyişle menkul kıymetleştirme, işletmelerin sahip oldukları kredi ve diğer alacaklarının, bazı kurumlara transfer edilmesi ile menkul kıymet ihraç edilmesini sağlayan bir finansman modelidir. Bankalar kredi alacaklarını menkul kıymetleştirme yoluyla yatırım aracı olarak kullanmışlardır. Kredi veren kuruluşlar karmaşık yapıdaki yatırım araçları yoluyla yeni kazançlar elde etmişlerdir. Bu menkul kıymetleri alan uluslararası yatırımcıların bu araçları teminat göstererek başka kişi veya bankalardan kredi alması ve kredilere karşı sigorta alınması içsel olarak mevcut olan riskleri daha da artırmıştır. Sistemin bu kadar iç içe girmesi, şirketlerin ve yatırımcıların risklerini yayarak hem piyasaların hem de genel olarak ekonominin daha sağlam hale geleceği düşüncesidir. Fakat gayrimenkule endeksli menkul kıymetleri piyasaya sunan bir kısım aktörlerin kârlı olması nedeniyle bu varlıkları bilânçolarında tutmaları da bu krizden daha fazla etkilenmeleri sonucunu doğurmuştur.⁷⁵

⁷³ Mustafa Durmuş, “Aşırı Birikim-Finansallaşma İlişkisinin Finansal Kriz Bağlamında Analizi” **Ekonomik Yaklaşım**, S.77, C.21, 2010, s.22-23.

⁷⁴ Erdem Alptekin, “Menkul Kıymetleştirme ve Küresel Finans Krizindeki Rolü”, **İzmir Ticaret Odası Ar-Ge Bülteni**, Nisan 2009, s.11.

⁷⁵ Nihat Işık – Tuba Tünen, “Türev Ürünlerin 2008 Küresel Finansal Krizindeki Rolü”, **Avrasya Etüdüleri**, No.39, 2011, s.18-19.

Tablo.18. ABD ve Avrupa’da Menkul Kıymetleştirme Uygulamaları

Milyar (\$)	ABD	Avrupa	Toplam
2000	1.088	78	1.166
2001	2.308	153	2.461
2002	2.592	158	2.750
2003	2.914	217	3.131
2004	1.956	244	2.200
2005	2.650	327	2.977
2006	2.455	481	2.936
2007	2.147	454	2.601
2008	934	711	1.645
2009/6	733	204	937

Kaynak: Durmuş, a.g.e., s.21.

Tablo-18 ‘de 2000 yılından 2009’un ikinci yarısına kadar menkul kıymetleştirme uygulamalarının ABD doları cinsinden değeri verilmiştir. 2000 yılından, krizin etkilerinin görülmeye başladığı 2007 yılına kadar menkul kıymetleştirme uygulamaları iki kat artmıştır. Bu gelişmeler Varlığa dayalı menkul kıymetlerin, küresel krizin temel nedenlerinden birisini teşkil etmesine neden olmuştur. İpoteğe dayalı menkul kıymetler ve onlara dayalı türev kağıtları krizin öncelikli çıkış noktalarını oluşturmaktadır. Aşırı değerlendirilen ve şişen varlık fiyatları, krizin ABD ile sınırlı kalmayıp, tüm dünyaya yayılmasına ve mortgage krizinin bir kredi ve likidite krizi haline dönüşmesine yol açmıştır. ABD, mortgage kredilerini menkul kıymetleştirerek finansal sistemi tabana yaymış ve buradan elde edilen fonlarla birincil piyasada konut kredilerinin finansmanını ve sürekliliğini sağlamıştır. Ancak özellikle denetim eksikliği nedeniyle konut kredilerinin kullanım amacı konut edinme yerine konut spekülörlüğüne dönüşmüş ve finansal sistem aksamaya başlamıştır. Likidite krizine dönüşüm, piyasalarda ani panik alım satımlarına neden olmuş ve başta emtia piyasaları olmak üzere diğer piyasaları da olumsuz etkilemiştir. Sonuçta Mortgage piyasasındaki sorunlu kredilerin varlığı, düzenleyici yapının dağınıklığı ve ilgili taraflar açısından işleyiş ve zayıflıklar krizin çıkış noktasını oluşturmuştur.

Varlığa dayalı menkul kıymetler, 1990'ların ikinci yarısında ülkemizde kullanılmaktayken, günümüzde fazla tercih edilmemektedir. Türkiye'deki VDMK uygulaması, gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında ülkemizde yapılan VDMK ihraçlarının daha çok bankacılık kesimi tarafından yapıldığı buna karşın büyük şirketler ve genel finans ortaklıklarının söz konusu ihraçlarda etkin olmadıkları dikkati çekmektedir. Türkiye'de VDMK uygulamasının gelişmiş ülkelerdeki gibi başarı kazanabilmesi için daha etkin bir hale getirilmesi gerekmektedir.⁷⁶

Türkiye, ABD gibi ipotekli konut kredisi piyasasından kaynaklanan riskleri barındırmamaktadır. ABD'de toplam konut kredileri GSMH'nin %75'ine ulaşırken, bu oran Türkiye'de sadece %3,9 civarında kalmıştır. Bunun yanı sıra, Türkiye'de konut kredilerinin ortalama vadesi 10 yıl iken, ABD'de bu oran 30 yıla yakındır. Dolayısıyla faiz değişimlerinden Türk finans sektörü ABD finans sektörü kadar etkilenmemektedir.⁷⁷

Dolayısıyla Türkiye'de bahsi geçen ülkelerdeki gibi gelişmiş bir mortgage piyasası bulunmamaktadır. ABD'deki mortgage piyasaları Türkiye'de olmadığından ve Türk bankacılık sektörünün 2001 krizinden sonra bankacılık sektörü üzerinde denetim mekanizmasına sahip olmasından herhangi bir döviz ya da bankacılık krizine maruz kalmamıştır.

⁷⁶ Alptekin, a.g.e., s.13

⁷⁷ Adem Çabuk - Gökhan Uzun, "Finansal İstikrarsızlık Teorileri Bağlamında Küresel Krizin Türk Reel Sektörüne Etkileri", **MÖDAV**, S.2, 2009, s.13.

Tablo.19. Finansal Sektörün Aktif Büyüklüğü (Milyar TL)

	2007	2008	2009	2010	Ey.10	Ey.11	% Dağ.
Toplam (Milyar TL)	806,5	972,4	1095,2	1.324,2	1.222,8	1.559,8	100,0
Toplam (%) (Önceki Yıla göre)	-	20.6	12.6	20.9	-	27.6	
TCMB	106,6	113,5	110,0	128,5	119,7	149,9	9,6
Bankalar	581,6	732,5	834,0	1006,0	927,4	1213,7	77,8
Finansal Kiralama Şir.	13,7	17,1	14,6	15,7	14,4	18,3	1,2
Faktoring Şirketleri	7,4	7,8	10,4	14,5	13,4	15,3	1,0
Tüketici Fin. Şirketleri	3,9	4,7	4,5	6,0	5,1	8,0	0,5
Varlık Yönetim Şir.	0,2	0,4	0,4	0,6	0,5	0,8	0,1
Sigorta Şirketleri (1)	22,1	26,5	31,8	35,1	31,8	38,3	2,5
Emeklilik Yat.Fonları	4,6	6,0	9,1	12,0	11,2	13,4	0,9
Men. Kıy. Ara. Kur. (1)	3,8	4,2	5,2	7,5	8,0	8,7	0,6
Men. Kıy. Yat. Ort. (1)	0,7	0,6	0,7	0,8	0,7	0,7	0,0
Men. Kıy.Yat. Fon. (1)	26,4	24,0	29,6	33,2	29,1	33,2	2,1
Gayrimen.Yat. Ort. (1)	4,1	4,3	4,7	17,2	17,0	19,1	1,2
Gir. Serm. Yat.Ort.(1)	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0
Portföy Yön.Şir.(1) (2)	31,2	30,7	40,0	46,9	44,3	40,2	2,6
Kaynak: Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurumu (BDDK), Finansal Piyasalar Raporu, Eylül 2011, Sayı 23, syf.17 (1) Haziran 2011 verileri kullanılmıştır. (2) Portföy yönetim şirketlerinin yönettiği portföy büyüklüğü.							

Kaynak: BDDK, “Finansal Piyasalar Raporu” S.23, Eylül 2011, s.17

Tablo-19’deki verilerden hareketle, Eylül 2011 itibarıyla finansal sektörün aktif büyüklüğü önceki yılın aynı ayına göre 337 milyar TL artarak 1,56 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir. Bankacılık kesimi finansal sektördeki en büyük paya sahip olmaya devam ederken, finansal sektör bileşenlerinin genelinde büyüme sürmektedir. Bankacılık sektörü finansal sektörün aktif büyüklüğü içerisinde yaklaşık %80’ine sahiptir. Türk finansal sektörünün diğer bileşenlerinden olan; menkul kıymet yatırım fonları, gayrimenkul yatırım ortaklığı, portföy yönetim şirketleri gibi kurumlar son yıllarda aktif büyüklükleri artış gösterse de yeterli düzeyde olduğu söylenemez.

Sonuç olarak, Türkiye’nin 2008 yılında ABD’de ortaya çıkan ve kısa sürede tüm dünya ülkelerini etkisi altına alan krizden, finansal piyasalar açısından ciddi boyutlarda etkilenmemesinin diğer bir nedenini, finansal sektörün büyüklüğü içerisinde ipotekli konut kredisi piyasasının sığ kalmasıdır.

3.6. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GÜÇLÜ YÖNLERİNİN ANALİZİ

İstikrarlı bir ekonominin temel unsurlarından bir tanesi de finansal yapısı sağlam ve etkin bir bankacılık sektörüdür. Türk bankacılık sektörü bu bakımdan son yıllarda olumlu gelişmeler kaydetmiştir. Türkiye, küresel kriz nedeniyle bankacılık sektöründe temerrüt olayı gerçekleşmeyen, genel bütçe yardımına ihtiyaç duymayan nadir ülkelerden biridir. Sağlam öz kaynak yapısı, sağlıklı likiditesi, düşük kaldıraç oranı, Türk bankacılık sektörüne önemli avantajlar sağlamıştır. 2000-2001 yıllarındaki krizlerin akabinde yeniden yapılandırılan Türkiye ekonomisi ve Türk bankacılık sektörü 2008 küresel krize yol açan ve giderek derinleşen sebepler açısından AB, ABD ve diğer gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında, birçok açılardan pozitif yönde ve önemli ölçüde farklılaşmıştır. Bu çerçevede Türk bankacılık sektörünün güçlü yönleri şu şekildedir.

- a. 2001 krizinden sonra sektörün temel sorunları kapsamlı olarak tanımlanmıştır
- b. Bankalarda şeffaflık ve gözetim artmıştır. BDDK'nın kuruluşu ve yeni düzenlemeler ile yapısal değişikliklerden sonra bankacılık sektörü gözetimde büyük gelişme kaydetmiştir
- c. Bankaların mevduatları istikrarlı seyretmiştir.
- d. Bankacılık sektörünün büyüme potansiyeli bulunmaktadır.
- e. Sermaye yeterlilik oranları yasal standartların üzerindedir.
- f. Takipteki kredilerin toplam krediler içerisindeki oranında gözle görülür bir gerileme yaşanmıştır
- g. Uluslararası standartlara önemli ölçüde uyum sağlanmıştır.
- h. Net Kar/Özkaynaklar, diğer bir deyişle öz sermaye karlılığı olumlu gelişmeler kaydetmiştir.
- i. 2001 krizinden sonra banka yöneticilerinin geçmişe göre daha ihtiyatlı davrandığı görülmektedir. Bu gelişme, onların fazla risk almasını engelleyici yol oynamıştır.
- j. Devlet bankalarındaki düzenlemeler ve TMSF'nin bazı bankaları devralmasıyla özel sektöre ait ticari bankalar haksız rekabetten büyük ölçüde kurtulmuştur.
- k. Bankaların aktif kalitesinde yaşanan olumlu gelişmeler bankaların kredi imkanlarını artırmıştır.

1. Küresel kriz esnasında başta ABD olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde finans kesiminde istihdam düşüşleri yaşanırken Türkiye’de bankacılık sektöründe istihdam artışı olmuştur.

4. KÜRESEL FİNANSAL KRİZDEKİ POLİTİKALARDA FARKLILAŞMA

4.1. 1929 EKONOMİK KRİZİYLE 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Genel olarak ekonomilerde ortaya çıkan derin çöküşler büyük bunalım olarak adlandırılır. Dünya ekonomisinde de büyük bunalım denildiğinde akla gelen ilk kriz 1929 ekonomik buhranıdır. 1929’daki ekonomik çöküşe büyük bunalım denmesinin nedeni, çöküşe kaynaklık eden ABD ekonomisi ve diğer ülke ekonomilerindeki durgunluğun derin ve uzun sürmesidir.⁷⁸ 1929 büyük buhranından sonra Keynes, ekonomiye gerektiğinde müdahale edilmesinin krizi önlemede etkili olacağını savunmuştur. Bu görüş, 1970’li yıllara kadar devam etmiştir.

Keynes’in 1929 krizi için koyduğu teşhisler ve çözümler 2008 krizi için de büyük ölçüde geçerlidir. Bu dönemde Keynesyen ekonominin atağa kalktığını söyleyebiliriz.⁷⁹

1929 yılı Ekim ayında ABD’de başlayan borsa krizi tüm dünyaya yayılarak reel sektör üzerinde ciddi tahribatlara yol açmıştır. ABD’de borsa bir ay içinde 32 milyar dolarlık kayba neden olurken, hızlı bir şekilde İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerine sıçramış ve 1932 yılının sonuna kadar sürmüştür. Küresel krizde ise borsa endeksi bir yılda %47 düşmüştür. 1931’de işsizlerin sayısı 40 milyona yükselmiştir. Dünya ticaret hacmi üçte bir oranında azalmıştır. 2008 yılındaki kriz de ise ABD’deki ipotekli konut (mortgage) kredilerinden kaynaklanmıştır. Türev piyasalarının büyümesi fakat yeterince düzenleme yapılamaması yüzünden dünyayı etkilemiştir. 2008’de Merkez Bankaları piyasalara likidite enjekte etmiş ve faiz oranları düşürülmüştür. Böylece krizin etkileri hafifletilmeye çalışılmıştır. Küresel krizde uluslararası işbirliği söz konusu iken 1929 krizinde ABD

⁷⁸ Çolak (2009), a.g.e., s.52.

⁷⁹ Ömer Faruk Çolak, “Genel Teori’nin 75. Yılında Keynes’in İktisadı Yine Gündemde”, **İktisat ve Toplum Dergisi**, Yıl.1, S.5, 2011, s.28.

yönetimi krize müdahale etmemiştir. Her iki krizde borsalarda düşüşle başlamış ve reel sektörü etkilemiştir.⁸⁰

Finansal piyasalara olan güven bir kere sarsıldığında, finansal sistemin tekrar istikrara kavuşması kolay değildir. Bunun için ekonomide yeniden güven ortamının sağlanması gerekir. Örneğin şu an ki FED başkanı Bernanke: Krizlerin temel sebebini, mali kuruluşların ve yatırımcıların güveninin kaybolmasına bağlamıştır. 2008 küresel mali krizi de bu yüzden inanç ve güvenin kaybolduğu bir kriz olarak karşımıza çıkmıştır.⁸¹ 2008 sonbaharında ABD'nin en büyük yatırım bankası olan Lehman Brothers'in iflas etmesi sonucunda güven ortamının tamamen kaybolması ile kriz tüm dünyaya yayılmıştır. Bunun yanında 1929 buhranı da, 2008 krizine benzer bir şekilde, güvenin kaybolduğu bir ortamda mevduat sahiplerinin bankalara hücum etmesi sonucu doğmuş bir krizdir.

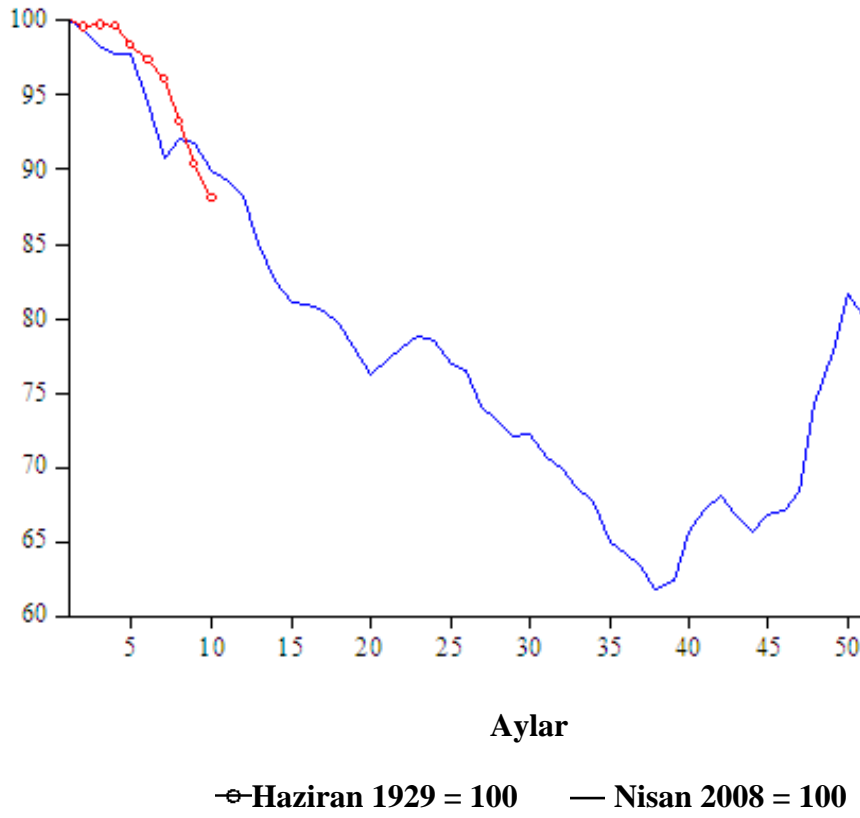
Sonuç olarak 1929 ve 2008 krizlerinin nedenleri büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bunlar; finansal piyasalarda şişkinlik, düşük tasarruf eğilimi ve mal piyasalarında arz fazlalığı. Sanayileşmiş ülkelerin krize karşı aldıkları ilk önlemler Keynesyen politikalara dayanmaktadır.⁸²

1929 buhranı ile 2008 küresel krizini sanayi üretimi yönünden kıyaslayacak olursak, küresel krizde son dokuz aydaki endüstriyel üretimdeki gerileme 1929'da zirveyi takip eden son dokuz aydaki gibi şiddetlidir. 2008 krizinden yaklaşık on ay sonra sanayi üretimi yaklaşık olarak %15 düşüş göstermiştir.

⁸⁰ Sudi Apak, "1929 ve 2008 Krizlerinin Karşılaştırılması: Dünya ve Türkiye Örneği", **MUFAD**, S.41, Ocak 2009, ss.13-14.

⁸¹ Timothy C. Earle, "Trust, Confidence, and the 2008 Global Financial Crisis", **Risk Analysis**, Vol.29, No.6, 2009, pp.785-787.

⁸² Çolak (2009), a.g.e., s.57.



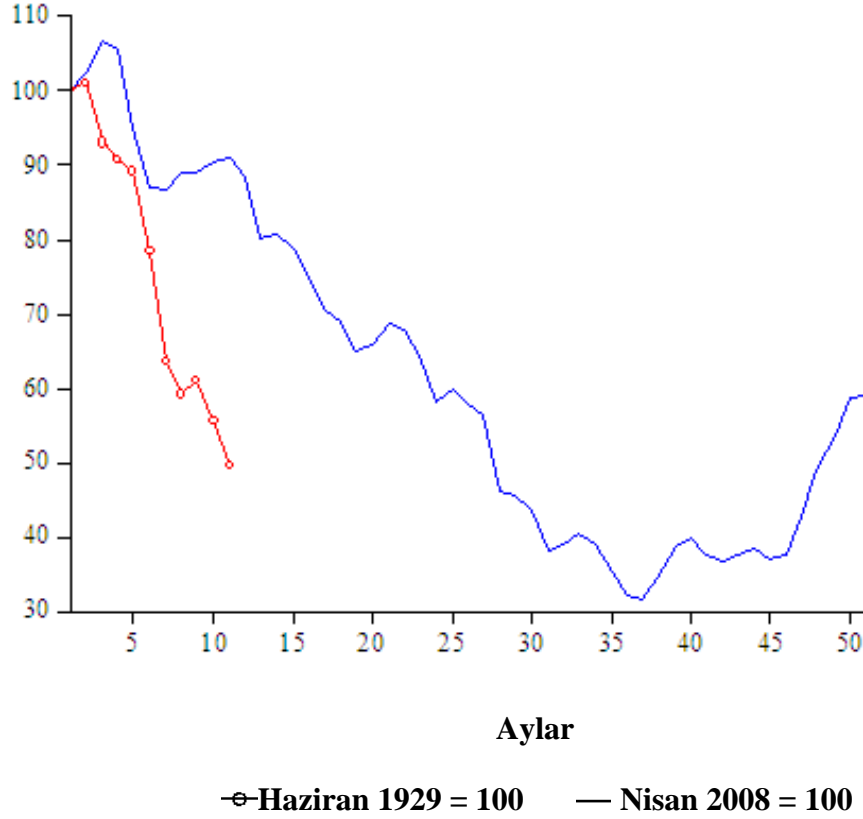
Şekil.12. Dünya Sanayi Üretimi: Küresel Kriz ve Büyük Buhran

Kaynak: Barry Eichengreen ve Kevin H. O'Rourke, "A Tale Of Two Depression", Advisor Perspective, 2009.

Büyük depresyon New York borsasının çökmesiyle başlamıştır. Dow-Jones Sanayi Endeksi iki yıl içinde yaklaşık ikiye katlanmıştır. Spekülatörler 1928 ve 1929 yıllarındaki borsadaki yükselişin ciddi bir ekonomik bunalıma sebebiyet vereceğinin farkına varamamışlardır.⁸³ Küresel kriz ile büyük bunalım dönemindeki dünya borsaları kıyaslandığında, küresel krizde dünya borsalarının daha hızlı bir düşüş kaydettiği görülür. Şekil-13'de görüleceği üzere dünya borsaları son küresel krizden yaklaşık bir yıl sonra %50 oranında değer kaybetmiştir. Büyük bunalımda ise yaklaşık iki yıl sonra bu oranda bir düşüş yaşanmıştır. Dolayısıyla bugünkü krizin 1929 krizinden daha etkili bir kriz olduğunu söyleyebiliriz. Bunun en önemli nedeni, bugün küreselleşmenin daha yaygın olmasıdır.

⁸³ Charles P. Kindleberger, **The World In Depression 1929-1939**, University of California Press, Vol.4, 1986, p.95.

Küreselleşme ile birlikte politika yapıcıları krizlere hemen cevap verebilmektedir. Bu bağlamda küreselleşmenin daha az olduğu 1929 krizi yaklaşık beş yıl sürmüştür.



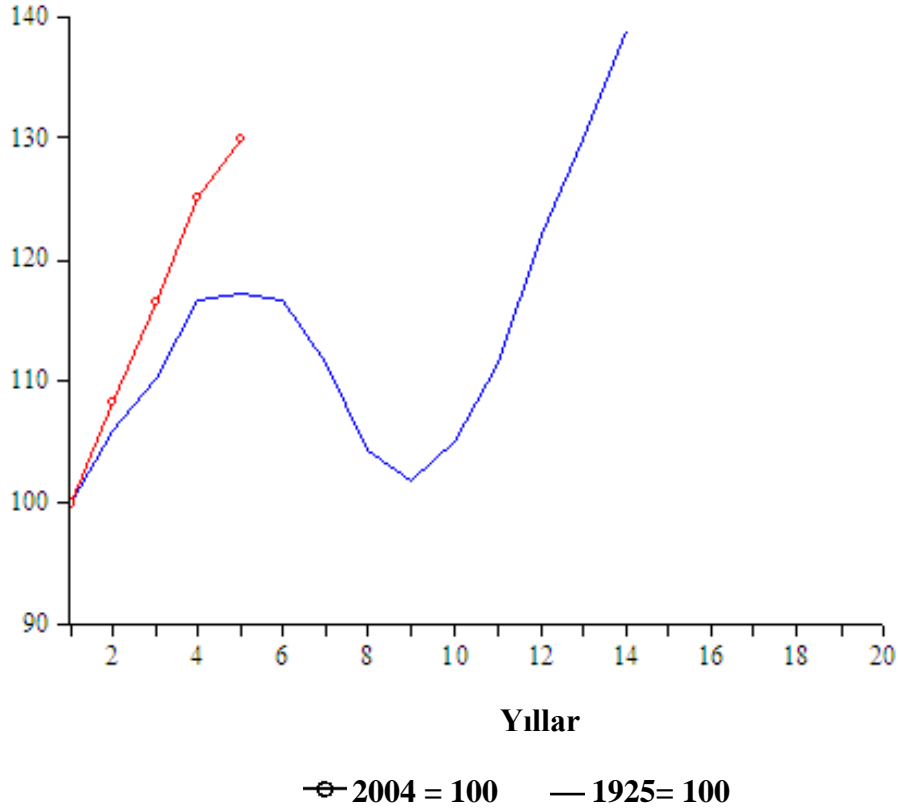
Şekil.13. Dünya Borsaları: Küresel Kriz ve Büyük Buhran

Kaynak: Barry Eichengreen ve Kevin H. O'Rourke, "A Tale Of Two Depression", Advisor Perspective, 2009.

Şekil-14'te 1925 ve 2004 yılları sonrası 19 ülkenin GSYİH'larına göre ağırlıklandırılmış para arzları verilmiştir. Şekilden de görüleceği üzere, para arzı 2004'den 2008 krizine kadar 1925-1929 dönemine göre daha hızlı artış göstermiştir. Ayrıca 1929 krizinden sonrası para arzı 1933 dönemine kadar daralmıştır. Buna karşın 2008 küresel krizinde para arzı genişlemeyi sürdürmektedir.⁸⁴ Sonuç olarak küresel krize karşı

⁸⁴ Barry Eichengreen - Kevin H. O'Rourke, "A Tale Of Two Depression: What Do The New Data Tell Us?", **Advisor Perspective**, March 2010, <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/3421>, (18.02.2012).

gösterilen parasal genişleme, Büyük Buhran'dan daha hızlı ve daha büyük miktarda gerçekleşmiştir.



Şekil.14. Para Arzı: Küresel Kriz ve Büyük Buhran

Kaynak: Barry Eichengreen ve Kevin H. O'Rourke, "A Tale Of Two Depression", Advisor Perspective, 2009.

Friedman ve Schwartz, Büyük Buhranın serbest girişim sisteminin başarısızlığının bir sonucu olarak değil, FED'in yanlış yönelimli politikalarının bir sonucu olarak meydana geldiğini açıklamışlardır.⁸⁵ FED 1930 ve 1933 yılları arasında son kredi merci olarak görev yapmayı reddetmiştir.⁸⁶ 1930'dan 1933'e kadar süren banka panikleri ABD tarihinde o ana kadar görülenlerin en şiddetlisi idi. 1933 yılının Mart ayında banka panikleri sona erdiğinde, ABD'deki ticari bankaların üçte birinden fazlası iflas etmişti. FED'in bu

⁸⁵ Robert L. Hetzel, "The Contributions of Milton Friedman to Economics", **Economic Quarterly**, Vol.93, No.1, 2007, pp.8-15.

⁸⁶ Karl Brunner – Allan H. Meltzer, "Money and Credit in The Monetary Transmission Process", **American Economic Association**, Vol.78, No.2, 1988, p.448.

zamandaki politikası genel olarak olup biteni izlemekten farksızdı.⁸⁷ Sonuçta, banka para arzının 1929–1933 arasında üçte bir daralmasını engellemekte başarısız kalmıştır. Bu durum, bir resesyonu Büyük Buhran’a çevirmiştir.⁸⁸

1929 krizinden alınan en büyük ders, krizden çıkabilmek için para arzının nasıl kontrol edileceğinin öğrenilmesi olmuştur. Büyük ekonomik çöküşü hazırlayan en önemli faktörlerden bir tanesi de, 1924 senesinde İngiltere Merkez Bankası başkanı olan klasik ekole bağlı G. Hawtrey’in, para arzını kısırarak büyük buhranın gelişini hızlandırması olmuştur. Hartrey’in aldığı bu karar, oransal olarak gayri safi milli hâsıladaki düşüş kadar para arzını azaltarak fiyat istikrarını sürdürmeyi hedeflemekte idi. O yıllarda yapılan bu hata son küresel kriz esnasında yapılmamıştı. Dolayısıyla Keynesyen iktisadın bulguları ışığında parasal genişleme sağlanmıştır.⁸⁹

4.2. SERBEST PİYASADAN DENETLENEN PİYASA EKONOMİSİNE GEÇİLMESİ VE KEYNESYEN TEDBİRLER

Kapitalist ekonomi doğası gereği belli aralıklarla krize neden olan bir sistemdir. Bu bağlamda yaşanmakta olan kriz basit bir ekonomik kriz değil, kapitalizmin dönemsel ve kendini yeniden yapılandırmasına neden olan bir krizdir. Aynı zamanda kriz, küreselleşme sürecinden de ayrı tutulamaz. Ekonomik küreselleşme sürecine yön veren dinamikler ise; uluslararası kapitalizmin yoğunlaşması, finansal sistemin liberalleşmesi ve bu liberalleşmeye bağlı olarak finansal sermaye ve spekülasyon birikiminin sanayi yatırımlarının önüne geçmesi olarak kabul edilir.⁹⁰

Finansal sektör modern piyasa ekonomilerinin tam merkezinde yer alır. Likiditeyi dağıtır, büyük yatırım projelerini finanse etmek amacıyla gerekli olan sermayeyi harekete geçirir, ekonominin önemli sektörlerine fonları dağıtır, tüketimin sorunsuz gerçekleşebilmesi için hane halkalarına ihtiyacı olan fonları sağlar. Finansın başarılı bir ekonomik gelişmede temel bir gereklilik olmasının yanı sıra zararlı etkilerinin olması da

⁸⁷ Frederic S. Mishkin, **Para Teorisi-Politikası**, çev. İlyas Şıklar, Ahmet Çakmak, Suat Yavuz, Bilim Teknik Yayınevi, 2000, ss.94-95.

⁸⁸ James A. Dorn, “The Limits of Monetary Policy,” **Cato Handbook for Policy Makers**, No.35, 2009, p.371.

⁸⁹ Ahmet Güner Sayar, “Söyleşi: Ekonomik Kriz mi? Yoksa Yeni Bir Kapitalizm mi?”, **Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.3, S.1, 2009, s.203.

⁹⁰ Serap Durusoy, “Kriz Sonrası Küresel Kapitalizmin Geleceği”, **Alternatif Politika**, C.1, S.3, Aralık 2009, s.370.

mümkündür. Bilgi asimetrilerinin varlığı, finansal sistemde istikrarsızlıklara ve dalgalanmalara neden olur. Zira 2008 küresel krizinin temel nedenlerinden biri de asimetrik bilgidir. Türev ürünlerin kapsamını bilmeyen ve balonlara dayalı bir ekonomik yapı yarattığının farkında olmayan kişi ve kurumlar bu ürünlere yönelmişlerdir.⁹¹ Son krizde görüldü ki, denetimsiz piyasa serbestisi ekonomik krizlerin tetikleyicisi olabilmekte, krize sürüklenen piyasalar aktif piyasa güçlerince değil, kamusal müdahale ile yeniden dengeye yönelebilmektedir.⁹²

Son yirmi yılda dünya hem bölgesel hem de küresel bazlı krizlerle karşılaşmıştır. Krizlerin tamamı ciddi biçimde yeterli talep yaratma sorununu içeriyor. Japonya 1990'ların başlarından bu yana, Meksika 1995'te, Tayland, Malezya, Endonezya ve Kore 1997'de, Arjantin 2002'de neredeyse tüm ülkeler 2008'de arka arkaya yılların ekonomik gelişmesini en azından geçici olarak boşa çıkararak durgunluklar yaşadılar. Sonuçta geleneksel politikalarla verilen tepkilerin krizleri gidermede herhangi bir etki yaratmadığı görülüyor. Bu noktada ekonominin kapasitesini kullanmaya yetecek talebin nasıl yaratacağı sorusu önem kazanmaktadır.⁹³ 2008 krizini de önlemede, 1980'li yıllardan bu yana büyük ölçüde terk edilmiş olan Keynesçi maliye politikaları bir çıkış noktası olarak önerilmeye başlanmıştır. Başta ABD olmak üzere birçok ülkede kısmen de olsa uygulanmaya başlanmıştır. Dünya da 1970'li yılların sonlarından itibaren Neo-liberal iktisadi düşüncenin hâkim olduğu bir uluslararası ekonomik sistem geçerli olmasına rağmen, finansal ve ekonomik krizler baş gösterdiğinde çoğu kez ilk başvuru olan önlemler Keynesçi politika uygulamaları olmuştur.⁹⁴

4.3. KÜRESEL KRİZDEN ÇIKIŞ POLİTİKALARI

Herhangi bir sosyal disiplinin kurgusunun ve önerilerinin yeniden yapılandırılmaya tabi tutulması için en uygun zaman o disiplinin bir bütün olarak krize girdiği andır. Son küresel krizde de hem iktisat politikaları hem de iktisat kuramları için reform uygulamaları

⁹¹ Yeşim Reel, "Küresel Finansal Kriz ve Finansal Regülasyon Tasarımı", **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Marmara Üniversitesi Yayınları, C.2, S.3, Temmuz 2010, s.43.

⁹² İzzettin Önder, "Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisi", **MUFAD**, S.42, Nisan 2009, s.14.

⁹³ Krugman, a.g.e. s.169.

⁹⁴ M. Oğuz Arslan, "Küresel Keynesçilik ve Küresel Ekonomik Kriz", **Ege Akademik Bakış**, C.10, S.4, Ekim 2010, ss.1231-1235.

öne çıkmıştır.⁹⁵ Açıkçası yaşanan son kriz küresel rekabetin yapısını değiştirmiştir. İlerlemek için oyunun kurallarının yeniden düşünülmesi gerekmektedir. Şurası kesindir ki, bu tamamen küresel bir krizdir ve küresel olarak entegre olmuş ekonomiler kapsamında bu tarz bir kriz ancak küresel olarak tarif edilebilir.⁹⁶

Yaşanan kriz ABD’de dâhil olmak üzere ülkelerin tek başlarına çözüme kavuşturacakları bir yapı içermemektedir. Dolayısıyla ülkeler birlikte hareket ederek krizi çözmeye çalışacaklardır. Önümüzdeki dönemde de krizin etkilerinin boyutu ve geleceğin nasıl olacağı tartışma konusudur. Kriz sonrası dönemde kurulacak olan yeni finansal sistem küresel özelliğini koruyacaktır. Ancak yeniden benzeri bir yıkıma yol açmaması için birtakım düzenlemelere ve denetime tabi olacaktır.⁹⁷

Yaşadığımız ekonomik bunalım, ABD’de bir finansal kriz olarak ortaya çıkmıştır. Aslında piyasaların beklentiler sonucu bir balon gibi şişmesi ve sonrasında bu balonun patlaması piyasanın bilinen bir özelliğidir. 1636 yılında Amsterdam lale piyasasında yaşanan krizden bu yana dünya üzerinde belirli aralılarla bu türden krizler yaşanmıştır. Amerika’da yaşanan ipotek krizine yapılabilecek olan, bu tür piyasa krizlerin ekonomik bunalıma dönüşmesinin engellenmesidir.⁹⁸

Karışık, gelişmiş ve evrimleşen mali yapılaraya sahip bir kapitalist ekonominin dinamiği aşırı enflasyon veya depresyon gibi tutarsızlıklara neden olan şartların gelişmesine neden olabilir.⁹⁹

Yaşanan ekonomik krize karşı alınacak önlemler konusunda devletler arasında bir anlaşmaya varılamadığı ve krizin derinleşmesinin nedenlerinden birinin de bu olduğu dikkate alındığında, kriz sonrasında serbest piyasanın küresel ölçekte düzenlenmesi ihtiyacı kendini hissettirmiştir.¹⁰⁰

Özetle söylemek gerekirse sistemin temel zayıflığı; sistemin çıkarları, kârları ve oyları maksimize etmeye ayarlı mekanizmasında yatmaktadır. Bu hırsları kurallara

⁹⁵ Serdal Bahçe, “İktisadi Kriz ve İktisatta Kriz”, **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, C.8, S.29, 2009/2010, s.13.

⁹⁶ Joseph Stiglitz, “The Global Crisis, Social Protection And Jobs”, **International Labour Review**, Vol.148, No.1-2, 2009, pp.3-4.

⁹⁷ Ünal – Kaya, a.g.e., ss.26-27.

⁹⁸ Özer Ertuna, “Krizden Alınacak Dersler”, **Finans Topluluğu**, Yıl.1, S.1, Mayıs 2009, s.4.

⁹⁹ Hyman P. Minsky, **Stabilizing An Unstable Economy**, United States of America, Quebecor World, 2008, p.11.

¹⁰⁰ Davut Ateş, “Ekonomik Kriz Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşmenin Geleceği”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, C.12, S.1, 2011, s.5.

bağlayacak ve denetleyecek yeni bir ekonomik sisteme ihtiyaç vardır.¹⁰¹ Fakat başlıca devletlerin ya da uluslararası toplumun büyük bölümünün gündeminde, gerekli politika değişikliklerine gidileceğine dair bir işaret yoktur. Sonuç olarak, dünya ekonomisi önümüzdeki yıllarda, geçtiğimiz bir iki yıl içinde yaşadığından çok daha ciddi sorunlar yaşayacağına benzemektedir. Gerçekleşebilecek olası sonuçlar ise; yavaş, eşit olmayan ve düzensiz büyüme, döviz ve varlık piyasalarında süreklilik gösteren ve derinleşen istikrarsızlık, korumacılığın ve iktisadi milliyetçiliğin artması ve küreselleşmeye karşı tepkiler olabilir.¹⁰²

¹⁰¹ Eğilmez, a.g.e., s.163.

¹⁰² Yılmaz Akyüz, "Global Economic Porspects: The Recession May Be Over But Where Next?", **South Centre Research Paper**, No.26, April 2010, p.2.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bireyler, işletmeler, devlet finansal sisteme hem fon arz ederler hem de fon talep ederler. Bilindiği gibi fon talep edenlerle fon arz edenleri bir araya getirip, bu fonları karlı yatırımlara dönüştüren finans piyasalarıdır. Bu şekilde fon arz ve talep uyumunu sağlayan finansal sistem, aracılık işlevinden dolayı büyük öneme sahiptir. Güçlü ve istikrarlı bir ekonominin varlığı güçlü bir finansal sektör ile mümkündür. İletişim ve enformasyon alanında yaşanan hızlı gelişmeler finansal sistemin önemini daha da artırmıştır. Bankacılık sektörünün finans sektörünün bel kemiği olduğu göz önüne alınırsa, bu kurumların güvenli çalışması ekonominin bütünü için çok önemlidir.

Uluslararası entegrasyon, özellikle, gelişmekte olan ülkelerin yeni zorluklarla karşılaşmasına neden olmuştur. Küreselleşme ile birlikte ekonomik unsurlar arasındaki etkileşimin artması finansal krizlerin bulaşma riskini de artırmaktadır. Dolayısıyla son küresel kriz küreselleşme olgusunu yeniden gündeme taşımıştır.

Türkiye’de 1980’li yıllardan sonra piyasa mekanizmasının yaratılmasına ve geliştirilmesine yönelik önemli adımlar atmıştır. Bu süreçte finansal liberalleşme sağlanmaya çalışılmış ve ekonominin piyasa kuralları içinde dünya ekonomisiyle bütünleştirme çabası izlenmiştir. Ancak, kamu sektörünün finansal sistemdeki yoğun faaliyetleri ve fiyat istikrarını hedefleyen bir para politikası uygulanmaması finansal kurumların etkin olarak çalışmasını engellemiştir.

Geçmişten bugüne dünyada birçok ekonomik ve finansal kriz meydana gelmiştir. Özellikle son çeyrek asırlık dönemde hemen hemen her on yılda bir değişik ülke ya da bölgelerinde ciddi sorunlar baş göstermiştir. Bunlardan sonuncu ise etkilerinin devam ettiği 2008 küresel ekonomik krizidir. Bu krizi diğer krizlerden ayıran özelliği, hem küresel oluşu hem de dünyanın birçok ülkesini etkilemesidir. ABD mortgage sistemindeki aksaklıklardan dolayı ortaya çıkan ve sonrasında giderek bir kredi krizine dönüşen kriz, diğer ülkeleri de etkisi altına alıp küresel bir mali krize dönüşmüştür. 2007’nin ortalarından itibaren ABD’de ki konut piyasalarında baş gösteren ve 2008-2009 yıllarında boyutları artan küresel kriz dünya ekonomisinde büyük hasarlara neden olmuştur. Birçok finansal kuruluş iflas etmiş ya da büyük zararlara uğramıştır. Bu gelişmeler yatırımcılarda büyük güven kaybına neden olmuştur ve birçok ülkeden yoğun sermaye çıkışları yaşanmıştır.

Sonuç olarak, küresel ekonomiye ilişkin belirsizliklerin sürmesi, iktisadi faaliyetlerde daralmaya sebep olmuştur. Krizin neden olduğu olumsuz gelişmeler karşısında kurtarma paketleri açıklanmıştır. Özellikle finansal kurumlara yönelik likidite sağlanmış ve dünyadaki birçok Merkez Bankası düşen talebi artırmak için faiz indirimine gitmiştir. Söz konusu kurumların başında gelen FED, ekonomilerin depresyona girmemeleri için faiz hadlerini sıfıra kadar çekmiştir.

Kriz sonrasında tartışma konularından biri de 1929 buhranı sonrasında Keynesçi iktisadın politika benzerlerinin 2008 krizinde ABD tarafından uygulanır olmasıdır. Küresel krizle birlikte arz ve talep yönlü politikalarla, ekonomide talebi artırmaya yönelik uygulanan mali genişlemeler Keynesçi düşüncenin 21. Yüzyılda yeniden hatırlanmasına neden olmuştur. 2008 yılındaki krize yönelik çözüm önerileri; daha çok finansal kesime likidite sağlanması ve batan bankaların devletleştirilerek kurtarılması olmuştur. Krize karşı alınan bu önlemlerle sağlanmaya çalışılan amaç, piyasalara güven tahsis etmektir. Dolayısıyla krize karşı yürütülen politikalar Keynesyen politikalar olmuştur. Sonuç olarak kriz tüm dünyada Neo-Klasik iktisat politikaların sorgulanmasına neden olmuştur. Ancak, başta ABD olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde uygulanan Keynesyen tedbirlerin büyük bir ekonomik dönüşümü getireceğini söylemek için henüz çok erkendir.

2008 krizi neredeyse tüm dünya ülkelerini derinden sarsmıştır. Yaşanan küresel mali kriz, küreselleşmenin bir sonucu olarak gelişmiş ülkeleri etkilediği kadar Türkiye'yi de etkilemiştir. Türkiye'de küresel krizin etkileri 2008 yılının son çeyreğinde görülmeye başlanmış ve 2009 yılının ilk çeyreğinde etkisini artırmıştır. Krizle birlikte, büyüme oranları düşmüş, işsizlik oranları artmış ve ihracat küresel ticaretin daralmasına bağlı olarak düşmüştür. İç talepte bu gelişmelerden olumsuz etkilenmiştir. Türkiye krizin olumsuz etkilerini azaltmak için firmalar ve tüketicilere yönelik bir takım vergi indirimleri ve destek paketlerini uygulamaya koymuştur. Böylece krizin etkileri hafifletilmeye çalışılmıştır.

Dünya ekonomisinde ve Türkiye'de yaşanan ekonomik gelişmeler ulusal ekonomilerin güçlü ve sağlıklı olmasının ülke ve dünya ekonomisinin istikrarı açısından ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Zira güçlü bir finansal sistem güçlü kurumların varlığına ihtiyaç duyar. Bu nedenle bankaların mali bünyelerinin iyileştirilmesi ve yeniden yapılandırılması büyük önem arz etmektedir. Türkiye'de de finansal sektör ağırlıklı olarak

bankalardan oluşmaktadır. Bu sebeple sistemin ana unsuru olan bankacılık sektörü, BDDK'nın gözetimi ve denetimi altında küresel krizi görece az hasarla atlattır.

Türkiye'nin 2001 krizini ardından elde ettiği en önemli avantaj bankacılık sektöründeki regülasyonlar ve sektörün daha güçlü bir sermaye yapısına kavuşturulmuş olmasıdır. 2001 krizinden sonra ekonomide sağlanan istikrar, hızlı büyüme trendi, enflasyonun düşmesi piyasalarda rekabeti artırmış ve temel bankacılık kurallarını uluslararası standartlara önemli ölçüde yaklaştırmıştır.

Bu çalışmada küresel finansal krizin Türk bankacılık sektörü üzerine olan etkileri incelenmiş olup, Türkiye'nin 2001 krizi deneyimi altında bir karşılaştırma yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda, Türk bankacılık sektörünün 2001 krizi sonucunda getirilen sıkı denetim ve gözetimle, son yaşanan küresel krizden görece olarak daha az etkilendiği görülmüştür. Küresel finansal krizde Türk bankacılık sektörünün asgari % 8 olması gereken sermaye yeterliliği oranının bu düzeyin çok üzerinde olması finansal sektörün güvenilirliğinin bir göstergesi olarak kabul edilir. Yüksek sermaye yeterlilik oranları Türk bankalarını risklere karşı korumuştur. Sektör 2008 krizinde olduğu gibi devlet desteğine ihtiyaç duymamıştır. Nitekim küresel krizde bile Türkiye, OECD ülkeleri arasında bankacılık sektöründe kamunun desteğine ihtiyaç duymamıştır. Ayrıca, Türkiye'de bahsi geçen ülkelerdeki gibi gelişmiş bir mortgage piyasası bulunmamaktadır. ABD'deki mortgage piyasaları Türkiye'de olmadığından ve Türk bankacılık sektörünün 2001 krizinden sonra bankacılık sektörü üzerinde denetim mekanizmasına sahip olmasından herhangi bir döviz ya da bankacılık krizine maruz kalmamıştır.

Temel bankacılık rasyoları açısından 2001 krizi ve 2008 krizi karşılaştırıldığında 2008 krizinde etkilenmenin düşük düzeyde kaldığı görülür. Özellikle Bankacılık sektörü, yüksek sermaye yeterlilik oranı ve düşük kaldıraç oranlarıyla çalışarak dikkat çekiyor. Ancak, kredilerdeki hızlı büyüme ve karlılıktaki düşüş kriz döneminde artış eğiliminde olan sermaye yeterlilik oranının gerilemesine neden oluyor. Ancak, sektörün sermaye yeterlilik oranı asgari ve hedef oranların üzerinde seyrediyor.

Bankacılık sektörünün güvene dayalı bir sistem olduğu gerçeği göz önüne alındığında, Türkiye 2008 krizine önemli sorunları olmayan bir bankacılık yapısıyla girmiştir. Ayrıca Türkiye'de türev ürünler piyasasının yeterince gelişmemesi küresel krizin Türk bankacılığına olan etkisini sınırlamıştır.

Yaşanan finansal krizler sonrası uygulamaya konulan reformlar ve 2001 yılı sonrasında sağlanan ekonomik istikrar, temel göstergelerde belirgin bir iyileşme yaşanmasını sağlamıştır. 2000-2001 sonrası dönemde bankacılık sektörüne yönelik uygulamaya konulan yapısal reformlar büyümeyi pozitif yönde etkilemiştir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- ANDERSON A., **Risk ve Risk Yönetimi**, Seminer Notları, Ziraat Basımevi, Ankara, 2001.
- ARICAN Erişah, **Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları**, Kardeşler Matbaası, İSTANBUL, 2002.
- CHAMBERS Nurgül, **Kriz Dönemi ve Sonrasında Bankaların Finansal Yapısının Analizi**, Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 2004.
- ÇOLAK Ömer Faruk, **IMF Yönlendirilmeli Bankacılık Yeniden Yapılandırma Programı: Türkiye Örneği**, Finansal Piyasalar ve Para Politikası, Nobel Yayın Dağıtım, Ocak 2005.
- ÇOLAK Ömer Faruk - YİĞİDİM Aslan, **Türk Bankacılık Sektöründe Kriz**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Ekim 2001.
- EĞİLMEZ Mahfi - KUMCU Ercan, **Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması**, Remzi Kitabevi, Mayıs 2007.
- EĞİLMEZ Mahfi, **Küresel Finans Krizi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010.
- KALAYCI Şeref, **Bankacılık Krizleri ve Öncü Göstergeleri**, Asıl Yayın Dağıtım, Ankara, 2010.
- KARABULUT Gökhan, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri**, Der Yayınları, İstanbul 2002.
- KARACAN Ali İhsan, **Bankacılık ve Kriz**, Creative Yayıncılık, 1996.
- KİNDLEBERGER P. Charles, **The World In Depression 1929-1939**, University of California Press, Vol:4, 1986.
- KRUGMAN Paul, **Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Kriz**, çev. Neşenur Domaniç, Literatür Yayınları, 6. b. Şubat 2010.
- KOZANOĞLU Hayri, **Uluslararası Bankacılıkta Risk Yönetimi**, Marmara Üniversitesi, 1996.

MINSKY P. Hyman, **Stabilizing An Unstable Economy**, United States of America, Quebecor World2008.

MISHKIN S. Frederic, **Para Teorisi - Politikası**, çev. İlyas Şıklar, Ahmet Çakmak, Suat Yavuz, Bilim Teknik Yayınevi, 2000.

ÖZATAY Fatih, **Finansal Krizler ve Türkiye**, Doğan Kitap, 2.b, Mart 2010.

PARASIZ İlker, **Kriz Ekonomisi: Hiper Enflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan 1994 Kararları**, Ezgi Kitabevi, Ocak 1995.

SEYİDOĞLU Halil, **Uluslararası İktisat**, Güzem Yayınları, 14. b., İstanbul, 2001.

SPONG Kenneth, **Banking Regulation: Its Pusposes, Implementation, and Effects**, Division of Supervision and Risk Managemenet Federal Reserve Bank of Kansas City, Fifth Edition, 2000.

UYAR Seçil, **Bankacılık Krizleri**, Ziraat Matbaacılık, Ankara, 2003.

ÜNSAL B. A. **Bankacılıkta Likidite Riski Yönetimi**, BDDK Yetki Etüdü Raporu, Ankara, 2001.

YENTÜRK Nurhan, **Körlerin Yürüyüşü: Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler**, İstanbul, Ekim 2005.

Makaleler

AFŞAR Muharrem, “Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.6, S.2, Ekim 2011, ss.143-171.

ALPTEKİN Erdem, “Menkul Kıymetleştirme ve Küresel Finans Krizindeki Rolü”, **İzmir Ticaret Odası Ar-Ge Bülten**, Nisan 2009.

AKGÜÇ Öztin, “Kriz Nedeni ve Çıkış Yolları”, **Mufad Journal**, S.42, Nisan 2009, ss.6-11.

AKIN Faruk – ECE Nalan, “Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörü İstihdamı Üzerindeki Etkileri”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.27, S.2, 2009, ss.153-168.

AKLAN Adanur Nejla, “Dış Borçlanma Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Etkin Bir Finansman Yöntemi midir?” **Dış Ticaret Dergisi**, C.5, S.25, 2002, ss.1-19.

AKLAN Adanur Nejla, “Finansal Krizlerin Anatomisi”, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hakemli Dergisi**, C.5, S.19, Ocak 2003, ss.155-168.

- AKYÜZ Yılmaz, “Global Economic Porspects: The Recession May Be Over But Where Next?”, **South Centre Research Paper**, No.26, April 2010.
- ALLEN Franklin, “Financial Structure and Financial Crisis”, **International Review of Finance**, Vol.2, No.1/2,2001, pp.1-19.
- ALLEN Franklin - GALE Douglas, “An Introductin To Financial Crises”, **The International Library of Critical Writings in Economics**, No.07-20, ed. Mark Blaug, August 2007.
- ALTINTAŞ Halil, “Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.22, 2004, ss.39-61.
- ANBAR Adem - ALPER Değer, “Bankaların Türev Ürün Kullanım Yoğunluğunu Etkileyen Faktörlerin Kullanılması”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, S.50, Nisan 2011, ss.77-94.
- APAK Sudi, “1929 ve 2008 Krizlerinin Karşılaştırılması: Dünya ve Türkiye Örneği”, **MUFAD**, S.41, Ocak 2009, ss.6-15.
- ARAS Güler - MÜSLÜMOV Alövsat, “Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Vol.19, S.222, 2004, ss.55-65.
- ARDIYOK Şahin, “Doğal Tekeller Ve Düzenleyici Kurumlar, Türkiye İçin Düzenleyici Kurum Modeli”, **Rekabet Kurumu Lisansüstü Tez Serisi**, No.9, 2002.
- ARSLAN İbrahim, “Basel Kriterleri ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.18, 2007, ss.49-67.
- ARSLAN M. Oğuz, “Küresel Keynesçilik ve Küresel Ekonomik Kriz”, **Ege Akademik Bakış**, C.10, S.4, Ekim 2010, ss.1231-1244.
- ATEŞ Davut, “Ekonomik Kriz Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşmenin Geleceği”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, C.12, S.1, 2011, ss.1-16.
- BAĞIMSIZ SOSYAL BİLİMCİLER - İktisat Grubu, “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler”, Haziran 2001.
- BAĞIMSIZ SOSYAL BİLİMCİLER - İktisat Grubu, “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler”, **Mülkiye Dergisi**, S.229, 2001.
- BAHÇE Serdal, “İktisadi Kriz ve İktisatta Kriz”, **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, C.8, S.29, 2009/2010, ss.9-38.
- BALKAN Erol - BİÇER Gül - YELDAN Erinç, “Patterns of Financial Capital Flows and Accumulation in the Post-1990 Turkish Economy”, August, 2002.

- BASTI Eyup, “2008 Global Financial Crisis And The Turkish Financial System”, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.18, S.2, 2009, ss.89-103.
- BDDK, “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu”, Şubat 2002.
- BDDK, “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu”, Temmuz 2002.
- BDDK, Yıllık Rapor, 2002.
- BDDK, “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu – VI”, Nisan 2003.
- BDDK, “10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel-II)”, Ocak 2005.
- BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Sayı:12, Aralık 2008.
- BDDK, “Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi”, Eylül 2010.
- BDDK, “Sorularla Basel III: Risk Yönetimi Dairesi”, Aralık 2010.
- BİLGİN Mehmet Hüseyin – KARTAL Fikret, “Türkiye’de Enflasyon ve Bankacılık Sektörü Kredileri: 2002-2008 Dönemi Üzerine Bir İnceleme”, **Maliye Finans Yazıları**, Yıl.23, S.85, Ekim 2009, ss.65-78.
- BOYACIOĞLU Melek Acar, “1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler, Krizlerin Sektör Üzerindeki Etkileri ve İyileştirici Önlemler”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.9, 2003, ss.523-538.
- BORDO Micheal D. - MİZRACH Bruce -SCHWARTZ J. Anna, “Reel Versus Pseudo-International Systemic Risk: Some Lessons From History”, **NBER**, Working Paper No:5371, December 1995.
- BORDO Micheal D –LANDON-LANE S. John, “The Global Financial Crisis Of 2007-08: Is It Unprecedented?”, **NBER**, Working Paper No:16589, December 2010.
- BORİO Claudio, “Towards a Macroprudential Framework for Financial Supervision and Regulation?”, **CESifo Economic Studies**, Vol.49, No.2, 2003, pp.180-215.
- BRUNNER Karl – MELTZER H. Allan, “Money and Credit in The Monetary Transmission Process”, **American Economic Association**, Vol.78, No.2, 1988, pp.446-451.
- BÜLBÜL Okan Güray - EMİRMAHMUTOĞLU Furkan, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Etkisi: Türk Bankacılık Sektörü Örneği”, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.12, S.1, 2010, ss.205-238.
- CANDAN Hasan, “Kriz Sürecinde Basel-II’de Öngörülen Değişiklikler”, **Bankacılar Dergisi**, S.68, Mart 2009, ss.80-84.

- CARSTENS Agustin G. - HARDY Daniel C. - PAZARBAŞIOĞLU Ceyda, “Avoiding Banking Crises in Latin America”, **Finance&Development**, September 2004, pp.30-33.
- CELASUN Melih, “2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme”, 2002.
- COŞKUN Yener, “Repo ve Ters Repo Düzenlemeleri: Banker Krizi Sonrası Ortaya Çıkışı ve Finansal Başarısızlık Dersleri Işığında Politika Önerileri”, **Business and Economics Research Journal**, Vol.3, No.1, 2012, pp.59-90
- ÇABUK Adem - UZUN Gökhan, “Finansal İstikrarsızlık Teorileri Bağlamında Küresel Krizin Türk Reel Sektörüne Etkileri”, **MÖDAV**, S.2, 2009.
- ÇELİK Faik – KIZIL İhsan, “Banka Sermaye Yeterliliğinde Basel-II Yaklaşımı ve Türk Bankacılığı”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, C.9, S.1, 2008, ss.19-34.
- ÇETİN Tamer, “Regülasyon İktisadi Üzerine Farklı Yaklaşımlar”, **Telekomünikasyon ve Regülasyon Dergisi**, Yıl.1, S.2, 2005, ss.106-123.
- ÇOLAK Ömer Faruk, “2008 Krizinin 1929 Krizi ile Benzerlikleri Üzerine Bir Analiz”, **TİSK Akademi**, C.4, Özel Sayı- II, 2009, ss.51-69.
- ÇOLAK Ömer Faruk, “Genel Teori’nin 75. Yılında Keynes’in İktisadı Yine Gündemde”, **İktisat ve Toplum Dergisi**, Yıl.1, S.5, 2011, ss.26-29.
- ÇONKAR Kemalettin – ATA H. Ali, “Riskten Korunma Aracı Olarak Türev Ürünlerin Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye’de Kullanımı” **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, S.2, C.4, 2002, ss.1-17.
- DEMİRGÜÇ Aslı – Kunt – DETRAGIACHE Enrica, “The Determinants of Banking Crisis in Developing and Developed Countries”, **IMF Staff Papers**, Vol.45, No.1, March 1998, pp.81-109.
- DELİCE Güven – DOĞAN Adem – UZUN Meral, “Finansal Regülasyon ve Piyasa Disiplini”, **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.5, S.1, 2004, ss.101-130.
- DELİCE Güven, “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.20, Ocak-Haziran 2003, ss.57-81.
- DENİZER Cevdet A. - GÜLTEKİN Mustafa N. - GÜLTEKİN Nihat Bülent, “Distorted Incentives and Financial Development in Turkey”, **World Bank**, January 2000.
- DOĞAN Seyhun – TUNALI Çiğdem Börke, “Küreselleşme Sürecinde Finansal İstikrar-Para Politikası İlişkisi: Türkiye İçin Bir Değerlendirme (2001 Krizi Sonrası)”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C.61, S.2, 75. Yıl Özel Sayısı, ss.51-81.

- DORN James A., "The Limits of Monetary Policy," **Cato Handbook for Policy Makers**, No.35, 2009.
- DPT, "Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Finansal Hizmetler Özel İhtisas Komisyon Raporu", Ankara 2007.
- DUMAN Koray, "Finansal Krizlerin Nedenleri, Etkileri ve Bankacılık Sektörüne Yansımaları", **Finans Politik, Ekonomik Yorumlar Dergisi**, No.8, 2002.
- DURMUŞ Mustafa, "Aşırı Birikim-Finansallaşma İlişkisinin Finansal Kriz Bağlamında Analizi" **Ekonomik Yaklaşım**, S.77, C.21, 2010, s.22-23, ss.1-48.
- DURUSOY Serap, "Kriz Sonrası Küresel Kapitalizmin Geleceği", **Alternatif Politika**, C.1, S.3, Aralık 2009, ss.363-389.
- EARLE Timothy C., "Trust, Confidence, and the 2008 Global Financial Crisis", **Risk Analysis**, Vol.29, No.6, 2009, pp.785-792.
- EDWARDS Sebastian, "Does The Currency Account Matter?", **NBER**, No.8275, November 2000
- ER Selami, "Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması", **İstanbul Ticaret Odası Yayınları**, Yayın No.2009-34, İstanbul, 2009.
- ERCAN Hakan – TAYMAZ Erol – YELDAN Erinç, "Kriz ve Türkiye: Kriz Tedbirlerinin Etki Değerlendirilmesi", **Uluslararası Çalışma Örgütü**, Ankara, 2010.
- ERDEM Ekrem – İLGÜN M. Fatih – DUMRUL Cüneyt, "Finansal İstikrarın Bankacılık Borç Verme Politikaları Üzerine Etkisi: 2008 Küresel Krizi Çerçevesinde Türkiye Üzerine Bir İnceleme", **BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar**, C.5, S.1, 2011, ss.9-34.
- ERDOĞAN Ebru Ogan - DOLGUN Burak, "Dünya'da ve Türkiye'de Kredi Riski Uygulamaları", **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, No.18, 2001, ss.78-82.
- ERDOĞAN Meltem, "Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.20, Nisan 2008, ss.1-20.
- ERDÖNMEZ Pelin Ataman, "Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi", **Bankacılar Dergisi**, S.68, 2009, ss.85-101.
- ERTUNA Özer, "Krizden Alınacak Dersler", **Finans Topluluğu**, Yıl.1, S.1, Mayıs 2009.
- ESEN Oğuz, "Bankacılık Krizleri Yeniden Yapılandırma Programları ve Türk Bankacılık Sektörü", İzmir Ekonomi Üniversitesi, **ESİAD**, Yıl.1, S.1, Bahar 2005.

- ESER Kadir – BELET N. Halise, “Yeni Bir uluslararası Ekonomik Düzene Doğru AsyaKrizinden Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Çıkarılabilecek Dersler”, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, C.15, S.173, Ağustos 2000, ss.64-82.
- ESQUIVEL Gerardo – LARRAİN Felipe B., “Explaining Currency Crises”, **Harvard Institute for International Development**, June 1998.
- FRANKEL Jeffrey A. – ROSE Andrew K., “Currency Crashes in Emerging Markets: An Empirical Treatment”, **Journal of International Economics**, No.41, December 1995.
- FRATZSCHER Marcel, “On Currency Crises and Contagion”, **Institute For International Economics**, No.009, December 2000.
- GALATI Gabriele - MOESSNER Richhild, “Macprudential Policy – A Literature Review”,**De Nederlandsche Bank Working Paper**, No.267, 2010.
- GEÇER Turgay, “Basel, Sermaye Yeterliliği Rasyosu ve Türkiye Uygulaması”, **Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.3, S.1, 2009, ss.83-109.
- GERARD J. Caprio – KLİNGEBİEL Daniel, “Bank Insolvencies: Cross Country Experience”, **TheWorld Bank**, Working Paper No.1620, 1996.
- GOLDSTEİN Morris – TURNER Philip, “Banking Crises in Emerging Economies: Origins and PolicyOptions”, **BIS Economic Papers**, No.46, October 1996.
- GRACIELA L. Kaminsky, “Currency and Banking Crises: The Early Warnings of Distress”, **International Finance Discussion Papers**, No.629, October 1998.
- GÜLOĞLU Bülent – ALTUNOĞLU Ender, “Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No.27, Ekim 2002, ss.107-134.
- GÜREL Eymen – BULGURCU GÜREL – Neslihan Demir, “Basel III Kriterleri”, **Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi**, S.3-4, C.1, Ocak 2012, ss.16-28.
- HERTOG Johan den, “General Theories of Regulation”, **Encyclopedia of Law and Economics**, Vol. III, 2000, pp.223-270.
- HETZEL Robert L., “The Contributions of Milton Friedman to Economics”, **Economic Quarterly**, Vol.93, No.1, 2007, pp.1-30.
- HOGGART Glenn - REİS Ricarda - SAPORTA Victoria, “Cost of Banking System Instability: Some Empirical Evidence”, **Bank of England**, No.144, 2001.
- HONOHAN P. - KLİNGEBİEL D., “The Fiscal Cost İmplication of An Accomadating Approach to Banking Crises”, **Journal of Banking And Finance**, Vol.27, No.8, 2003.

- IŞIK Nihat – TÜNEN Tuba, “Türev Ürünlerin 2008 Küresel Finansal Krizindeki Rolü”, **Avrasya Etüdüleri**, No.39, 2011, ss.7-48.
- ITO Takatoshi, “Capital Flows in Asia”, **NBER**, Working Paper No.7134, Cambridge, May 1999.
- KAMİNSKY Graciela L., “Currency and Banking Crises: The Early Warnings of Distress”, **International Finance Discussion Papers**, No.629, October 1998.
- KAMİNSKY Graciela L. – REINHART Carmen M., “Financial Crises in Asia and Latin America: Then and Now”, **American Economic Review**, Vol.88, No.2, May 1998, pp.444-448.
- KAMİNSKY Graciela L. – REINHART Carmen M., “The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-of-Payments Problems”, **The American Economic Review**, Vol. 89, No.3, June 1999, pp.473-500.
- KANE Edward J., “Using Deferred Compensation To Strengthen The Ethics of Financial Regulation”, **NBER**, Working Paper No:8399, July 2001.
- KARABIÇAK Mevlüt, “Küresel Krizleri Tetikleyen Nedenler ve Küresel Krizin Türkiye Boyutu”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.15, S.3, 2010, ss.251-270.
- KARABINAR Selahattin – ÖKTEM Recep, “Basel-II Süreci ve Türkiye Muhasebe İkliminde Şeffaflık ve Kamuya Bilgi Açıklama Kültürü”, **Basel-II’ye Geçiş Öncesi Kobilerde Genel Durum Değerlendirmesi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, **İzmir Ekonomi Üniversitesi**, No.21, Mayıs 2008, ss.79-89.
- KARACA Serdar – UĞUR Ahmet, “Türkiye’deki Bankacılık Sektöründe Risk ve Karlılık Analizi”, **MÖDAV**, S.3, 2008, ss.123-134.
- KARAÇOR Zeynep - ALPTEKİN Volkan, “1980 Sonrası İstikrar Politikaları Işığında Türkiye Ekonomisinin Trend Analizi Yardımıyla Değerlendirilmesi”, **Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S.11, 2006, ss.307-342.
- KARAÇOR Zeynep, “Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.16, 2006, ss.379-392.
- KARAKAŞ Mehmet, “Devletin Düzenleyici Rolü ve Türkiye’de Bağımsız İdari Otoriteler”, **Maliye Dergisi**, S.154, Ocak-Haziran 2008, ss.99-120.
- KARAKURT Alper, “Küresel Kriz Ortamında Yatırım Teşvikleri”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.65, S.2, 2010 ss.143-164
- KARAKURT Bilal, “Küresel Mali Krizi Önlemede Maliye Politikasının Rolü ve Türkiye’nin Krize Maliye Politikası Cevabı”, **Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.24, S.2, 2010, ss.167-195.

- KAUFMAN George G., “Banking and Currency Crises and Systemic Risk: A Taxonomy and Review”, **Conference on Regulation and Stability in The Banking Sector**, Loyola University Chicago and Federal Reserve Bank of Chicago, November 1999.
- KİBRİTÇOĞLU Aykut, “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler,1969-2001”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl.7,C.1, S.41, 2001, ss.174-182.
- KONUKMAN Aziz– TÜRELİ Rahmi Aşkın, “Krizin Türkiye Ekonomisine Yansımaları ve Geleceğe İlişkin Düşünceler”, **Ekonomik Yaklaşım**, C.21, S.25, 2010, ss.77-122.
- KÖNE Aylın Çiğdem, “Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, C.4, S.2, 2003, ss.233-246.
- MALİYE BAKANLIĞI, “Yıllık Ekonomik Rapor 2010”, 2010.
- MANDACI Pınar Evrim, “Türk Bankacılık Sektörünün Taşıdığı Riskler ve Finansal Krizi Aşmada Kullanılan Risk Ölçüm Teknikleri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.5, S.1, 2003, ss.67-84.
- MİSHKİN S. Frederic, “Preventing Financial Crises: An International Perspective” **NBER**, Working Paper No.4636, 1994.
- MİSHKİN S. Frederic, “Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective”, **NBER**, Working Paper No.5600 Cambridge, 1996.
- MİSHKİN S. Frederic, “Lessons From The Asian Crises”, **NBER**, Working Paper No.7102, April 1999.
- MİSHKİN S. Frederic, “Financial Policies and The Prevention of Financial Crises in Emerging Market Countries”, **NBER**, No.8087, 2001.
- MİSHKİN S. Frederic, “Monetary Policy Strategy: Lessons From The Crisis”, **NBER**, Working Paper No.16755, February 2011.
- NARİN Müslüme – ÖZER Aslı, “Küresel Krizin Reel Sektör Üzerine Etkileri: Türkiye İmalat Sanayi”, **Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi-1**, Malatya, 2010, ss.1088-1122.
- OATLEY Thomas, “The Dilemmas of International Financial Regulation”, **Regulation**, Vol.23, No.4, 2000, pp.36-39.
- OBSTFELD Maurice, “The Logic of Currency Crises”, **NBER**, Working Paper No.4640, February 1994.
- OĞUZ Fuat, “Bankacılık Regülasyonu ve Ekonomik Etkinlik”, **Piyasa Dergisi**, S.5, C.2, 2003, ss.27-31.

- OĞUZ Fuat, “Bilgi, Regülasyon, Rekabet: Bir Piyasa Süreci Yaklaşımı” **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, S.6, C.2, 2005, ss.253-267.
- OKAY Esin, “Türk Bankacılık Sektöründe Risk ve Kriz”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**, S.2, Aralık 2002, ss.95-122.
- OKTAR Suat – DALYANCI Levent, “Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, S.2, 2010, ss.1-22.
- OSTRY D. Jonathan, et al. “Capital Inflows: The Role of Controls”, **IMF Staff Position Note**, February 2010.
- ÖNCÜ Semra - AKTAŞ Rabia, “Yeniden Yapılandırma Döneminde Türk Bankacılık Sektöründe Verimlilik Değişimi”, **Yönetim ve Ekonomi**, C.14, S.1, 2007, ss.249-266.
- ÖNDER İzzettin , “Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisi”, **MUFAD**, S.42, Nisan 2009, ss.12-25.
- ÖZBİLEN Şevki, “Türkiye’de İktisadi Krizin Temel Nedeni ve Bir Mali Sistem Reform Önerisi II”, **Yeni Türkiye Dergisi Kriz Özel Sayısı**, Eylül-Ekim 2001.
- ÖZTÜRK Serdar – GÖVDERE Bekir, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.15, S.1, 2010, ss.377-397.
- PELTZMAN Sam, “The Economic Theory of Regulation After a Decade of Deregulation”, **Brooking Institution**, 1989, pp.1-59.
- PETEK Ali, “Kamu Kesiminde Düzenleyici Kurumlar Ve Politikalar Üzerine Bir Teorik Çerçeve”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.7, Yıl. Aralık 2002. ss.251-269.
- RADELET Steven – SACHS Jeffrey, “The Onset Of The East Asian Financial Crisis”, **NBER**, No.6680, 1998.
- REEL Yeşim “Küresel Finansal Kriz ve Finansal Regülasyon Tasarımı”, **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Marmara Üniversitesi Yayınları, C.2, S.3, Temmuz 2010, ss.41-46.
- REİS Ricardo, “Interpreting The Unconventional U.S. Monetary Policy of 2007-2009”, **NBER**, Working Paper No:15662, January 2010.
- RODRİK Dani, “The Turkish Economy After The Global Financial Crises”, **Ekonomi-Tek**, Vol.1, No.1, January 2012, ss.41-46.
- SARISOY Sinan, “Düzenleyici Devlet ve Regülasyon Uygulamalarının Etkinliği Üzerine Tartışmalar” **Maliye Dergisi**, S.159, Temmuz-Aralık 2010.

- SAYAR Ahmet Güner, “Söyleşi: Ekonomik Kriz mi? Yoksa Yeni Bir Kapitalizm mi?”, **Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.3, S.1, 2009, ss.198-218.
- SAXENA Sweta Chaman, “Perspective on Currency Crises”, **Indian Council for Research on International Economic Relations**, Working Paper No.74, July 2001.
- SAXENA Sweta Chaman, “The Changing Nature of Currency Crises”, **Journal of Economic Surveys**, Vol.18, No.3, 2004, pp.321-350.
- SCHWARTZ Anna J. “The Origins Of The Financial Market Crisis Of 2008”, **Cato Journal**, Vol.29, No.1, 2009, pp.19-23.
- SOYLU Hülya, “Global Krize Karşı Politika Önlemleri Ve Türkiye”, **Maliye Dergisi**, S.157, Temmuz-Aralık 2009, ss.251-266.
- STİGLER George J., “The Theory of Economic Regulation”, **The Bell Journal of Economics and Management Science**, Vol.2, 1971, pp.2-21.
- STİGLİTZ Joseph E., – WEİSS Andrew , “Credit Rationing in Markets with Imperfect Information”, **The American Economic Review**, Vol.71, No.3, June 1981, pp.393-410.
- STİGLİTZ Joseph E., “The Global Crisis, Social Protection And Jobs”, **International Labour Review**, Vol.148, No.1-2, 2009.
- ŞAHİN Mehmet – UYSAL Özge, “The Effect Of The Global Crisis On Turkish Economy And Existing Fiscal Policies For This Crisis”, ed. Lubor Lacina-Petr Rozmahel- Antonin Rusek, **Financial Crisis: Institutions And Policies**, Czech Republic, 2010.
- ŞEKER Murat, “Dış Borçlanmaya Teorik Bir Bakış ve Dış Borçların Ekonomik Etkileri”, **Sosyo-Ekonomi**, No.1, Ocak-Haziran 2006, ss.73-92.
- ŞİMŞEK Hayal A. – ALTAY Asuman, “Küresel Kriz Ortamında Türkiye’de Maliye Politikalarının Değerlendirilmesi”, **Finans Politik&Ekonomik Yorumlar - Gündem**, C.46, S.528, Şubat 2009, ss.11-23.
- ŞİŞMAN Mehmet, “Parasal Kriz Teorileri ve Gelişmekte Olan Ülkeler”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.21, S.1, 2006, ss.15-34.
- TAKIM Abdullah, “Küresel Krizin Türkiye’de Finansal Kesim Üzerindeki Etkileri”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C.10, S.35, 2011, ss.337-352.
- TAŞAR M. Okan, “Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Makro Ekonomik Etkilerin Analizi”, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.3, S.1, 2010, ss.76-97.
- TAYLOR John B.,”The Financial Crisis And The Policy Responses: An Emprical Analysis of What Went Wrong”, **NBER**, Working Paper No.14631, January 2009.

- TBB, “Risk Yönetimi ve Basel-II’nin KOBİ’lere Etkileri”, No.228, Eylül 2004.
- TBB, “Basel II Çalışma Raporları”, **Bankacılar Dergisi**, S.58, Eylül 2006.
- TBB, “50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi 1958-2007”, No.262, Kasım 2008.
- TBB, “Bankalarımız 2010”, No.276, Mayıs 2011.
- TCMB, “Finansal İstikrar Raporu”, S.1, Ağustos 2005.
- TCMB, “Enflasyon Raporu 2009-I”
- TCMB, Finansal İstikrar Raporu, Mayıs 2009.
- TCMB, “Yıllık Rapor 2009”, 2010.
- TCMB, “Finansal İstikrar Raporu” S.10, Mayıs 2010.
- TCMB, “Finansal İstikrar Raporu”, S.11, Aralık 2011.
- TEPAV, “Türkiye Ekonomisi İçin Kriz Önlemleri”, Mart 2009.
- TEPE Berna – ARDIYOK Şahin, “Devlete Yeni Rol: Regülasyon”, **Amme İdaresi Dergisi**, C.37, S.1, 2004, ss.105-130.
- TOKATLIOĞLU İbrahim, “Doğal Tekeller ve Regülasyon”, **Ekonomik Yaklaşım**, S. 47, C.14, 2003.
- TOKATLIOĞLU İbrahim – TOGAY Selahattin, “Bankacılık Regülasyonu ve Ekonomik Etkinlik Üzerine Bazı Düşünceler”, **Piyasa Dergisi**, S-6-7, C.2, 2003, ss.69-83.
- TOPRAK Metin - DEMİR Osman, “Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C.2, S.2, 2001, ss.1-26.
- TURGUT Ahmet “Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler”, **İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, S.4-5, C.20, Kasım 2006-Şubat2007, ss.35-46.
- TUZCU Bahadır, “2001-2008: Bir Ulusal Kriz İle Bir Küresel Krizin Karşılaştırılması”, **Çerçeve MÜSİAD**, S.20, Mart 2009, ss.62-66.
- TÜREL Oktar, “Türkiye’de 1994, 2001 ve 2008-9 Ekonomik Krizlerinin Karşılaştırılması Analizi”, **Ekonomik Yaklaşım**, C.21, S.75, 2010, ss.27-75.
- UYGUR Ercan, “Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 2001.

- UYGUR Ercan, “The Global Crisis and Turkish Economy” **Turkish Economic Association, Discussion Paper**, February 2010.
- ÜNAL Ali – KAYA Hasan, “Küresel Kriz ve Türkiye”, **Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi**, İstanbul, Ocak 2009.
- YAY Turan - YAY Gülsün Gürkan - Ensar Yılmaz, “Finansal Krizler, Finansal Regülasyon ve Türkiye”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No.30, Mart 2004, ss.101-130.
- YAY Gülsüm Gürkan, “1990’lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi”, **Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı II**, Sayı:42, Kasım – Aralık 2001.
- YAY Turan, “Küreselleşme Karşısında Piyasa ve Devlet”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, C.1, S.1, 2009
- YELDAN Erinç, “Behind The 2000/2001 Turkish Crises: Stability, Credibility and Governance, for Whom”, Ankara, 2002
- YILMAZ Durmuş, “Küresel Mali Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri: Nasıl Başladı, Hangi Aşamadayız?” **TCMB**, Aralık 2008, Ankara
- YILMAZ Durmuş “Küresel Kriz, Yeniden Yapılanma ve Ulusal Dönüşüm”, **TCMB, Forum İstanbul**, Mayıs 2010.
- YİĞİTOĞLU Ali İhsan, “2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi”, **Sosyo Ekonomi**, S.1, Ocak-Haziran 2005.
- YÜCEL Fatih – KALYONCU Hüseyin, “Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği” **Maliye Dergisi**, S.159, Temmuz- Aralık 2010, ss.53-69.

Diğer Kaynaklar

- ADALET Müge – ALTUĞ Sumru, “2001 ve 2008 Krizlerinin Karşılaştırılması”, **Ekonomik Araştırma Forumu Politika Notu**, http://eaf.ku.edu.tr/sites/eaf.ku.edu.tr/files/eaf_pn1008.pdf, (16.02.2012).
- ALOĞLU Ziya Tunç, “Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri”, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB, Ankara, Mart 2005.
- BİLGİN Tevfik, “BDDK 2010 Yılı Bütçesi Sunum Konuşması”, 2009, <http://www.bddk.org.tr>, (03.01.2012).

- BULUT Belma, “Basel-III ve Getirdikleri”, http://www.kobitek.com/basel_iii_ve_getirdikleri, (05.06.2012).
- ÇOLAK Ömer Faruk, “Krizi Çözmede Maliye Politikaları Nasıl Kullanılmalı?”, **İşveren Dergisi**, Mart 2009, http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=2330&id=109, (11.03.2012).
- BARRY Eichengreen - KEVIN H.O'Rourke, “A Tale Of Two Depression: What Do The New Data Tell Us?”, **Advisor Perspective**, March 2010, <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/3421>, (18.02.2012).
- HALK YATIRIM, “Haftalık Makro Not”, No:5, Kasım 2011, www.halkyatirim.com.tr, (01.03.2012).
- HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, “Küresel Mali Krize Karşı Politika Tedbirleri”, Ağustos 2009, http://www.hazine.gov.tr/doc/Guncel/Politika_Tedbirleri.pdf, (07.03.2012).
- KRUGMAN Paul, “What Happened To Asia?”, January 1998, <http://web.mit.edu/krugman/www/DISINTER.html>, (02.01.2012).
- KUMCU Ercan, “Bankaların Sermaye Yeterliliği”, 2006, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/5514511.asp?m=1>, (04.06.2012).
- THE WORLD BANK, “Crisis Responses: Macro-Prudential Regulation”, July 2009, <http://rru.worldbank.org/documents/CrisisResponse/Note6.pdf>, (21.03.2012).
- TAYLOR John. B., “The State Of Economy And Principles For Fiscal Stimulus”, <http://budget.senate.gov/republican/hearingarchive/testimonies/2008/2008-1119Taylor.pdf>, November 2008, (28.08.2011).
- YELDAN Erinç, “Küresel Kriz ve Sermaye Akımları”, Nisan 2009, http://www.bilkent.edu.tr/~yeldane/Yeldan208_01Nis09.pdf, (28.8.2011).

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Burak	SERTKAYA
Doğum Yeri ve Yılı	Polatlı	1985
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce	İyi
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	1999 2002	Bursa Yıldırım Beyazıt Lisesi
Lisans	2004 2008	Anadolu Üniversitesi
Yüksek Lisans	2009 2012	Uludağ Üniversitesi
Çalıştığı Kurum	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı
1.	2009 -	Hitit Üniversitesi
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar		
Katıldığı Proje ve Toplantılar		
Yayımlar:		
Diğer:		
İletişim (e-posta):	buraksertkaya@yahoo.com	
	Tarih İmza Adı Soyadı	